فہرست اسمائے علمائے و اصفیائے کہ برین فتوی تحسین و تصحیح فرمودہ اند

اسامی	سکونت	اسامی	سکونت
امام العرفاء سند الاتقیاء جامع الطرق ... جناب طریقت العالم الربانی الکامل الفقیہ الحنفی المحدث حضرت مولانا شاہ محمد مجیب صاحب ...	سجادہ نشین خانقاہ قصبہ پھلواری ضلع پٹنہ	مولوی محمد مقصود علی صاحب	متصل پھلواری
		مولوی سید حمید الدین صاحب	کہراتت ضلع عظیم آباد
جناب مولوی آل احمد صاحب	قصبہ پھلواری	مولوی سید قسیم الدین احمد صاحب	کریا ضلع ایضاً
جناب مولوی شاہ وصی احمد صاحب	ایضاً	مولوی محمد منیر صاحب	قصبہ پھلواری
مولوی شاہ محمد وحید الحق صاحب ... رئیس المحققین امام المتقین فخر المدرسین الحافظ المحدث العارف ... مولانا شاہ عبد الغنی محمد قدس سرہ	ایضاً	مولوی حکیم محمد مراد علی صاحب	نوبت ... ضلع عظیم آباد ... پٹنہ
		مولوی بشارت حسین صاحب	... ضلع ایضاً
مولوی سید محمد وحید صاحب	ایضاً	مولوی سید محمد فضیلت حسین صاحب	دنہوت متصل پھلواری
مولوی بدر الدین صاحب	ایضاً	مولوی حکیم سید حفاظت حسین صاحب	در قصبہ پھلواری قیام و مطب در عظیم آباد
مولوی صدیق احمد صاحب	عیسیٰ ... پھلواری	مولوی عبد العلی صاحب ولایتی	بمقام ... ضلع پٹنہ
مولوی محمد عبد الرحمن صاحب	قصبہ پھلواری	مولوی سید صاحب	پشاور
مولوی ظہور محی الدین صاحب	ایضاً	مولوی محمد عظیم صاحب پنجابی	مدرس عظیم آباد
مولوی سید محمد تقی حسن صاحب	ایضاً	مولوی محمد کمال صاحب	ایضاً
مولوی رضی الدین احمد صاحب	ایضاً	مولوی عبد العلی صاحب	حالیہ مدرس نارمل اسکول پٹنہ
مولوی محمد اشرف مجیب صاحب	ایضاً	مولوی حکیم سید فدا حسین صاحب	... مطب در عظیم آباد
مولوی محمد حسن عسکری صاحب	ایضاً	مولوی اسد اللہ صاحب	عالم گنج پٹنہ متعلقات
مولوی محمد نعمت مجیب صاحب	ایضاً	مولوی محمد گل صاحب ولایتی	جلال آباد
مولوی صفت اللہ صاحب	ایضاً	مولوی امیر الدین صاحب	کنڈے ضلع گیا
مولوی محمد یحییٰ صاحب	ایضاً	مولوی محمد لطف علی صاحب حافظ و محدث	مدرس ... ضلع پٹنہ
مولوی احمد کبیر صاحب	ایضاً	مولوی سید ارشاد حسین صاحب	شہر عظیم آباد پٹنہ
مولوی شہاب الدین احمد صاحب	متصل پھلواری	مولوی حکیم عنایت احمد صاحب	ایضاً

اسامی	سکونت	اسامی	سکونت
مولوی قاضی عبد الباری صاحب	بلدہ کلکتہ	مولوی وحید الحق صاحب	بہار مدرس قصبہ آرہ
مولوی محمد اللہ داد صاحب	مدرس مدرسہ کلکتہ	مولوی حکیم محمد ناصر علی صاحب	قصبہ آرہ
مولوی محمد عبد الحی صاحب خلف الرشید تلمیذ مولوی فضل حق	خیر آباد و مدرس مدرسہ کلکتہ	شاہ تقی الدین احمد صاحب	سجادہ نشین قصبہ آرہ
مولوی ذو الفقار علی صاحب	کلکتہ	مولوی نور الحسن صاحب	قصبہ آرہ
مولوی سید عنایت حسین صاحب	قصبہ مونگیر	مولوی حکیم محمد عبد السلام صاحب	مطب و مقام آرہ
مولوی محمد طیب صاحب	کلکتہ	مولوی محمد عادل صاحب	شہر کانپور
مولوی غلام حسین صاحب	ایضاً	مولوی شاہ عبد الحق صاحب تلمیذ مولانا فضل حق صاحب	ایضاً
مولوی رحمت علی صاحب	ایضاً	مولوی محمد لطف اللہ صاحب	ایضاً کانپور
مولوی عنایت اللہ صاحب	ایضاً	مولوی عبد الغنی صاحب	ایضاً
مولوی عبد الباری صاحب مجددوانی	کلکتہ	مولوی احمد علی صاحب محدث و محقق	سہارنپور
مولوی فضل علی صاحب	ایضاً	مولوی عبد الحق صاحب	ایضاً مدرس مدرسہ قصبہ آرہ
مولوی صوفی فتح علی صاحب	ایضاً	مولوی حافظ قاری عبد الرحمن صاحب	شہر پانی پت
مولوی محمد شاہ صاحب	مقامی کلکتہ محلہ مٹیا برج	مولوی محمد حفیظ اللہ صاحب	سجادہ نشین پانی پت
مولوی محمد عبد الرحمن صاحب	کلکتہ	مولوی رحیم بخش صاحب	پانی پت
مولوی حافظ جمال الدین صاحب	مقیم کلکتہ	مولوی عبد السلام صاحب	ایضاً
مولوی عبد الرحیم صاحب	کلکتہ	مولوی عالم علی صاحب محدث	مراد آباد
مولوی ابو القاسم عبد الحکیم صاحب	ایضاً	مولوی سید محمد نذیر حسین صاحب	بلدہ دہلی
مولوی شاہ امین احمد صاحب ... و صاحب سجادہ شیخ الزمان آفتاب ہند مخدوم جہان حضرت شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری و بہاری	سجادہ نشین قصبہ بہار	مولوی محمد مسعود صاحب	ایضاً
		مولوی کریم اللہ صاحب	ایضاً
مولوی سعادت حسین صاحب	بہار مدرس قصبہ آرہ	مولوی محمد شاہ صاحب	ایضاً

اسامی	سکونت
مولوی محمد یوسف صاحب	بلدۂ دہلی
مولوی ابو الاحیاء محمد نعیم صاحب ابن ابن الابن ملک العلماء بحر العلوم قدس سرہ	شہر لکھنؤ
مولوی شاہ ابو الحیاء عبد الحلیم صاحب ایضاً	ایضاً
مولوی عبد العزیز صاحب	ایضاً
مولوی محمد مظہر کریم صاحب	دریاآباد ردولی
مولوی ابو الحسنات محمد عبد الحی صاحب	شہر لکھنؤ
مولوی محمد رحمت اللہ صاحب	ایضاً
مولوی ابو الجیش محمد مہدی صاحب	ایضاً
مولوی محمد فضل اللہ صاحب	ایضاً
مولوی محمد ابراہیم صاحب	ایضاً
مولوی عباس علی صاحب	ایضاً
مولوی فخر الدین صاحب	ایضاً
مولوی محمد لطف اللہ صاحب [illegible] ابن زمان	ایضاً
مولوی محمد عبد الوہاب صاحب	ایضاً
مولوی محمد امان الحق صاحب	ایضاً
مولوی محمد لمعان الحق صاحب	ایضاً
مولوی محمد عبد الجبار صاحب	ملکاپور
مولوی محمد عبد العزیز صاحب	دریاآباد
مولوی محمد جمیل احمد صاحب	بلگرام مقامی قصبہ

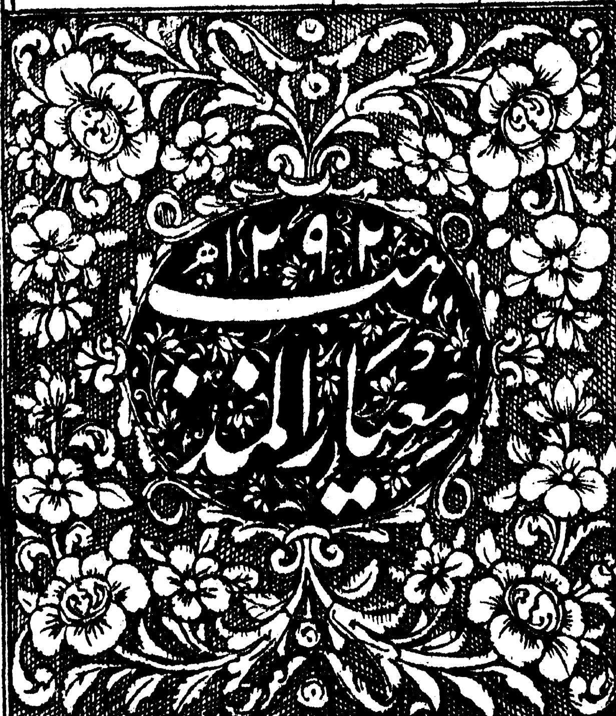
اسامی	سکونت
مولوی محمد اعظم صاحب	بلگرام مقامی قصبہ
قاضی مفتی مولوی سعد اللہ صاحب	شہر رامپور
مولوی شاہ محمد ارشاد حسین صاحب مجددی	ایضاً
مولوی سعید الدین صاحب پھلوی	ایضاً
مولوی سید عبد الوہاب صاحب تلمیذ مولوی محمد ارشاد حسین صاحب ممدوح	پشاور [illegible] سوات
مولوی لطف اللہ صاحب	رامپور
مولوی عبد الکریم خان صاحب	ایضاً
مولوی عبید اللہ صاحب	ایضاً
مولوی غلام اکبر خان صاحب	ایضاً
مولوی عبد العلی صاحب	مدرس مدرسہ رامپور
مولوی ظہور الحق صاحب	رامپور
مولوی محمد جعفر علی صاحب	ایضاً
مولوی محمد عبد القادر صاحب [illegible]	مدرس مدرسہ رامپور
مولوی بشارت اللہ صاحب	ایضاً
مولوی سیف الدین صاحب	ایضاً
مولوی محمد اسحاق صاحب	قصبہ رامپور
مولوی محمد حبیب اللہ صاحب	ایضاً
مولوی احمد شاہ صاحب فاضل سندی	رامپور
مولوی محمد حسین صاحب	رامپور مقامی [illegible] آباد

اسامی	سکونت
مولوی محمد نظام صاحب	بلدۂ شاہجہانپور
حضرت شیخ عبدالرحمن بن عبداللہ سراج مفتی حنفیہ	مکہ معظمہ
حضرت شیخ احمد بن زینی دحلان مفتی شافعیہ	مکہ معظمہ
حضرت شیخ حسین بن ابراہیم مفتی مالکیہ	مکہ معظمہ
حضرت شیخ محمد بن عبداللہ بن حمید مفتی حنابلہ	مکہ معظمہ
حضرت شیخ العلامہ محمد امین بالی مفتی حنفیہ	بلدۂ طیبہ مدینہ منورہ
حضرت شیخ محمد عزب شافعی مدرس	مدینہ منورہ
حضرت شیخ محمد بن احمد بن فوزان مالکی	مدینہ منورہ
حضرت شیخ رئیس احمد صفات مفتی حنابلہ	مدینہ منورہ
جناب محمد معتوق تاشقجی تلمیذ شیخ العلماء والمدرسین شیخ یوسف غزی حنفی	مدینہ منورہ
مولوی سید امیر صاحب ولایتی	کاشغر
مولوی سید محمد یحییٰ صاحب ولایتی	پشاور
مولوی غلام حسن صاحب ولایتی	کاشغر

تمت

ما شاء اللہ لا قوۃ الا باللہ

از افادات فخر معظم حضرت مولانا سید علی اعظم قادری پھلواروی رسالہ در تفضیل شیخین بر ختنین موسوم

باہتمام امیدوار رحمت ایزد منان محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان نفعہما اللہ بجوار الرضوان

در مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع گردید ۱۲۹۲ھ

بسم الله الرحمن الرحيم

سوال

چه میفرمایند علماے شریعت وطریقت ما اہل السنة والجماعة در حق کسیکه خود را از اہل سنت وجماعت وانماید ودر عقیدۂ خود تفضیل حضرت علی رضی الله عنه بر اصحاب ثلاثه اعنی حضرت ابوبکر صدیق وحضرت عمر وحضرت عثمان رضی الله عنهم دہد یا گوید که تفضیل حضرات اصحاب ثلاثه بترتیب خلافت صرف در امور سیاست مدنی ست نه تفضیل از جہت دیگر فضائل ونه در امور باطنی ست یا گوید که در ولایت باطنی اصحاب ثلاثه را دخل نیست یا گوید که این اصحاب

التماس بخدمت ناظران این فتوی آنست که وقت ملاحظه این فتوی

ثلاثه را از خلافت فضیلت شد نه از سابق پس بر معتقدین این سخنها

اطلاق تفضیلیه و مخالف اجماع هست یا نه

جواب

افضلیت اصحاب رضی الله عنهم یعنی خلفای اربعه محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم بترتیب خلافت ست مطلقاً نه مقید بظاهر یا باطن و اطلاق تفضیلیه و خاطی و مخالف اجماع بر تفضیل دهندهٔ حضرت علی رض بر خلفای ثلاثه صحیح ست و افضلیت خلفای ثلاثه بیشتر از زمان خلافت ثابت که همان سابقهٔ فضل و تقدم و رجحان که در ازمان صحابه رض بود آنها را در زمان آنها متعین برای خلافت کرد قال في شرح العقائد افضل البشر بعد نبینا ابوبکر الصدیق ثم عمر الفاروق ثم عثمان ذو النورین ثم علی المرتضی رضي الله عنهم و خلافتهم علی هذا الترتیب ترجمه گفت در شرح عقائد نسفی که فاضلترین مردمان بعد نبی ما صلی الله علیه وسلم ابوبکر صدیق رض ست

پس عمر فاروق سپس عثمان ذو النورین پستر علی مرتضی رضی اللہ عنہم و خلافت ایشان برہمین ترتیب ست انتہی وھکذا فی شرح المواقف وشرح التجرید وشرح الفقہ الاکبر واحیاء العلوم وغنیۃ الطالبین وغیرھا واختلاف البعض لیس بشیٔ یعتد بہ لان الاعتبار والاعتداد لما علیہ الجمھور علی ان الاجماع اللاحق یرتفع الاختلاف السابق کما تقرر فی موضعہ ترجمہ وہمچنین در شرح مواقف وشرح تجرید وشرح فقہ اکبر واحیاء العلوم وغنیۃ الطالبین وغیرہ است واختلاف بعض کسان نیست چیزیکہ معتد بہ باشد چراکہ اعتبار وشمار آن چیز راست کہ بروی جمہور باشند علاوہ بران اینکہ اجماع لاحق مرتفع می سازد اختلاف سابق را چنانکہ ثابت شد در محل خود پس ما مقلدان مذہب امام اعظم رح وائمہ ثلاثہ را نمی رسد کہ خلاف مذہب خود ہا نمائیم علی الخصوص وقتیکہ جمہور ائمہ وعلماے سنت وجماعت واکابر اولیاے امت بران اتفاق دارند واصحاب

ثلاثه رضی الله عنهم اکمل الاولیا و اعرف العرفا بلکه قطب الاقطاب
در زمان خود ما بودند چنانکه از فتوحات مکیه و شرح آداب المریدین
و احیاء العلوم وغیره نقل میکنم و باید دانست که ماخذ متکلمین و
فقها و صوفیه و تمامه اهل اسلام کتاب الله و سنت رسول الله
است صلی الله علیه وسلم پس در قرآن شریف بسیار آیات مشعر
برضای خداوند تعالی از اصحاب و مخبر بفضائل و افضلیت ایشان
اند که بعضی از انها در ضمن اقوال اولیای کرام می آید و اما احادیث
پس بسیار از بسیار ست از انجمله دو حدیث شریف از صحیح بخاری که
اصح الکتب بعد کتاب الله ست و مبنی از اتفاق و اجماع اصحاب
رضی الله عنهم بر سابقیت و افضلیت ایشان علی ترتیب الخلافت
ست نقل کنم عن ابن عمر رضی الله عنه قال کنا فی زمن النبی صلی الله علیه
وسلم لا نعدل بابی بکر احدًا ثم عمر ثم عثمان ثم نترک
اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم لا نفاضل بینهم

وعن ابن عمر رضی الله عنه قال کنا نفاضل بین الناس فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم فنفاضل ابوبکر ثم عمر ثم عثمان و لو بلغه ذلک علینا من الحسینی ... العصلیین ... جامع الاصول من حدیث الرسول

۵ ترجمه یعنی از ابن عمر روایت ست که گفت بودیم ما که تفضیل میدادیم در میان مردمان در زمان حیات رسول الله صلی الله علیه وسلم پس میگفتیم ابوبکر پس عمر پس عثمان و در بخاری فرموده رسول الله صلی الله علیه وسلم این قول ما را برما انکار کرد و بشنید رسول الله صلعم و کسی از اصحاب یاران و انکار نمی فرمود ... منه مدظله العالی

علی صحة الحروف صیغة ... النبی علیه السلام ... الامام ...

رواه البخاری ترجمہ از ابن عمر رضی روایت ست گفت بودیم ما در زمانہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم کہ برابر نمی کردیم با ابی بکر رض کسی را پس با عمر رض پس با عثمان رض پس میگذاشتیم اصحاب نبی صلی اللہ علیہ وسلم را کہ تفضیل نمیدادیم در میان آنها روایت کرد این حدیث را بخاری انتهی وفي سنن ابی داؤد قال کنا نقول ورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حي افضل امة النبی صلی اللہ علیہ وسلم بعده ابو بکر ثم عمر ثم عثمان رضي اللہ عنهم هذا ما في المشکوٰة الشريفة ترجمہ ودر سنن ابی داؤد ست گفت میگفتیم ما در حالیکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زنده بود کہ فاضلترین امت نبی صلی اللہ علیہ وسلم بعد از وی ابو بکر ست پس عمر پس عثمان رضی اللہ عنهم این چیز نیست کہ در مشکوٰة شریف ست انتهی وصاحب سنن ابی داؤد بابی در تفضیل اصحاب رضی اللہ عنهم منعقد کرده وقال باب فی التفضیل ترجمہ وگفت این باب در تفضیل ست

انتهى **حدثنا** عثمان بن شيبة **حدثنا** اسود بن عامر

حدثنا عبد العزيز بن ابی سلمة عن عبيد الله عن نافع

عن ابن عمر قال كنا نقول فی زمن النبی صلی الله عليه وسلم

لا نعدل بابی بکر احداً ثم عمر ثم عثمان ثم نترك

اصحاب النبی صلی الله عليه وسلم لا نفاضل بينهم **ترجمه**

حديث کرد مارا عثمان بن شيبه حديث کرد مارا اسود بن عامر حديث

کرد مارا عبد العزيز بن ابی سلمه از عبيد الله از نافع از ابن عمر گفت که ميگفتيم ما

در زمان نبی صلی الله عليه وسلم که برابر نميکنيم با ابی بکر رض کسی را پس با عمر

پس با عثمان پس ميگذاريم اصحاب نبی صلی الله عليه وسلم را که فضل

نميدهيم در ميان آنها انتهى **حدثنا** احمد بن صالح **حدثنا**

عنبسة **حدثنا** يونس عن ابن شهاب قال قال سالم بن عبد الله عن ابن عمر

قال كنا نقول و رسول الله صلی الله عليه وسلم افضل امة النبی صلی الله

عليه وسلم بعده ابو بکر ثم عمر ثم عثمان رضی الله عنهم

كذا في [illegible] حديث الرسول عليه السلام ١٢ [illegible]

٧

ترجمہ حدیث کرد مارا احمد بن صالح حدیث کرد مارا عنبسہ حدیث کرد مارا
یونس از ابن شہاب گفت گفت سالم بن عبد اللہ از ابن عمر گفت
میگفتیم در حال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ فاضلترین امت نبی
صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ان ابوبکر ست پس عمر پس عثمان رضی اللہ
عنہم انتہی **حدثنا** محمد بن مسکین **حدثنا** محمد یعنی
الفریابی قال سمعت سفیان یقول من زعم ان علیا رضی اللہ
عنہ کان احق بالولایة منہما فقد خطأ ابابکر و عمر و
المہاجرین والانصار وما اراہ ان یرتفع لہ مع ہذا عمل
الی السماء ترجمہ حدیث کرد مارا محمد بن مسکین حدیث کرد
مارا محمد یعنی الفریابی گفت شنیدم سفیان را کہ میگفت ہر کہ گمان برد کہ
علی رضی اللہ عنہ اولی و مستحق تر بولایت بود از ان ہر دو یعنی شیخین پس
بدرستیکہ بخطا منسوب کرد ابوبکر و عمر و مہاجرین و انصار را و نمی بینم آن
کس را کہ برداشتہ شود برای او با این عقیدہ کدامی عمل بسوی آسمان

ف
این مقام کمال تنبیہ و تادیب ست کہ حضرت سفیان ثوری سر حلقہ اولیا و از کبار تابعین در تفضیل حضرت علی مرتضی [illegible]
۸

و آمثال این احادیث ناطق بصراحت فضل کلی اصحاب ثلاثه بر غیر آنها در
عین زمان حضرت نبوت است صلی الله علیه وسلم و هم حدیث عبد الرحمن بن
عوف رضی الله عنه وقت بیعت با عثمان رضی الله عنه که صاحب صحیح بخاری
روایت فرموده صراحةً ناطق بافضلیت حضرت عثمان رض است حدثنا
عبد الله بن محمد بن اسماء حدثنا جویریة عن مالك عن
الزهری عن حمید بن عبد الرحمن اخبره ان المسور بن مخرمة
اخبره ان الرهط الذین ولاهم عمر اجتمعوا فتشاوروا قال
لهم عبد الرحمن لست بالذی انافسکم علی هذا الامر ولکنکم
ان شئتم اخترت لکم منکم فجعلوا ذلك الی عبد الرحمن فلما ولوا
عبد الرحمن امرهم فمال الناس علی عبد الرحمن حتی ما اری احدا
من الناس یتبع اولئك الرهط ولا یطأ عقبه ومال الناس علی
عبد الرحمن یشاورونه تلك اللیالی حتی اذا کانت اللیلة التی
اصبحنا منها فبایعنا عثمان قال المسور طرقنی عبد الرحمن بعد

هجعة من اللیل فضرب الباب حتی استیقظت فقال اراك نائماً

فوالله ما اکتحلت هذه الثلث بکثیر نوم انطلق فادع الزبیر

وسعداً فدعوتهما له فشاورهما ثم دعانی فقال ادع لی علیاً

فدعوته فناجاه حتی ابهار اللیل ثم قام علی من عنده وهو علی طمع

وقد کان عبد الرحمن یخشی من علی رض شیئاً ثم قال ادع لی عثمان فناجاه

حتی فرق بینهما المؤذن بالصبح فلما صلی الناس الصبح واجتمع

اولئك الرهط عند المنبر فارسل الی من کان حاضراً من المهاجرین

والانصار وارسل الی امراء الاجناد وکانوا وافوا تلك الحجة مع عمر رض

فلما اجتمعوا تشهد عبد الرحمن ثم قال اما بعد یا علی انی قد نظرت

فی امر الناس فلم ارهم یعدلون بعثمان فلا تجعلن علی نفسك

سبیلاً فقال ابایعك علی سنة الله ورسوله والخلیفتین من بعده

فبایعه عبد الرحمن وبایعه الناس المهاجرون والانصار وامراء الاجناد والمسلمون

ترجمه حدیث کرد مارا عبد الله بن محمد بن اسماء حدیث کرد مارا جویریه از مالک از زهری از حمید

بن عبد الرحمن خبر داد اورا بتحقیق مسور بن مخرمه خبر داد اورا بتحقیق گروهی که والی گردانیده بود ایشان را
عمر رض جمع شدند پس باہم مشورت کردند گفت آنها را حضرت عبد الرحمن بن عوف نیستم من
که همنفسی و رغبت کنم شما را برین امر ولیکن شما اگر خواهید پسند کرده دهم مر شما را
از شما پس حواله کردند این امر را بعبد الرحمن پس چون والی گردانیدند عبد الرحمن را
در امر خود ها پس مائل شدند مردمان جانب عبد الرحمن تا آنکه ندیدم کسی را از
مردمان که پیروی کند آن قوم را و نمیرفت پس وی و رغبت کردند مردمان طرف
عبد الرحمن که مشورت میکردند با او درین شبها تا که آمد آن شب که صبح کنیم
بیعت کردیم با عثمان رض گفت مسور آمد نزد من عبد الرحمن بعد گذشتن پاره
از شب پس زد دست در باب تا آنکه بیدار شدم پس فرمود عبد الرحمن که
می بینم ترا خفته والله سیر نخفته ام درین شبهای ثلاثه برو پس بطلب زبیر
سعد را پس طلبیدم هر دو را نزد او پس مشورت کرد با آن هر دو پس از ان طلبید
مرا پس گفت عبد الرحمن بطلب علی رض را پس طلبیدم او را پس خفیه سخن کرد
عبد الرحمن با علی رض تا آنکه گذشت نیمی از شب پس برخاست علی رض از نزد عبد الرحمن در حالیکه علی رض

طمع داشت و بود عبدالرحمن که می ترسید از علی رض چیزی پس گفت عبدالرحمن طلب عثمان رض را

پس خفیه سخن کرد عبدالرحمن با عثمان رض تا آنکه تفریق کرد درمیان هردو کس مؤذن صبح پس

هرگاه نماز صبح خواندند مردمان و جمع شدند آن گروه نزد منبر پس فرستاد

عبدالرحمن طرف حاضرین مهاجرین وانصار و امرای اجناد و بودند

که گذارده بودند این حج را با عمر رض پس چون جمع شدند همها خطبه خواند

عبدالرحمن بعد از ان گفت امابعد که ای علی رض خوب نظر کردم در شان

مردمان پس ندیدم آنها را که برابر دانند کسی را با عثمان رض پس مگردان ۱۲

برای نفس خود سبیلی پس گفت عبدالرحمن بیعت میکنم با تو ای عثمان رض

بر سنّت خدا و رسول صلعم او و بعد دو خلیفهٔ او پس ازان بیعت کرد عبدالرحمن و

جمیع مهاجرین وانصار و امرای اجناد و جملهٔ مسلمانان انتهی و الی هذا

اشار صاحب شرح العقائد بقوله علی هذا وجدنا السلف الخ و هکذا قال

صاحب المواقف و شارح المواقف لکنا وجدنا السلف قالوا بان الافضل

ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی و حسن ظننا بهم یقتضی بانهم

لو لم یعرفوا ذلك لما اطبقوا علیه فوجب علینا اتباعهم فی
ذلك القول ترجمہ وبسوی ہمین معنی اشارہ کرد صاحب شرح عقائد نسفی
بقول خود کہ بر ہمین یافتیم سلف را الخ و ہمچنین گفت صاحب مواقف
وشارح مواقف کہ لیکن ما یافتیم سلف را کہ می گفتند کہ فاضلتر ابو بکر رض
ست پستر عمر رض پستر عثمان رض پستر علی رض و حسن ظن ما بآن اصحاب رض و
سلف مقتضی ست کہ آنہا اگر نشناختندی این امر را ہر آئینہ اتفاق نکردندی
بروی پس واجب شد بر ما اتباع آنہا درین قول انتہی پس بر امریکہ
اصحاب رضی اللہ عنہم از مہاجرین وانصار اتفاق کردند و جمہور اہل
السنة والجماعة و ہر چہار امامان مذہب بران اعتقاد دارند ازان اعراض
وانکار نباید و افراط و تفریط نشاید در مشکوة بروایت امام احمد بن حنبل
رحمہ اللہ آوردہ عن علی قال قال لی رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم فیك مثل من عیسی ابغضتہ الیہود حتی بھتوا امہ
واحبتہ النصاری حتی انزلوہ بالمنزلة التی لیست لہ ثم

آيت قرآنى مثل سيجنبها الاتقى الذى يؤتى ماله چنانکه کرمات بافضليت حضرت صديق اکبر رض دلالت و ديگر آيات بينات و احاديث صحاح کثيره از بسيار در تفضيلت اصحاب ثلاثه بنور اوتر و دين مثل حديث

قال يهلك فيّ رجلان محب مفرط يقرظني بما ليس فيّ و
مبغض يحمله شنأني على ان يبهتني ترجمه از على رض
گفت فرمود مرا رسول خدا صلى الله عليه وسلم که در تو اى على رض مثل
از عيسى ست که بغض داشتند از وى يهود تا آنکه بهتان بستند بر مادر
وے و دوست داشتند او را نصارى تا آنکه در آوردند او را بمنزلتى که
نيست براى او پس گفت على رض هلاک ميشود بسبب من دو مرد يکى
محب مفرط که ستايش کند مرا بآنچه نيست در من و ديگر بغض دارندهٔ
که بر انگيخته ميکند او را دشمنى من بر اينکه بهتان بندد بر من انتهى و آيات
و احاديث و استشهادات کثيره برين عقيدهٔ اهل السنة و الجماعة موجود
که در محل خود مذکور اند و از امثال اين احاديث و از روايات آتيه
اجماع بر افضليت آنها و سابقيت در فضل و از جهت افضليت
خليفه شدن آنها يکى بعد ديگرى منعقد گشت بآنچه اند اطلاق تفضيليه
و خاطى و مخالف الاجماع بر تفضيل دهندهٔ حضرت على مرتضى رض پس

صحيح بخارى عن حذيفة بن اليمان رضى الله عنهما قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لقد هممت ان ابعث الى الآفاق رجالا يعلمون الناس السنن والفرائض كما بعث عيسى بن مريم الحواريين

باید دانست که اطلاق تفضیلیه را که می پرسد اطلاق شیعه و رافضی و مبتدع و مرتکب کبیره در کتب کلام و فقه و غنیة الطالبین وغیره آمده در تمهید ابو شکور سالمی ست و بعض کلامهم بدعة و لا یکون کفراً وهو قولهم بان علیاً رضی الله عنه کان افضل من ابی بکر و عمر و عثمان رضی الله عنهم الا ان خلافتهم جوزت بالاجماع و منهم من قال ان علیاً رضی الله عنه کان اعلم من ابی بکر و عمر و عثمان رضی الله عنهم و منهم من قال بان حب علی و اهل البیت رضی الله عنهما اولی و احق ترجمه و بعض کلام روافض بدعت ست و کفر نمیشود و آن قول ایشان ست که علی رضی الله عنه بود افضل از ابی بکر و عمر و عثمان رضی الله عنهم مگر اینکه خلافت ایشان جائز شد باجماع و بعض ازینها آنکس ست که میگوید علی رضی الله عنه بود عالمتر از ابی بکر و عمر و عثمان رضی الله عنهم و بعض

از انها آنند که میگویند بدرستیکه محبت علی و اہل بیت رضی اللہ عنہم اولی و سزاوارتر ست انتہی در شرح مواقف گفته افضل الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم عندنا واکثر قدماء المعتزلة ابو بکر رض وعند الشیعة واکثر متاخری المعتزلة علي رضي الله عنه ترجمہ فاضلترین خلق اللہ بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نزد ما اہل سنت وجماعت و نزد اکثر از قدمای معتزلہ ابو بکر ست رضی اللہ عنہ و نزد شیعہ و نزد اکثر از متاخرین معتزلہ علی رضی اللہ عنہ ست انتہی قال خاتم المحدثین سند العلماء والمتکلمین

مولانا شاہ عبد العزیز رحمه الله فی التحفة

دوم فرقہ شیعہ تفضیلیہ کہ جناب مرتضوی رض را بر جمیع صحابہ تفضیل میدادند و این فرقہ از ادنای تلامذہ آن لعین شدند و شمہ از وسوسہ او قبول کردند و جناب مرتضوی رض در حق اینہا تہدید فرمود کہ اگر کسی را خواہم شنید کہ مرا بر شیخین تفضیل میدہد اورا حد افترا کہ ہشتاد چابک ست خواہم زد

فائدہ تفضیلین شیخین رضی اللہ عنہما و جمہور قدمای معتزلہ ست مدظلہ تعالی

۱۶

بعده می فرماید واما تفضیلیه پس بآنجهت که از دو طرف مانده در وسط

مانده بودند سبّیه و تبرائیه ایشانرا از خود نمی شمردند و در اعداد شیعه

علی رضی آوردند که داد محبت اهل بیت که بزعم شان منحصر در سبّ و

تبرای صحابه رض واز واج ستهٔ نمیدهند و جماعهٔ مخلصین آنها را بغیر روش

جناب مرتضوی رض دانسته ومورد وعید آنجناب انگاشته تحقیر و تذلیل

میکردند لا فی العیر ولا فی النفیر در حق ایشان راست آمد و بعده

میفرماید پس غلاة سبّیه را نواصب دانند و سبّیه تفضیلیه را و

تفضیلیه شیعهٔ اولی را و خوش حال شیعهٔ اولی که مورد طعن و ملامت

جمیع فرق ضاله از شیعه و نواصب گردیده اند و با همه آنها مخالفت

گزیده گویا ایشانرا بوراثت جناب مرتضوی مجاهدهٔ کبری و غربت

عظمی نصیب شده وان الدین بدأ غریبا وسیعود غریبا

بدرستیکه دین شروع شد غریب و قریب ست که باز رود غریب

فطوبی للغرباء مصداق حال ایشان و کشف مآل اوشان آمده

پس بشارت باد برای غربا ۱۲

قال صاحب الاشباه والنظائر فی فتاوی الزینیه

17

(حاشیه: وجه شیعی و سبّی و تفضیلی در حقیقت غیر ... تفضیلیه ... غالیه ... ازینجا است ۱۲ منهم الغیر ... ۱۲)

فی رسالة مستقلة عد فیہا الکبائر والصغائر تفضیل علی
علی الشیخین من الکبائر ترجمہ گفت صاحب اشباہ ونظائر
در فتاوای زینیہ در رسالہ مستقل کہ شمردہ است دروی گناہہای کبیرہ
وصغیرہ راکہ تفضیل علیؓ بر شیخین از جملہ کبائرست انتہی وقال
الغوث الاعظم شیخ شیوخ العالم فی غنیة الطالبین
ویعتقد اہل السنة ان امة محمد علیہ السلام خیر الامم
اجمعین الخ وقال بعد ہذا وافضل ہؤلاء العشرة الابرار
الخلفاء الراشدون الاربعة الاخیار وافضل الاربعة
ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الخ وخلافة الائمة
الاربعة کانت باختیار الصحابة واتفاقہم ورضاہم
ولفضل کل واحد منہم فی عصرہ وزمانہ علی من سواہ
من الصحابة ولم تکن بالسیف والقہر والغلبة والاخذ
ممن ہو افضل منہ الخ وقال فی فصل اٰخر واما الشیعة

درمجلس فضل الطالبین وازغنیہ تر شیعان می فرماید قال اللہ تعالیٰ وربک یخلق ما یشاء ویختار فاللہ تعالیٰ اختار من کل شیئ اربعة ثم اختار من الاربعة واحدا اختار من الملائکة اربعة جبرئیل ومیکائیل واسرافیل وعزرائیل ثم اختار منہم جبرئیل واختار من الانبیاء اربعة ابراہیم وموسی وعیسی ومحمدا صلی اللہ علیہ وسلم اجمعین ثم اختار منہم محمدا صلی اللہ علیہ وسلم واختار من الصحابة رضی اللہ عنہم اربعة ابابکر وعمر وعثمان وعلیا ثم اختار منہم ابابکر رضی اللہ عنہ وجعلہ افضلہم انتہی اربعة من الانبیاء ...

۱۸

فلهم اسام الخ فانما قیل لها الشیعة لانها تشیعت علیا رضي الله عنه وفضلوه

علی سائر الصحابة الخ وقال فیه ایضا وقیل ان الشیعي من

لا یفضل عثمان علی علي رضي الله عنهما والرافضي من

فضل علیا علی عثمان وقال رضي الله عنه فی آخر فصول

وانما اوردنا ذکر مقالاتهم مجردة للتحذیر منها اعاذنا الله

وایاکم من شر هذه المذاهب واهلها وامانتنا علی الاسلام

والسنة فی الفرقة الناجیة برحمته ترجمه وفرمود غوث اعظم شیخ شیوخ

عالم حضرت سید عبد القادر جیلانی رح در غنیة الطالبین واعتقاد دارد

اهل سنت وجماعت اینکه امت محمد علیه السلام بهترین جمیع امتان است

ونیز گفت بعد ازین وفاضلتر این همه ده تن ابرار خلفای راشدین هر چهار

اخیار اند وفاضلترین این چهار ابوبکر است پس عمر پس عثمان پس علی

وخلافت این هر چهار ایمه بود به پسند صحابه واتفاق آنها و رضای آنها

وخلافت اینها بجهت فضل هر یک از ایشان در عصر و زمان خود بود

۱۹

رای خود چه قدر مبتدیان بل شر سلطان اعتزال و پریشان نمود و عصای ضلالت در دست قاصران و تفضیلیان

بر آنکس که سوای ایشان بودند از صحابه و نبود خلافت به تیغ و زبردستی و
غلبه و نبود بگرفتن از آن کس که او فاضلتر بود از آن وگفت در فصل آخر
اما شیعه پس آنها را نامهاست و نیست جز اینکه گفته شد آنها را شیعه برای
اینکه ایشان پیروی کرده اند علی رض را و تفضیل داده اند او را بر همه یاران
وگفت در آن فصل نیز و گفته شده است که شیعه کسی ست که تفضیل نه دهد عثمان
را بر علی رضی الله عنهما و بدرستی که رافضی کسی ست که تفضیل کند علی رض را بر عثمان رض
۲۰ وگفت رضی الله عنه در فصلهای آخر و جز این نیست که آوردم من بیان
سخنهای ایشان تنها از دلائل از جهت گریختن از اینها پناه دهد مرا خدای
تعالی و شما را از بدی این مذهبها و از بدی اهل ایشان و بمیراند مرا بر دین
اسلام و طریقهٔ مصطفویه در گروهی که نجات یابنده است برحمت او پس
سابقیت در تفضل اصحاب اربعه را رضی الله عنهم و بآن وجه تحقق خلافت
باجماع اصحاب و اهل السنة والجماعة که ائمهٔ اربعه و مذاهب اربعه در آن
داخلند ثابت و نیز منکرش که تفضیلیه است مصداق تفضیلیه و مخالف

الاجماع وشیعه ورافضی از فتوای پیشوای اولیا و سرحلقهٔ اصفیا رضی الله عنه
گردید و اگر ازین زیاده صراحت کمال و تفضیل خلفای ثلاثه رضی الله عنهم
در باطن هیچولی پس بعد یاد داشتن عبارت غنیة الطالبین از حجة الاسلام
مستند اولیای کرام حضرت امام محمد غزالی رح باید شنید در احیاء العلوم
در جلد اول کتاب العلم فی الباب الثانی فی القسم الثانی وما فضل
ابو بکر رضی الله عنه الناس بکثرة صیام ولا بکثرة صلوٰة
ولا بکثرة روایة ولا فتوی ولا کلام ولکن بشیئ وقر فی صدره
کما شهد له سید المرسلین صلی الله علیه وسلم انتهی ترجمه
و فاضل نشد ابو بکر رضی الله عنه از مردمان بسبب کثرت روزها و نه بسبب
کثرت نماز و نه بسبب کثرت روایت و نه بسبب فتوی و نه بکلام و لیکن
بسبب چیزیکه گران شد در سینهٔ وی رض چنانکه گواهی داد برای وی رض
سید المرسلین صلی الله علیه وسلم انتهی و ایضاً فیه در همان قسم فاعلم
ان ما ینال به الفضل عند الله شیء وما ینال به الشهرة

هذا تفضیل من جهة الباطن والعلانیة و الصدیقیة تفضیل [illegible] بسبب باطن [illegible] ولایت و [illegible] [illegible] ۲۱ [illegible]

عند الناس شيئ آخر فلقد كان شهرة ابي بكر الصديق
رضي الله عنه بالخلافة وكان فضله بالسر الذي وقر في قلبه
وكان شهرة عمر رضي الله عنه بالسياسة وكان فضله بالعلم
بالله الذي مات تسعة اعشاره بموته وبقصده التقرب
كما قال ابن مسعود رضي الله عنه ١٢ منه سلمه
الى الله عز وجل في ولايته وعدله وشفقته على خلقه
وهو امر باطن في سره انتهى **ترجمه** پس بدانکه بدرستیکه آنچیز که
میرسد بسبب او فضل را نزد الله تعالى چیزیست وآنچیز که برسد بسبب
او شهرت را نزد مردمان چیزیست دیگر پس بدرستیکه بود شهرت ابو بکر
صدیق رضی الله عنه بخلافت وحال آنکه بود فضل او بسبب ستریکه
گران شده بود در دل وی وبود شهرت عمر رضی الله عنه بسیاست
وحال آنکه بود فضل او بسبب علم بالله یعنی معرفت که فوت شد نه حصه
از ده حصه علم بوفات او رض وبود فضل او بقصد او تقرب را بسوی
خدای عز وجل در ولایت وعدل خود وشفقت خود بر خلق او تعالى

وآن امر باطن ست در سرا و انتهى وايضا فيه في كتاب قواعد العقائد
في الفصل الاول في معنى الكلمة الثانية وان يعتقد فضل الصحابة
رضي الله تعالى عنهم وترتيبهم وان افضل الناس بعد النبي
صلى الله عليه وسلم ابو بكر ثم عمر ثم عثمان ثم علي رضي
الله تعالى عنهم وان يحسن الظن بجميع الصحابة ويثني عليهم
كما اثنى الله تعالى ورسوله صلى الله عليه وسلم عليهم اجمعين
وكل ذلك مما وردت به الاخبار وشهدت به الآثار
فمن اعتقد جميع ذلك موقنا به كان من اهل الحق و
عصابة السنة وفارق رهط الضلال وحزب
البدعة فنسأل الله تعالى كمال اليقين والثبات في الدين
لنا ولكافة المسلمين انه ارحم الراحمين ترجمه ونيز در احياء العلوم
در كتاب قواعد العقائد در فصل اول در معنى كلمه ثانى وآنكه اعتقاد
كند فضل صحابه وترتيب ايشان رضي الله تعالى عنهم وآنكه افضل خلائق

بعد نبی صلی الله علیه وسلم ابوبکر پس عمر پس عثمان پس علی رضی الله
تعالی عنهم و اینکه نیک گمان برد با جمیع صحابه وثنا کند بر آنها چنانکه ثنا
کرده است الله تعالی و رسول او صلی الله علیه وسلم بر جمیع اصحاب
و آنهمه از انجمله است که وارد شده به آن اخبار و شاهد شده بروی آثار
پس هر که اعتقاد کند اینهمه را در حالیکه یقین کننده باشد بران باشد
آنکس از اهل حق و عصابت سنت و مفارقت کرد آنشخص گروه ضلال را
و گروه بدعت را پس میخواهیم از خدای تعالی کمال یقین را و ثبات را در ۳۴
دین برای خود و برای جمیع مسلمین بدرستیکه او تعالی ارحم الراحمین ست
انتهی و ایضاً فیه در همان کتاب در فصل ثالث انّ فضل الصحابة علی
حسب ترتیبهم ترجمه بدرستیکه فضیلت صحابه بر حسب
ترتیب آنهاست انتهی و ایضاً فیه در همان کتاب در رکن رابع در اصل
ثامن انّ فضل الصحابة رضی الله عنهم علی حسب ترتیبهم
فی الخلافة اذ حقیقة الفضل ما هو فضل عند الله

عزّوجلّ وذلك لا يطلع عليه الا رسول الله صلى الله عليه
وسلم وقد ورد في الثناء على جميعهم آيات واخبار
كثيرة وانما يدرك دقائق الفضل والترتيب فيه المشاهدون
للوحى والتنزيل بقرائن الاحوال ودقائق التفضيل فلولا
فهمهم ذلك لما رتبوا الامر كذلك اذ كان لا تأخذهم
في الله لومة لائم ولا يصرفهم عن الحق صارف
ترجمه بدرستیکه فضیلت صحابه رضی الله عنهم بحسب ترتیب آنها ست
در خلافت چه حقیقت فضل همان ست که او فضل نزدیک خدای
عزوجل باشد و مطلع نیست بروی بجز رسول خدا صلی الله علیه وسلم
وبدرستیکه وارد شده است در ثنا بر جمیع آنها آیات واحادیث
بسیار وجزین نیست که می یابند دقائق فضل وترتیب را در فضل
آنانکه مشاهده کرده اند وحی وتنزیل را بقرینهای احوال ودقیقهای
تفضیل پس اگر نبودی فهم آنها همچنین هر آیینه ترتیب نمیدادند این

امر را ہمچنین چرا که بود که نمیگرفت اوشان را در راه خدا نکوہش

نکوہندگان و برگشته نمیکرد آنہا را از امر حق کدامی برگشته کننده

انتہی آنچه این امام حجة الاسلام درین مقام استدلال بادراک

اصحاب رضی اللہ عنہم بوجه مشاہدۂ وحی و تنزیل و بقرائن احوال

فرموده در دیگر مقامات نیز از جہت قوت و حقیت این مسلک

بہمین منوال دلیل آورده قال فی الاحیاء فی بیان العلم

الذی ہو فرض الکفایة من الباب الثانی فی العلم 26

المحمود والمذموم وکذا الاثر فانه ایضا یدل علی

السنة لان الصحابة رضی اللہ عنہم قد شاہدوا الوحی

والتنزیل وادرکوا بقرائن الاحوال ما غاب عن غیرہم

عیانه وربما لا تحیط العبارات بما ادرک بالقرائن

فمن ہذا الوجه رأی العلماء الاقتداء بہم والتمسک

بآثارہم ترجمه گفت در احیاء العلوم در بیان علمیکه

آن فرض کفایه است از باب ثانی در علم محمود و مذموم و همچنین

اثر صحابه پس بدرستیکه آن هم دلالت دارد بر سنت چراکه صحابه

رضی الله عنهم بدرستیکه مشاهده میکردند وحی و تنزیل را و دریافت

میکردند بقرائن احوال آنچیز را که غائب شد از غیر آنها دیدن او و

گاهی احاطه کردن نتوانند عبارات آنچیز را که دریافت شد بقرینها

پس ازین سبب پسندیدند علمای اقتدای را باصحاب و تمسک را

باثار اصحاب انتهی و ایضاً فیه قال فی الفصل الثانی فی وجه

التدریج الی الارشاد و ترتیب درجات الاعتقاد

و علی هذا استمر الصحابة رضی الله عنهم فالزیادة علی الاستاد

طغیان وظلم وهم الاستاذون والقدوة ونحن الاتباع

والتلامذة ترجمه و نیز دران کتاب گفت در فصل ثانی در وجه

تدریج بسوی ارشاد و ترتیب درجهای اعتقاد و برهمین گذشتند

صحابه رضی الله عنهم پس زیادتی بر استاد طغیان و ظلم ست

37

حالانکه آن صحابه استاذان اند و پیشوایان و مایان تابعان و شاگردان

انتهی و ایضاً قال بعید هذا قال صلی الله علیه وسلم ما

فضلکم ابو بکر بکثرة صیام ولا صلوٰة ولکن بسرٍّ وقر

فی صدره رضی الله عنه ولا شك فی ان ذلك السرّ

کان متعلقاً بقواعد الدین غیر خارج منها ترجمه

و نیز گفت قریب این فرمود صلی الله علیه وسلم فاضل نشد

بر شما ابو بکر رض بسبب کثرت روزه ها و نه بسبب نماز ولیکن بسبب

سرّ یکه گران شد در سینهٔ وی رضی الله عنه و شک نیست درانکه

این سر بود متعلق بقواعد دین نه خارج از قواعد دین انتهی ملاحظه

فرمایند که اعتقاد افضلیت خلفای اربعه رض بترتیب خلافت چه قدر

ضروری در دین نزد این اولیاء الله ست که این اعتقاد را از جملهٔ

اعتقاد معنی کلمهٔ ثانیه قرار داده و معتقدش را از اہل حق و عصابهٔ سنت

فرموده و منکرش را از اہل ضلال و اہل بدعت شمرده و دعامی یقین

۲۸

واثبات برین عقائد برای خود وجمیع مسلمین نموده رضی الله عنهم ونیز

گفت در جلد رابع فی بیان ان وجوب التوبة عام فی الاشخاص

پس از بیان توبه حضرت عیسی علیه السلام از توشه حجر وپس از بیان

توبه شفیع المذنبین خاتم النبیین حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وعلی

آله واصحابه اجمعین، از توبکه دران علم بود واز شراک نو نعلین

با عادة شراک کهنه آفتری ان الصدیق رضي الله عنه بعد ان

شرب اللبن وعلم انه علی غیر وجهه ادخل اصبعه في حلقه

لیخرجه حتی کاد یخرج معه روحه ما علم من الفقه هذا

القدر وهو ان ما اکله عن جهل فهو غیر اثم به ولا یجب

في فتوی الفقه اخراجه فلم تاب عن شربه بالتدارك

علی حسب امکانه بتخلیة المعدة عنه وهل کان ذلك

الا لسر وقر في صدره عرفه ذلك السر ان فتوی العامة

حدیث اخر وان خطر طریق الاخرة لا یعرفه الا

٢٩

الصلّ يقولون فتأمّل احوال هؤلاء الذين هم اعرف
خلق الله بالله وبطريق الله وبمكر الله وبمكامن الغرور
بالله الخ ترجمه آيا پس ديدي تو صديق را رضي الله عنه بعد ازانكه
نوشيد شير ودانست كه آن شير بغير وجه اوست داخل كرد انگشت ۵۷
خود را در حلق خود تا كه خارج نمايد اورا تا آنكه قريب بود كه برآمدي
با او روح او آيا ندانسته بود از فقه اين قدر مسأله كه بدرستيكه
هرچه بخورد مردم بنادانستگی پس او گنهگار نيست و واجب نيست ۳۰
در فتواي فقه بيرون انداختن آنچيز را پس چرا توبه كرد صديق رض
از نوشيدن آن شير بتدارک حتى الامكان خود بخالی كردن معده را
از شير و نبود اين امر مگر بسبب سرّيكه بزرگ شد در سينه وي كه شناسا
كرد اورا اين سر بدرستيكه فتواي عامه امر ديگرست وخطر راه آخرت را
كسي نشناسد بجز صديقان پس تامل كن در احوال اينهمه كه آنها عارفترين
اند از جمله خلق الله بخداي تعالى وبراه او تعالى وبمكر او تعالے و

بجا بهای پنهانی غور با خدای تعالی ونیز درہمین جلد در بیان

ان المستحق للمحبة هو الله وحده اما صفة التنزه قال

سید الانبیاء صلوات الله علیه وعلیهم اجمعین لا احصی

ثناءً علیك انت كما اثنیت علی نفسك وقال سید

الصدیقین رضی الله تعالی عنه العجز عن درك الادراك

ادراك سبحان من لم یجعل للخلق طریقا الی معرفته الا

بالعجز عن معرفته ترجمه فرمود سردار انبیاء علیه وعلیهم الصلوات

که شمردن نتوانم ثنا را بر تو چنانکه تو خود ثنا کردی بر نفس خود وگفت سردار

صدیقان رضی الله تعالی عنه که عجز از دریافت ادراک ادراک ست چه

پاک ست آنکه نگردانید برای خلق کدامی راه بسوی معرفت خود سوای

عجز از معرفت خود انتهی ازین عبارات واز لفظ عرف خلق الله

واز لفظ سید الصدیقین واز تلقی احوال صدیق اکبر رض با حوال انبیا

در مقامات علیا واز سیاق وسباق تحریرات که بخوف اطالت

۳۱ احیاء العلوم

بقدر ضرورت نقل کردہ ام یی بافضلیت حضرت صدیق اکبر رض در
امر باطن وولایت بردن میتوانند ونیز در بسیاری جا علاوہ از مقامات
منقولہ بیان معارف ومحامد اصحاب ثلاثہ رضی اللہ عنہم نمودہ است
کما لا یخفی علی من طالع احیاء العلوم ازانجملہ است در جلد اول
فی الباب الخامس فی آداب المتعلم والمعلم فی الوظیفۃ السادسۃ
وازانجملہ است درہمین جلد فی کتاب قواعد العقائد فی الفصل الثانی
فی وجہ التدریج الی الارشاد وازانجملہ است درہمین کتاب
وفصل فی القسم الاول وازانجملہ است درہمین جلد فی کتاب
اسرار الزکوٰۃ فی بیان دقائق الآداب الباطنۃ فی الزکوٰۃ
فی الوظیفۃ الاولی وازانجملہ است در جلد دوم فی کتاب
الاخوۃ والصحبۃ فی الباب الاول فی القسم الرابع
وازانجملہ است درہمین مقام بعد یک صفحہ کہ دران نزول آیہ
وَلَا یَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ الخ در حق صدیق اکبر رض

۵ شیخ عبد الحق نیز در مدارج النبوۃ این آیہ را در فضل حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ آوردہ و یکبیت حکیم سنائی
۳۲
نقل کردہ کہ ... فضائلش ... وفضائلش ... انتہی منہ عفی عنہ

نوشته است وهم درانجا افاده فرموده کلهم اتفقوا علی اظهار
البغض للظلمة والمبتدعة الخ ترجمه جمیع فقها اتفاق
کرده اند بر اظهار بغض ظالمان و بدعتیان وازانجمله است در
همین جلد در باب ثالث فی حق المسلم والرحم والجوار وازانجمله
است در جلد چهارم فی کتاب الفقر والزهد فی الحالة الخامسة
وازانجمله است درهمین جلد فی کتاب التوحید فی بیان حقیقة
التوحید الذی هو اصل التوکل وبرینقدر انحصار نیست
که ماورای این مستندات ونشانها مستندات دیگر نیز دران کتاب
مستطاب ست وحضرت شیخ اکبر خاتم الولایة المحمدیة صاحب
الفصوص والفتوحات المکیة شیخ محی الدین بن عربی در فتوحات
مکی میفرماید فی الفصل الاول من الباب الثانی فی معرفة الحروف
والحرکات من العالم الخ نودی علیه السلام فی لیلة
اسرائه فی استیحاشه بلغة ابی بکر قف ان ربک یصلی

قرار داده و بران زیادتی و تفضیل حضرت صدیق اکبر رضی از جمیع صحابه خلافت و ولیت آن فرموده منه مد ظله العالی

فانس بصوت ابی بکر خلق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
وابو بکر من طینۃ واحدۃ الخ ترجمہ در فصل اول از باب ثانی
در معرفت حروف وحرکات از عالم تا آخر ندا کردہ شد آنحضرت علیہ
السلام در شب معراج بوقت استیحاش او صلعم بلغت ابی بکر رض کہ
توقف فرما ای محمد ص بتحقیق پروردگار تو نماز میگزارد پس انس گرفت
او صلعم بآواز ابی بکر رض کہ پیدا کردہ شد رسول خدا صلی اللہ علیہ
وسلم وصدیق اکبر رض از طینت واحدہ ہمچنین گفت شیخ عبد الحق
محدث دہلوی در مدارج النبوۃ جلد اول در واقعات معراج و اما
شنوانیدن من ترا آواز یار ترا کہ ابی بکر ست رضی اللہ عنہ برای آنست ۴۴
کہ انس گیری تو و بحال خود بیائی درین مقام پر ہیبت یا محمد چون
خواستیم ما کہ کلام کنیم برادر ترا موسیٰ پس گرفت اورا ہیبتی عظیم پس
پرسیدیم اورا وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَامُوسٰى پس حاصل شد اورا انس
بذکر عصا و بحال خود آمد ہمچنین تو ای محمد خواستم کہ انس گیری بآواز یار خود

که پیدا کرده شده تو و وی از یک طینت و وی انیس تست در دنیا و
آخرت پس پیدا کردم فرشته را بر صورت وی که ندا کند ترا بلغت وی
تا زائل گردد از تو استیحاش الخ وایضاً فی الفتوحات
فی الباب الثالث في تنزيه الحق تعالى عما في طي الكلمات
وترتيب النقطتين ولما لم يصح اجتماع صادقين معاً لذلك
لم يقم ابو بكر في حال النبي صلى الله عليه وسلم وثبت مع
صدقه فلو فقد النبي صلى الله عليه وسلم في ذلك الموطن ۳۵
وحضره ابو بكر لقام في ذلك المقام الذي اقيم فيه رسول الله
صلى الله عليه وسلم لانه ليس ثم اعلى منه يحجبه عن
ذلك فهو صادق ذلك الوقت وحكيمه وما سواه تحت حكمه
ترجمه وهم در فتوحات مکی در باب ثالث در پاکی حق تعالی از انچه در
طی کلمات و ترتیب دو نقطه و هرگاه صحیح نیست اجتماع دو صادق باهم
بدین سبب نه قائم شد ابو بکر رض در حال نبی صلی الله علیه وسلم و ثابت ماند

باصدق خود پس اگر نبودی نبی صلی اللہ علیہ وسلم درین مقام و حاضر
بودی ابوبکر رضہ ہر آینہ قائم شدے در مقامیکہ قائم کردہ شدہ بود درآن
مقام رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم زیرا چہ نبود کسی را نجابر تر از صدیق اکبر
کہ محجوب کند او را ازین مرتبہ پس او صادق این وقت ست و حکیم او ست
و دیگران زیر حکم او ہستند و در باب ثالث و ثلثین فی اقطاب
النبات واسرارھم وھذہ الطائفة فی الرجال قلیلون فانہ
مقام ضیق جدا یحتاج صاحبہ الی حضور دائم واکثر
من کان فیہ ابوبکر الصدیق رضي اللہ عنہ ولھذا قال
عمر بن الخطاب رضہ الخ ترجمہ واین طائفہ در مردان خدا قلیل اند
پس بدرستیکہ اینمقام تنگ ست یقیناً محتاج میگردد صاحب اینمقام
بسوی حضور دائمی یکسیکہ زیادہ تر دران مقام ماند صدیق اکبر بود رضي اللہ عنہ و بہمین سبب
گفت عمر بن الخطاب رضہ تا آخر و در جلد ثانی در باب ثالث و سبعون
في معرفة عدد ما تحصل من الاسرار للمشاھد الخ لکن

الاقطاب المصطلح على ان يكون لهم هذا الاسم لا يكون
منهم في الزمان الا واحد وهو الغوث ايضاً وهو من
المقربين وهو سيد الجماعة في زمانه ومنهم من يكون
ظاهر الحكم ويحوز الخلافة الظاهرة كما حاز الخلافة
الباطنة من جهة المقام كابي بكر وعمر وعثمان وعلي
والحسن ومعاوية بن يزيد وعمر بن عبد العزيز والمتوكل
ترجمہ لیکن قطبهائیکه قرار داده شده اند برانیکه باشد مرآنهارا این
اسم نباشد از انها در زمانه بجز یک تن واو غوث نیز باشد واو از مقربین
ست واو سردار جماعت باشد در زمان خود وبعض از ایشانند که باشد
ظاهر الحکم وگرد آرد خلافت ظاهره را چنانکه گرد آورده ومحیط است
خلافت باطنه را از جهت مقام همچون ابوبکر وعمر وعثمان وعلی وحسن و
معاویه بن یزید وعمر بن عبد العزیز ومتوکل انتهی وایضاً في هذا الباب
وهذا المقام الذي اثبتناه بين الصديقية ونبوة التشريع

الذي هو مقام القربة وهو للافراد وهو دون نبوة التشريع

في المنزلة عند الله وفوق الصديقية في المنزلة عند الله وهو

المشار اليه بالسر الذي وقر في صدر ابي بكر ففضل به

الصديقين اذا حصل له في قلبه ما ليس في شرط الصديقية

ولا من لوازمها فليس بين ابي بكر وبين رسول الله صلى

الله عليه وسلم رجل لانه صاحب صديقية وصاحب

سر ترجمه واين مقاميست كه ثابت كردم آنرا در ميان صديقيت ۳۸

ونبوت تشريعي كه نام آن مقام قربت ست واو ثابت ست براى افراد

وآن كمتر از نبوت تشريعي ست در منزلت نزد خداى تعالى وبالاے

صديقيت ست در منزلت نزد خدا تعالى وآن همان ست كه اشاره

كرده شده ست بسوى وى بسريكه بزرگ شد در سينه ابوبكر رض پس فاضل

شد بسبب آن مقام از جمله صديقان هرگاه كه حاصل شد اورا در قلب او

چيزيكه نيست در شرط صديقيت ونه از لوازم آن پس نيست درميان

ابوبکرؓ و درمیان رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم کسی شخص چراکہ اورضؓ صاحب

صدیقیت ست و صاحب سر ست انتہی و فی الباب الحادی و

الستين ومائة في معرفة المقام بين الصديقية والنبوة

ومن هذا المقام حصل لابي بكرؓ الصديق السر الذي

وقر في نفسه وظهرت قوة ذلك السر مع وقته وقول

عايشة رض لرسول الله صلى الله عليه وسلم في مرضه

۳۹ حين امره ان يصلي بالناس انه رجل اسيف ورسول الله

صلى الله عليه وسلم يعرف منه بالسر الذي حصل عنده

مالا تعرفه الجماعة فما بقي احد يوم مات رسول الله

صلى الله عليه وسلم الا وهل في ذلك اليوم وخولط في

عقله وتكلم بما ليس الامر عليه الا ابو بكرؓ الصديق رض

فما طرأ عليه في ذلك الامر بل رقى المنبر وخطب الناس

وذكر موت النبي صلى الله عليه وسلم فقال من كان منكم

یعبد محمدا فان محمدا قد مات ومن کان یعبد الله فان الله
حي لا یموت ثم تلا انک میت وانهم میتون وما محمد الا
رسول الآیة فسکن جأش الناس حتی قال عمر رضي الله عنه
والله ما کاني سمعت هذه الآیة الا في ذلک الیوم ترجمه
واز همین مقام حاصل شد مر ابی بکر صدیق رض را سکینه عظیم شد در
نفس وی وظاهر شد قوت این سر در وقت او وگفتن عایشه رض
از رسول الله صلی الله علیه وسلم در مرض او صلی الله علیه وسلم وقتیکه
امر فرمود او را برای نماز گزاردن با مردمان که او مردیست رقیق القلب
وحال آنکه رسول الله صلی الله علیه وسلم میشناخت انجام آن از وی رض
بسبب سکینه حاصل شده بود نزد او صلعم صدیق رض را آنچه شناخته
بودند جماعت پس باقی نماند کسی بروز وفات رسول خدا صلی الله
علیه وسلم مگر آنکه سهو وغلط کرد درین روز واختلاط در عقل وی
شد وسخن کرد بر خلاف مقصود بجز حضرت ابو بکر صدیق رض پس بنیامد

آنحالت اختلاطیه بروی رض درین امر بلکه بر آمد بر منبر و خطبه خواند

مردمان را و بیان کرد وفات نبی صلی اللہ علیہ وسلم را پس گفت رض

کسیکه از شما می پرستد محمد صلعم را پس تحقیق محمد صلعم وفات فرمود

وہرکه می پرستد خدای تعالی را پس بدرستیکه خدا زنده است که

ہرگز نمی میرد پس بخواند این آیه را که بدرستیکه توای محمدؐ میت ہستی

و آنها ہم میت ہستند و نیست محمد صلعم مگر رسول اللہ پس تسکین یافت

اضطراب عظیم دلهای مردمان تا آنکه گفت عمر رضی اللہ عنہ که واللہ گویا

نشنیده بودم این آیت را سوای امروز انتہی وایضاً فی المجلد الثانی

فی الباب الموفی سبعین ومائتین فی معرفۃ منزل القطب

والامامین محمدؐ صلی اللہ علیہ وسلم عبد الجامع وما من

قطب الا ولہ اسمٌ یخصہ زائد علی الاسم العام الذی

ہو عبد اللہ سواء کان القطب نبیاً فی زمان النبوۃ

المقطوعۃ او ولیاً فی زمان شریعۃ محمد صلی اللہ علیہ وسلم

وكذلك الامامان لكل واحد منهما اسم يخصه ينادى
به كل امام في وقته هناك والامام الايسر عبد الملك و
الامام الايمن عبد ربه وهما للقطب الوزيران فكان ابوبكر
رضي الله عنه عبد الملك وعمر رضي الله عنه عبد ربه
في زمان رسول الله صلى الله عليه وسلم الى ان مات
صلى الله عليه وسلم فسمي ابوبكر عبد الله وسمي عمر
عبد الملك وسمي الامام الذي ورث مقام عمر عبد ربه
ولا يزال الامر على ذلك الى يوم القيمة الخ ترجمه
محمد صلی الله علیه وسلم عبد جامع بود وقطبی نیست مگر اینکه مراورا اسمی
خاص باشد زائد بر اسم عام که او عبد الله ست برابرست که باشد
آن قطب نبی در زمان نبوت مقطوعه یا ولی در زمان شریعت محمد
صلی الله علیه وسلم وهمچنین دو امام اند که برای هریک از ایشان اسمیست
مخصوص که ندا کرده میشوند بآن اسم هر امام در وقت خود آنجا وامام چپ

عبد الملک و امام راست عبد الرب و آن ہر دو امام برای قطب دو وزیر
باشند پس بود ابوبکر رضی اللہ عنہ عبد الملک و بود عمر رضی اللہ عنہ
عبد الرب در زمان رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم تا آنکہ وفات فرمود
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس نام شہادہ شد ابوبکر رض بعبد اللہ و
مسمی شد عمر رض بعبد الملک و موسوم شد امامیکہ وارث شدہ بود در
مقام عمر بعبد الرب و ہمیشہ باشد این امر برین انتظام تا روز قیامت

قال **بحر العلوم** ملك العلما سند الفضلا اعرف
العرفا **مولانا عبد العلى** رحمة الله عليه في
حاشيته على **حاشية السيد الزاهد** المعلقة على
رسالة التصور والتصديق وذكر في **كتاب التجليات**
من لقي منهم خليفة رسول الله صلى الله عليه وسلم
أمير المؤمنين ابا بكر الصديق رض وامير المؤمنين
عمر رض وامير المؤمنين عليا رضي الله عنه وذكر

۴۳
رد
امر
صاحب
الفصوص
فی الفتوحات
۱۲

حكايات لطيفة وذكر ان امير المومنين عليًا رضي الله عنه
قال انت اخي قلت نعم فو اخيته قلت اين ابو بكر قال امام
قلت اريد اللحاق به حتى اسأله ما سألتك قال انظر
في النور الابيض خلف سرادق الغيب فتركته وانصرفت
ودخلت في النور الابيض خلف سرادق الغيب
فالتقيت ابا بكر الصديق رض على راس الدرجة
مستند اناظر الى الغرب عليه حلةٌ من الذهب
الابهى له شعاع يأخذ الابصار قد اكتنفه النوار
ضاربًا بذقنه نحو مقعده ساكتًا لا يتكلم ولا يتحرك
كانه المبهوت فناديته بمرتبتين ليعرفني فاذا انه
اعرف بي مني بنفسي فرفع رأسه الي قلت كيف الامر
قال هلى ذا ينظر فيه قلت له ان عليًا قال كذا وكذا قال
صدق علي وصدقت انا وصدقت انت قلت فما افعل

عاذر بذقنه نحو مقعده يقال ضرب بذقنه من الارض من فتنتي

قال ما قال لك رسول الله صلی الله علیه وسلم قلت هو مقام ملک
قال هو مقامه صلی الله علیه وسلم قلت قد وهبه لک
قال فقد وهبته لک قلت هو بیدیک قال خذه فقد وهبته
لک الخ ترجمه وذکر کرد شیخ اکبر رض در کتاب تجلیات آن کسانرا
که ملاقات کرد ازانها که خلیفهٔ رسول الله صلی الله علیه وسلم اند یعنے
امیر المومنین ابوبکر صدیق رض و امیر المومنین عمر رض و امیر المومنین عثمان رض
و بیان کرد حکایات لطیف و ذکر کرد که امیر المومنین علی رضی الله عنه فرمود
که تو برادر منی گفتم بلی پس مواخات کردم از وی رض پرسیدم کجاست ابوبکر رض
گفت پیش ازین ست گفتم که میخواهم لحوق را با وی تا که پرسم از وی انچه
پرسیدم از تو گفت علی رض که ببین در نور ابیض پس پرده های غیب پس
گذاشتم علی رض را و برگشتم و داخل شدم در نور ابیض پس پرده های
غیب پس دیدار کردم با بکر صدیق رض برا علی درجه در حالیکه تکیه زده
بنشسته بود بجانب مغرب بروی حلهٔ بود از زر پیش بها فاخره که او را شعاعے

۴۵

بود که خیره میکرد چشمان را بدرستیکه محیط شد او را رض نور درحالیکه ترسان
وساکت بود که کلام نمیفرمود و نه حرکت مینمود گویا که او رض در مقام تحیر ست
پس ندا کردم او را رض دو بار تا بشناسد مرا پس دفعةً ظاهر شد که بتحقیق او
رض شناساتر ست ما را از ما بنفس ما پس برداشت سر خود را سوی من عرض کردم
که حال چیست فرمود که آنخداوند تعالی که اینست می بیند در من گفتم
از وی بدرستیکه علی رض فرمود چنین و چنین فرمود رض راست گفت علی رض و راست
گفتم من و راست گفتی تو پرسیدم پس چه کنم من فرمود آنچه فرمود ترا رسول الله
صلی الله علیه وسلم گفتم که آن مقام خاص تست فرمود آن مقام آنحضرت
صلی الله علیه وسلم ست گفتم که بتحقیق عطا فرموده است آن مقام را برای
خاص تو فرمود که حالیا بتحقیق بخشیدم ترا گفتم آن مقام باختیار تست فرمود
بگیر آنرا پس بیشک بخشیدم من او را بتو و از امام اجل شیخ
ابو نجیب سهروردی رح در آداب المریدین در
مقام عقائد متصوفین بشنو افضل البشر بعده ابو بکر الخ در شرح آن

شهاب الدین سهروردی

نجم الدین کبری

حضرت مخدوم جهان شیخ الزمان شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری قدس سره

میفرماید بهترین آدمیان بعد پیغمبر علیه السلام ابوبکر صدیق رضی الله عنه است زیراکه پیغامبر ص فرموده است بر نیاید آفتاب و فرو د تر نرود بعد از پیغامبران علیهم السلام بر هیچ ذاتی بهتر از ابوبکر رض و در خبر آمده است لم یفضلکم ابوبکر بکثرة صیام ولا صلوة انما فضلکم بشيء وقر في صدره فاضل نشده است بر شما ابوبکر رض به بسیاری صیام و نه به بسیاری نماز بدرستی و راستی که فاضل شده است بچیزی که بزرگ گشته است در سینهٔ او و آن تعظیم خداوند تعالی است الخ و معقول چنین گفته اند اول کسیکه پیغامبر علیه السلام را تصدیق کرده است و بدو ایمان آورده ابوبکر صدیق بود رضی الله تعالی عنه پس سنت حسنه در عالم او نهاده است پس هر که تصدیق میکند پیغامبر علیه السلام را و ایمان بدو می آرد کار بر سنت وی میکند پس آنچه مؤمنان را برین تصدیق و برین ایمان آوردن بدهند

واعطاني مثل ايمان كل من آمن به من ولد آدم يعني فرمود رسول الله صلى الله عليه وسلم مر صديق رض را بتحقيق

تنہا او را بدہند کہ این سنت وسیت پس ازینجا ہر آئینہ فضل بر ہمہ

بعد از انبیا و رسل علیہم السلام او را بود بر جملہ است انتہی ازینجا فضل

بجمیع الوجوہ مر صدیق رض را مستنبط میشود چہ ثواب ہر قسم فضائل

کہ دیگر انرا بود جملہ مجموعۃً صدیق اکبر رض را تنہا بود و علاوہ است از آن

فضائل ذاتیہ مخصوصہ کہ بآنہا حضرت صدیق رض ممتاز و متفرد ست

وایضًا اقول هذا کما قال صاحب **الاشباه والنظائر**

في فضائل **الامام الاعظم ابي حنيفة رح**

وهو کالصدیق رضي الله عنه وله اجره واجر من دون

الفقه والّفه وفرع احکامه علی اصوله الی یوم القیامة

فقط ترجمہ و نیز میگویم این چنانست کہ گفت صاحب اشباہ

و نظائر در فضائل امام اعظم ابو حنیفہ رحمہ اللہ کہ او رحمہ اللہ تعالی

مثل صدیق اکبر ست رضی اللہ عنہ و برای او اجر او ست و اجر آن

کس کہ تدوین کرد فقہ را و تالیف کرد او را و بر آورد احکام فقہ را بر اصول او

فضل باعتبار ظاہر و باطن ازین تقریر پیداست ۱۲ منہ علم فیض ۲۰ اگر در علوم و دیگر فضائل حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ از حضرت علی رضی ... ۸ ... انتہا ... کہ ... ازین جا ... امام اعظم ابو حنیفہ ... من حیث ... وبنیادش در علوم و فضائل ... حضرت علی ... وادی ۱۲ ... لله تعالی

تا روز حشر انتهی بر ہمین نسق حضرت شیخ الاسلام شیخ فرید گنج شکرؒ

در راحت القلوب در مجلس سیزدہم ماہ ذیحجہ سنہ ۶۵۵ ششصد و پنجاہ و پنج ہجریہ میفرماید کہ مردم را میباید کہ درین چہار مذہب

ہیچ شک نیارد تا مسلمان سنی باشد اما بالقطع و الیقین بداند و بدان اعتقاد کند کہ مذہب امام اعظم ابو حنیفہ کوفی رح برحق و از ہمہ فاضلتر است

و دیگران پس رو مذہب اویند زیرا چہ اول مذہبیکہ در عالم بنا کرد امام اعظم رح بود و الفضل للمتقدمین عند اللہ تعالی و مذہبیکہ

ما داریم مذہب ابو حنیفہ کوفی ست رحمۃ اللہ علیہ اقول مذہب امام ابو حنیفہ رح و اعتقادش در فقہ اکبر کہ تصنیف اوست رضی اللہ عنہ

اینست افضل الناس بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر الصدیق ثم عمر بن الخطاب ثم عثمان بن عفان

ثم علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین ترجمہ افضلترین مردمان بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر صدیق رضہ

۴۹

پس عمر بن الخطاب رض سپس عثمان بن عفان پس علی بن ابیطالب رضی
اللہ عنہم انتہی وقال سلطان العلماء **علی القاری** رحمۃ اللہ
علیہ فی شرحہ فہو افضل الاولیاء من الاولین والآخرین
ای الصدیق الاکبر ترجمہ وگفت سلطان علماء ملا علی قاری
رحمۃ اللہ علیہ در شرح فقہ اکبر پس او رضی اللہ عنہ فاضلتر اولیاست
از اولین و آخرین انتہی وبعدہ در ہمان شرح **آداب المریدین**
سیفرماید آیات قرآن در فضل این ہر چہار یار رض بسیارست یکی
ازان اینست مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗۤ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ
الخ اندرین آیت فضل ہمہ را پیداست ازبہر آنکہ رکوع وسجود خاصۃً
نصیب راکع وساجد را بود وباز رحمت بغیر تعدی کند وآن طاعتی
کہ خلق را ازوی نصیب باشد برتر از طاعتی بود کہ خاص مر مطیع را باشد
بدین دلیل آمدہ کہ عثمان رض بہتر از علی رض بود الخ اقول سبحان اللہ ربے
علم وتقوی ودیانت وحق شناسی این سر امدا اولیاء اللہ باوجودیکہ

سلسلهٔ عالیهٔ او تا بحضرت علی مرتضی رض میرسد صاف افاده فرمود که عثمان رض
بهتر از علی رض بود و همچنین حضرت غوث الثقلین و حضرت شیخ المشایخ
سلطان الاولیا نظام الدین اولیا و دیگر ائمهٔ طریقت که سلسلهٔ جملهٔ
این اولیای کبار بحضرت امام الثقلین علی مرتضی رض منتهی ست همه حق
بین و حقگو و حق پسند و متفق درین عقیده اند باز حضرت مخدوم الملک
درهمان شرح آداب المریدین میفرماید سر کی ازین بی دیگر محال
بود که ظاهر بی باطن نفاق بود و باطن بی ظاهر زندقه بود و ظاهر شریعت
بی باطن نقص و باطن بی ظاهر هوس انتهی پس چگونه انکار از مراتب
باطنی و اقرار از مراتب ظاهری صرف در اصحاب کبار رض از مسلمانی
بوقوع آید نیست این مگر تجویز نفاق بر اصحاب کبار رض معاذ الله من
ذلك باز حضرت مخدوم جهان درهمان شرح میفرماید فی
ذکر آدابهم فی حال البدایة قوله قال علیه السلام لو وزن
ایمان ابی بکر مع ایمان امتی اهل الارض لرجح و قال علیه السلام

ما فاق ابو بكر بكثرة الصلوٰة والصيام لكن بشيء وقر في قلبه

خدمت شیخ رحمة الله علیه دلیل می آرد این خبر را بدانکه عمل بحرکات دل

برتر است از اعمال بحرکات جوارح زیرا که حضرت رسالت صلی الله علیه

وسلم فرموده است اگر وزن کرده شود ایمان ابی بکر با ایمان اهل روی

زمین هر آینه ایمان ابی بکر بر ایمان همه راجح آید و دلیل دیگر سے آرد

پیغامبر علیه السلام گفته است برتر نشد ابو بکر به بسیاری نماز و روزه و

لیکن برتر شد بچیزیکه آن بزرگ شده است و گران گشته است در دل

وی پس ثابت شد که عمل بحرکات قلوب برتر است از عمل بحرکات جوارح

واگرنه در عمل جوارح همه اصحاب پیغامبر علیه السلام برابر بوده اند چنانکه

ابو بکرؓ را بود دیگرانرا همچنان بود قوله ولهذا اظهر من حاله بعد

وفات رسول الله صلى الله عليه وسلم ما لم يظهر من حال

غيره حين صعد المنبر فحمد الله واثنى عليه ثم قال من كان منكم

يعبد محمداً فان محمداً قد مات ومن كان يعبد رب محمدٍ فانه

الله حی لا یموت واین تائیدست که خدمت شیخ می آرد براآنکه فوقیت ابوبکر رض

برهمه خلق بدان بود که ساکن شده بود در دل وی نه بینی که ظاهر شد از

حال وی بعد از وفات پیغامبر صلی الله علیه وسلم آنچه ظاهر نشد از حال دیگری

از صحابه رضی الله عنهم تا آنکه گویند آنروز سی وسه هزار صحابه بوده اند آنگاه

که ابوبکر صدیق رضی الله عنه بر منبر برآمد پس خداوند تعالی را حمد گفت و

بروی ثنا کرد پس گفت هر که از شما می پرستید محمد را پس بدرستی و راستی

که محمد مرد و هر که از شما می پرستید خداوند محمد را پس بدرستی و راستی که

پروردگار محمد زنده است که هرگز نمیرد و بزرگان اینجا میگویند که داند این

صدیق رض چه دیده بود تا سر وی چنان مشغول آن بود که هیچ چیز وی را از

جای نبرد فشتان بین التوقیدین پس بدینوجه فرق بود در میان

دو تعظیم یکی تعظیمیست که او را از جای می برد فوت دوستی یا فرزندی

و دیگری تعظیمی ست که او را بجنباند فوت سید هر دو جهان صلعم اما اگر کسی گوید تا نظر

همین ست تعلیمیت گیری نزد منتهی

بود بظاهر این لفظ تسلط گنهگاران هر که استصحاب قدم ست ونه چنین سبب

فائده ... ۵۳ اهل سنت وجماعت آنست که افضل بشر بعد پیغامبر ابوبکر رض بعد ازان عمر رض بعد ازان عثمان و بعد ازان علی رضی الله عنهم ۱۲ منه مد ظله العالی

که قدر و خطر خلق باضافت قدر حق همه خرد ست در تحقیق اقول حضرت

مولانا روم قدس سره در مثنوی شریف در دفتر ششم

در معنی حدیث موتوا قبل ان تموتوا اسے فرماید ه

مصطفی زین گفت کای اسرار جو + مرده را خواهی که بینی زنده تو +

میرود چون زندگان برخاکدان + مرده و جانش شده بر آسمان +

هر که خواهد کو ببیند بر زمین + مرده را کو میرود ظاهر یقین +

مر ابوبکر تقی را گو ببین + شد ز صدیقی امیر الصادقین +

اندرین نشأه نگر صدیق را + تا بحشر افزون کنی تصدیق را +

ایضاً در دفتر ایضاً در قصه بلال رض می فرماید ه آنچه آمد م از لب صدیق

جست + گر بگویم گم کنی تو پا و دست + آن ینابیع الحکم همچون فرات +

از دهان او روان از بیجهات + همچو از سنگی که آبی شد روان + نے

ز پهلو مایه دارد نز میان + اسپر خود کرده حق آن سنگ را + بر گشاده

آبی مینا رنگ را + همچنان کز چشمه چشم تو نور + او روان کرده ست بی بخل و فتور

۵۵ ازینجا افضل از الاولیاء بل افضل الصدیقین ۵۴

نی ز پیه آن مایه دارد نی ز پوست ٭ روی پوشی کرده در ایجاد دوست

باز حضرت مخدوم جهان رحمه‌الله شرح میفرماید **قوله**

وقاتل اهل الردة حتی حفظ الاسلام و کارزار کرد ابوبکر
صدیق رض با اهل ردت تا نگاهداشت بدان کارزار کردن اسلام را
و این دیگر تائید است که خدمت شیخ رحمة الله علیه آورده است که از
امیر المؤمنین ابوبکر صدیق رض ظاهر شد و آن حرب کردن بود
با اهل ردت بعد از نقل پیغمبر علیه السلام در خبر ست که روزی
صدیق اکبر رض در مسجد در آمد سید عالم علیه السلام گفت پیشتر آی
پیشتر آمد همچنین چند بار گفت پیشتر آمی او پیشتر می آمد تا زانوی
صدیق رض با زانوی سید عالم علیه السلام برابر شد اعرابی برخاست
و گفت یا رسول الله صدیق رض را اینهمه منزلت بدان آمد که چهل هزار
دینار پنهان داد و چهل هزار آشکارا داد اگر ما نیز هشتاد هزار بدهیم
بدین محل رسیم سید عالم علیه السلام گفت نه اعرابی گفت که اگر

دو هشتاد دهم رسیم سید عالم علیه السلام گفت نه اگر ده هشتاد بدید
باین محل نرسید اعرابی گفت چرا نخستین محل او که بزرگ ست نه بمال
ایثار مال ست بلکه محل او چیزیست وقر فی قلبه و آن عظمت و جلال
خداوندست که در سر وی پدید آمده است معلوم شد که او را محل
خاص بود که دیگران نبود رضی الله عنه انتهی باز همین شیخ الاسلام
مخدوم جهان در مکتوبات بست و هشت که در خاص
حل مشکلات و معاملات حضرت مخدوم مظفر بلخی ست و اظهار آن
مکاتیب را منع فرمود که موجب افشای سر ربوبیت ست این حد
نوشته در مکتوب دهم لم یفضل ابو بکر بکثرة صلوة ولا بکثرة
صوم انما فضل بشیء وقر فی صدره سرچه ابو بکر رض را بود از یمن
بود و بعده در انجا میفرماید آنکه نوشته بود در باب نشانه سرچه که در مکتوب
باید خواند همه در نشانه فرو خواندم گوئی این نشانه در پیش دل من
چیزی بیان میکند نشانهای مخدوم آنچه نشانها بمن میرسد

[Marginal notes, partly illegible: افضلیت مطلقه و خصوصیت کامله ... وجوه حضرت صدیق اکبر رضی الله ... ; افضلیت ابو بکر رضی الله عنه بعد الانبیاء ...]

نبشتن چه حاجت نزدیک ست ایمعنی بدانکه ما صب الله شیئاً
فی صدری الا وقد صببته فی صدر ابی بکر رض و این صب
از دل بدل بود زبان را خبر نی چون مرید را با دل پیر مقابله افتد
بر قدر مقابله ازان دل برین دل صب شود اگر نبشتن و زبان در میان
نبود چه زیان و این استعداد مرید بغایت عزیز ست انتهی و نیز همین مخدوم
جهان قطب عارفان در مکتوبات صدی در مکتوب بست هفتم
میفرماید و هم ازین معنی ست که خواجه کونین فرمود ان الله یتجلی للخلق
عامة و لابی بکر خاصة یعنی معرفت صدیق رض که بوی جگر سوخته
او بمشام ساکنان قدس رسیدی کاملتر بود پس لذت او از دوست
بیشتر بود انتهی اینجا هم افضلیت بجمیع وجوه فضائل آشکاراست که
هر کسی را هر قدر که فضائل خواهد بود مقصود ازان همان ثواب عند الله ست
و میزان شناخت ثواب همان تجلی و رویت حق ست و در تجلی و معرفت و
لذت حضرت صدیق اکبر رض اکثر و افضل بر آمد از جمله عالم و هم همین

مخدوم جهان در مکتوب هفتاد و چهارم میفرماید صدیق
اکبر رضه آن مرد با ادب که صد و بست و چهار هزار و چند پیغامبر آمدند
و رفتند هیچکس را مریدی چون صدیق رضه نبود و نیز حضرت مخدوم جهان
در فوائد رکنی میفرماید پیر چون محمد مصطفی علیه السلام باید که تا بگوید
ما صب الله شیئا في صدري الا وقد صببت في صدر ابي بكر
ترجمه نریخت خدای تعالی چیزی را در سینه من مگر بتحقیق ریختم در سینه
ابو بکر صدیق رضه انتهی این صبی بود از دل بدل و گوش و زبان را خبری نه
زهی مرید و زهی پیر تا عالم بود هرگز نه چنین پیر دیده بود و نه چنین مرید
شنیده انتهی و نیز چنین احادیث و تفضیل بر ترتیب خلافت در ملفوظات
و جلد دیگر مکتوبات همین مخدوم جهان موجود ست و در شرح تعرف
نیز امثال این حدیث موجود که لم یفضل ابو بکر بکثرة صیام و
لا صلوة انما فضلکم بشيء وقر في صدره ای عظم في
صدره انتهی و نیز در مدارج النبوة شیخ عبد الحق محدث

دہلوی چند جا این ہر دو حدیث بعینہ و در بعضی جا معنا این آوردہ
قطب الوقت حضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی قدس سرہ در مکتوب
چہل و نہم از مکتوبات قدوسیہ میفرماید در خدمت کفش صدیق
باید شد وکونوا مع الصادقین فرمانست و حکمت را این نشان ست
کہ در حضرت سلطان بی اعانت خواصان بی مصاحبت آشنایان
بار دشوارست اگرچہ کردار و حسن ہزارست و آن صدیق رضی اللہ
عنہ درین عہد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم و بعد او متابعان او بیند الخ
و در مکتوب ہشتاد و سوم میفرماید صدیق اکبر رض یار غار
بود بکمال و جمال او این مقدار بود کہ ہیچکس از اولیای اولین و
آخرین بمرتبہ او نمیرسد الخ و در مکتوب ہشتاد و چہارم میفرماید
نبشتہ بودند کہ گاہ گاہی بندہ صورت خود را طریق صورت حضرت
پیر دستگیر می بیند ای برادر این دولت مفتاح کنوز تجلیات
احدیت و انوار صمدیت ست درین مقام صدیق اکبر رض چنان

سلطان احمد چرم پوش بہاری قدس سرہ نیز ہمچنین ست کما مر في هذه الفتوى وكيف اما عندي

بلند رفت که دست هیچ ولی از ابتدای عالم تا انتها گرد دامن اعلای او
نگشت صورت او بصورت محمد صلعم در صحرای دل پدید گشت که
شیئ وقر في قلبه اشارت بدانست لو كنت متخذ اخليلاً
لاتخذت ابابكر خليلاً بیان آنست که وی از صورت خود
در گذشته بود بصورت پیر خود را نموده بود و با پیر خود یکی گشته
محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم در قاب قوسین او ادنی
و او باوی بیک صورت و بیک معنی لاجرم اتخاذ خلت بصورت حاجت
نیامد که در معنی هر دو بیک معنی آمد فكفى خلة الله لمحمد صلی الله
علیه وسلم وابوبكر هو لا هو الا هو فهو هو فذلك معنى
الفناء فی الشیخ والبقاء به + ای برادر این دولت بکمال سعادت
ربط قلب با شیخ بود که هر چند خود را بجوید شیخ را بیابد تا بجائی رسد
که خود را طلبد خدا یرا یابد الخ و در مکتوب نود و سوم میفرماید سر حق
از حق تعالی آوردند فرق جمال ایشان کردند که ماصب الله شیئاً

فی صدری الا وقد صببته فی صدر ابی بکر الخ و در مکتوب

صد و پنجم سیفر ماید حضرت صدیق اکبر رض قدم بکمال رسانید و در

غار یار غار شد و گفت من خدای تعالی را در جان محمد مصطفی

صلی اللہ علیہ وسلم دیدم سبحان اللہ قدر پیران مریدان چہ دانند گفتہ اند

ہر کہ ایشانرا شناخت خدای تعالی را یافت و ہر کہ خدای تعالی را

یافت ایشانرا شناخت الخ و نیز در ہمین مکتوب میفرماید فقرای

اہل صفہ را معلوم ست کہ چسان بر ایشان فقر بود و ابوبکر و علی

رضی اللہ عنہما را بر فقر داشتی و عثمان و عبد الرحمن بن عوف را

بر غنا و یسر گماشتی چون بفرمان پیر بود ہیچ زیان نداشت و ہیچ نقصان

نمی یافت بلکہ ہمہ کمال بر کمال بود و ہمہ جمال بر جمال مے افزود الخ

و نیز در ہمین مکتوب سیفرماید غیر صحابی اگرچہ در مرتبہ رفیع رسد و صاحب

ولایت و صاحب تصرف و عطا گردد بمرتبہ صحابہ کرام رضی اللہ عنہم

نرسد کہ فضل صحبت فضل کلی ست و آن فضل جزئی و فضل جزئی

بافضل کلی برابر نبود ازینجاست که صدیق اکبر رضا بر جمله اولیای عالم
فضل آمد که از ابتدا تا انتها فضل صحبت یافت. ما صب الله شیئا
فی صدری الا وقد صببت فی صدر ابی بکر شتافته الخ
و در **مکتوب صد و سی و چهارم** میفرماید مع ذلک تنزه از
ضلالت و اعتقاد آن شرط راه مردان خدا و اهل حق ست و من
علامة السنة والجماعة فضل الشیخین وحب الختنین فمن
فضل علی الشیخین قرشیا کان او عرشیا ولیا کان او علیا ۶۳
فهو من اهل الضلالة والخارج من اهل الهدایة واصرار
العصیان یورث سلب الایمان والعیاذ بالله من ذلک
فاین المقام والحال الخ و در **مکتوب صد و شصت و سوم**
میفرماید و علی را بر جمله اصحاب فضل دهد و آن رافضه است
و مسح بر موزه جائز ندارد و بر پای مسح کند و آن شیعه است الخ
در **فتاوی** برهنه نیز از تمهید گفته علمای سنت و جماعت گفته اند

که افضل خلق ست بعد از انبیا و رسل امیر المؤمنین ابو بکر صدیق

رضی الله تعالی عنه و فی الحدیث لم یفضلکم ابو بکر بکثرة صلوة

ولا بکثرة صوم و انما هو بشیٔ وقر فی قلبه و نگویم که علی رض شجاع تر

از و بود بلکه علی شجاع بود و او شجاع تر کما فی الجواهر الخ پس تفضیل

در امر باطن نیز بتوضیح تمام باعتقاد اولیای کرام رح بر آمده و حضرت

فرید الدین عطار رح بترجمهٔ این حدیث در منطق الطیر

میفرماید ه صدر دین صدیق اکبر قطب حق + در همه چیز از همه برده

سبق + انچه حق از بارگاه کبریا + ریخت در صدر شریف مصطفی +

آن همه در سینهٔ صدیق رض ریخت + لاجرم تا بود ازو تحقیق ریخت + و

حضرت شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه میفرماید ه ای

یار غار سید و صدیق نامور + مجموعهٔ فضائل و گنجینهٔ صفا + الخ

و سلطان الاولیا شیخ المشائخ حضرت نظام الدین اولیا رح

در افضل الفوائد که جمع کردهٔ سرگروه عشاق عالم و عارف

حضرت امیر خسرو علیه الرحمه است میفرماید دربیان آنکه امیر المومنین
ابوبکر صدیق رض را صدیق ازکجا گویند بر لفظ مبارک اند که فاضلترین جمله یاران
پیغمبر ص بود و نیز چون رسول علیه السلام از معراج بازگشت سحر فرمود آن
تصدیق نمود و استوار داشت و نیز صدق او بسیار بود بعد از آن
فرمود که چون رسول علیه السلام بدولت رسالت مشرف گشت
اول کسیکه بپیش آمد ابوبکر رض بود که بر رسالت رسول صلی الله علیه
وسلم تصدیق آورد و بیک سخن ایمان آورد و بگفتگو نیفتاد و نام 64
امیر المومنین ابوبکر صدیق رض بر قرص آفتاب نبشته اند از زمانیکه
آفتاب بر بام کعبه میرسد از آنجا میگذرد چنانچه فرشتگان بنام
امیر المومنین ابوبکر صدیق رض سوگند میدهند آنگاه آفتاب از آنجا میگذرد
انتهی ملخصا و در فوائد الفواد همین سلطان الاولیا رح میفرماید
در مجلس روز یکشنبه بست یکم ذیحجه سنه هفتصد و هشت هجریه
جبرئیل علیه السلام بخدمت رسالت آمد صلی الله علیه وسلم گلیم پوشیده

وسنجی بران زده رسول علیه السلام والتحیة پرسید که این چه لباس ست
جبرئیل علیه السلام گفت یا رسول الله امروز جمله ملائکه را فرمان شده است
که بر موافقت ابو بکر صدیق رض گلیم بپوشند وسنجے بران زنند انتهی در
رشحات که ملفوظ حضرت خواجه عبید الله احرارست قدس الله
سره در مقصد دوم در فصل اول رشحه هیجدهم موجود که در معنی حدیث
الیوم تسد کل فرجة الخ سیفرمودند مسجد یکه حضرت نبی صلی الله
علیه وسلم دران نماز میگزاردند چندین در داشت آنحضرت صلی الله
علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند تا اکثر درها را بستند وآن درکه بر خانۂ
حضرت صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند الیوم تسد
کل فرجة الا فرجة ابی بکر رض ارباب تحقیق درین باب
سخنے دارند وآن اینست که حضرت صدیق رض را کمال نسبتے حبی
بحضرت رسول صلی الله علیه وسلم ثابت بود آنحضرت صلی الله علیه
وسلم درین حدیث اشارت بآن معنی کردند که همه نسبتها وطریقها در جنب

نسبت حبی میسر و دست و آنکه موصل بموصل بمقصود ست جز این
نسبت حُبّی نیست و رابطه عبارت ازین نسبت حبی ست بصاحب دولتی
که اعتقاد و وابستگی را لائق باشد و طریقهٔ خواجگان قدس الله ارواحهم
که بحضرت صدیق اکبر رض منسوب ست از حیثیت این نسبت حُبّی ست
و طریق عزیزان بحقیقت نگاه داشت این نسبت حقیقی ست و وقتی دیگر
در بیان تحصیل این نسبت حبی این ابیات خواند که **بیت**
هین دریچه سوی یوسف باز کن + وز تماشا فرجه آغاز کن + الخ 66
بیت مولانا روم قدس سره
همچنین شیخ عبد الحق محدث رح در **مدارج النبوة** در جلد
اول در وصل بیان وقار آنحضرت صلی الله علیه وسلم گفته و در حدیث
دیگر آمده است که ابو بکر رضی الله عنه در پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم
سنگریزه در دهن گرفته می نشست تا دم نتواند زد و سخن کرد و نظر
بر جمال آنحضرت صلی الله علیه وسلم دوخته رابطهٔ محبت را نگاه میداشت
و نیز در وقائع سال نهم از هجرت مثل این آورده در مقامات حضرت

مرزا جانجانان قدس سره در بیان استفادهٔ حضرت ایشان از
حضرت شیخ **محمد عابد** رحمة الله علیه نوشته ضمنیت کبری که مقامیست
بس عالی و مخصوص بحضرت صدیق اکبر رضی الله عنه چنانچه این حدیث
شریف ما صب الله فی صدری شیئاً الا صببته فی صدر ابی بکر
مشعر باینمعنی است الخ ایضاً در مکتوب **نوزدهم** در بیان خلفا بدانند که
لفظ خلافت اعم است از انکه ظاهری باشد یا باطنی و خلفای آنحضرت صلعم
میباید که جامع خلافتین باشند الخ در **مثنوی** شریف **مولانا**
جلال الدین رومی قدس الله اسرارهم چندین حکایات اصحاب
رضی الله عنهم مشتمل بر احوال و مقامات و قوت باطنی و شیخی ایشان وارد
که احصای آن دشوار اما چند اشعار از دفتر اول مقام تفسیر رجعنا
من جهاد الاصغر الی جهاد الاکبر از حکایت آمدن رسول

	قیصر روم نزد عمر رض برسالت بر چیدم سه	

معنی الترک راحة گوش کن		بعد از ان جام بقا را نوش کن

۴۷

بعد از ان بحضرت عثمان بعد از ان بحضرت علی رضی الله عنهم رسیده اعتقاد کامل کسند افضلیت خلفای اربعه را بترتیب خلافت اعتقاد کند و حب اهل بیت را

قد رجعنا من جهاد الاصغریم / با نبی اندر جهاد اکبریم

سهل شیری دان که صفها بشکند / شیر آنست آنکه خود را بشکند

تا شود شیر خدا از عون او / وا رهد از نفس و از فرعون او

در بیان این شنو یک قصهٔ / تا بری از سرّ گفتم حصهٔ

بر عمر آمد ز قیصر یک رسول / در مدینه از بیابان نغول

گفت کو قصر خلیفه ای حشم / تا من اسپ و رخت را آنجا کشم

قوم گفتندش که او را قصر نیست / مر عمر را قصر جان روشنیست ۶۸

گرچه از میری ورا آوازه ایست / همچو درویشان مر او را کازه ایست

ای برادر چون ببینی قصر او / چونکه در چشم دلت رستست مو

چشم و دل از موی علت پاک آر / وانگهان دیدار قصرش چشم دار

چون رسول روم این الفاظ تر / در سماع آورده شد مشتاق تر

دیده را بر جستن عمر گماشت / رخت را و اسپ را ضایع گذاشت

هر طرف اندر پی آن مرد کار / میشدی پرسان او دیوانه وار

۶۹

کاینچنین مردی بود اندر جهان — وز جهان مانند جان باشد نهان

دید اعرابی زنی او را دخیل — گفت عمر نک بزیر آن نخیل

زیر خرمابن ز خلقان او جدا — زیر سایه خفته بین سایهٔ خدا

آمد آنجا او ز دور ایستاد — مر عمر را دید و در لرزه فتاد

هیبتی زان خفته آمد بر رسول — حالتی خوش کرد بر جانش نزول

بی صلاح این مرد خفته بر زمین — من بهفت اندام لرزان چیست این

هیبت حق ست این از خلق نیست — هیبت آن مرد صاحب دلق نیست

هرکه ترسید از حق و تقوی گزید — ترسد از وی جن و انس و هرکه دید

اندرین فکرت بحرمت دست بست — بعد یکساعت عمر از جای جست

کرد خدمت مر عمر را و سلام — گفت پیغمبر سلام آنگه کلام

پس علیکش گفت و او را پیش خواند — ایمنش کرد و بنزد خود نشاند

خاطر ویرانش را آباد کرد — آن دل از جان رفته را دلشاد کرد

بعد از آن گفتش سخنهای دقیق — در صفات پاک حق نعم الرفیق

وز نوازشهاے حق ابدال را | تا بداند او مقام وحال را
هست بسیار اهل حال از صوفیان | نادرست اهل مقام اندر میان
شیخ کامل بود وطالب مشتهی | مرد چابک بود و مرکب درگهی
دید آن مرشد که او ارشاد داشت | تخم پاک اندر زمین پاک داشت

انتهی ملخصا ایضا در دفتر اول در قصهٔ گفتن هاتف بعمر رض در خواب که چندین زر از بیت المال بآن مرد ده بفرماید

آن زمان حق بر عمر رض خوابی گماشت | تا که خویش از خواب نتوانست داشت
در عجب افتاد کاین معهود نیست | این ز غیب افتاد بی مقصود نیست
سر نهاد و خواب بردش خواب دید | کامدش از حق ندا جانش شنید

گردانیدن عمر رض نظر پیر چنگی را از مقام گریه که هستی ست بمقام استغراق

پس عمر گفتش که این زاری تو | هست هم آثار هشیاری تو
بعد از آن او را از آن حالت براند | زاعتذارش سوی استغراق خواند
چونکه فاروق آینهٔ اسرار شد | جان پیر از اندرون بیدار شد
همچو جان بی گریه و بی خنده شد | جانش رفت و جان دیگر زنده شد

را حضرت مخدوم جهان در مکتوبات صدی آورده
۷۰ الهام

حال وقالی از ورای حال وقال	غرقه گشته در جمال ذوالجلال
غرقۂ نے کہ خلاصے باشدش	یا بجز دریا کسے بشناشدش

الخ علاوہ ازین اسناد منقولہ بسیار اسناد دیگر درین مثنوی شریف

وکتب وملفوظات اولیاء اللہ تعالی موجودست کہ بخوف طوالت فتور

وملالت علما مندرج نکردم وہر قدر کہ نوشتہ شد برای تشنگان زلال

ہدایت وسالکان طریقۂ اولیای سنت وجماعت کافی ووافی ست

وبا اینہمہ قاعدۂ کلیہ کہ متفق علیہ تمامۂ مشائخ وبرای ہمگنان عصای

ہدایت ست از ملفوظ شیخ الاسلام حضرت **فرید گنج شکر** کہ جمع کردۂ

شیخ المشائخ حضرت **نظام الدین اولیا** قدس سرہما ومسمے

بہ **راحت القلوب** ست ودر مجلس نہم ماہ شعبان ۶۵۵

ششصد وپنجاہ وپنج نوشتہ است مینویسم کہ فرمود ہر کہ از مرید

وشیخ بر قانون مذہب اہل سنت وجماعت نباشد وحکایت او موافق

کتاب اللہ وسنت رسول اللہ نباشد او در معنی یکے از راہ زنان ست

٧٨

الخ و حضرت مولانا روم قدس سره در مثنوی شریف بقصهٔ مناظرهٔ مرغ با صیاد در حدیث لا رهبانية فى الاسلام میفرماید ؎

آنکه سنت با جماعت ترک کرد	در چنین مسبع ز خون خویش خورد
هست سنت ره جماعت چون رفیق	بی ره و بی یار افتی در مضیق
راه سنت با جماعت به بود	اسپ با اسپان یقین خوشتر رود

پس هرگاه مقام و نشان گنج مقصود و بهبود در مذهب اهل السنة و الجماعة و در کتاب الله و سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم دادند بر طالبان رضای خدا و رسول خدا ادراک آن سهل و آسان شد که در کتب عقائد سنیهٔ متداوله معتبره به بینند و از علما که مصداق لا یخافون لومة لائم و از مداهنت پاکند تحقیق نمایند ایضا در

مثنوی شریف بدفتر چهارم ؎

قصهٔ عثمان که بر منبر برفت	چون خلافت یافت بشتابید تفت
بعد از ان بر جای خطبه آن ودود	تا بقرب عصر لب خاموش بود

فيه ايماء الى العزيمة ... المتمسك بالسنة ... قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ... الشيطان ذئب الانسان كذئب الغنم ... والعامة رواه احمد ... [illegible marginal notes]

بهره نی کس اگه گوید بین بخوان | یا برون آید ز مسجد آن زمان
هیلتی بنشسته بُد بر خاص و عام | پر شده از نور یزدان صحن و بام
هر که بینا ناظر آن نور بود | کور را زان تاب هم گرمے فزود
تا ز گرمے فهم کردے آن ضریر | که برآمد آفتاب بس منیر
لیک این گرمے کشاید دیده را | تا به بیند عین هر بشنیده را
نور چون شد گرم از نور قدم | از فرح گوید که من بینا شدم
این نصیب کور باشد ز آفتاب | صد چنین والله اعلم بالصواب
وانکه او این نور را بینا بود | شرح او کے کار بوسینا بود

و حضرت شیخ محی الدین بن عربی در فتوحات مکی

در باب ثامن و اربعون در معرفت مقام فراست مے فرماید

كما اتفق لعثمان رضي الله عنه وذلك انه دخل عليه رجل فعند ما وقعت عينه عليه قال يا سبحان الله ما بال رجال لا يغضون ابصارهم عن محارم الله وكان ذلك الرجل

قد ارسل نظره فيما لا يحل له اما في نظره الى عورة
انسان او نظره في قعر بيت مسكون وما اشبه ذلك
فقال له الرجل أُوحي بعد رسول الله صلى الله عليه
وسلم فقال لا ولكنها فراسة الم تسمع قول رسول الله صلى الله
عليه وسلم اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله الخ
ترجمہ چنانچہ اتفاق افتاد مر عثمان را رضي الله عنه واين چنانست كه آمد
نزد او رض مردی پس وقتیکه افتاد نظر او بران شخص گفت عثمان رض یا سبحان ۳۷
الله چه حال ست آن مردان را که نپوشند چشمهای خود را از محارم خدای
تعالی و بود این مرد که بتحقیق نظر کرده بود دران که حلال نبود او را یا در نظر
کردنش بسوی ستر انسانی یا در دیدنش اندرون خانه مسکون کسی
وانچه مشابه باشد این را پس گفت آن مرد عثمان را رض آیا وحی کرده شد
بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم پس گفت عثمان رض که نمی آید ولیکن
این فراست ست آیا نشنیده قول رسول الله صلی الله علیه وسلم پرهیز کنند

از فراست مومن که بتحقیق مے بیند مومن از نور خدا است انتھی

و حضرت مخدوم جہان در مکتوبات صدی در مکتوب

ہفتاد و ہشت میفرماید نقل ست چون اہل بہشت در

بہشت فرود آیند بحور و قصور و بشراب طہور قرار گیرند ناگاه برقے

بتابد جملہ اہل بہشت چنان منور گردند کہ ہمہ در سجده افتند و گویند

اَلجبّارُ اَطلع علینا خداوند ما بر ما تجلے کرده است گویند ہیہات

نہ چنین ست کہ امیر المؤمنین عثمان رض از حجره بحجره نقل فرموده است

گوشۂ ردای او بود کہ بتافت انتہی احوال ولایت و قطبیت این حضرات

ثلاثہ رض و کرامات و خرق عادات ایشان بسیار ست درین فتوی چگونہ گنجد

در کتب و ملفوظات اولیاء اللہ و ازالۃ الخفا عن خلافۃ الخلفا

ملاحظہ فرمایند وقت کاتب این اوراق از احصای آن قاصر ست

علی الخصوص درین علالت نقرس کہ اینقدر ہم بدشواری سر انجام

یافتے و ازانجا کہ مستفتی را از افضلیت باطن و ولایت این خلفا

ثلاثہ رفع استفسار ست کہ از تقریر فیض تخمیر حضرات اولیاء اللہ تعالی

بیشتر سند آوردہ شد واللہ الهادی الی سواء السبیل و

الصلوة والسلام علی حبیبہ الحمید الجمیل وعلی آلہ و

اصحابہ الافاضل العرفاء وعلی اهلبیتہ وازواجہ

العظماء الاتقیاء فقط

کاتب هذہ الاوراق المفتقر علی الاطلاق

الی اللہ الغنی العزیز الخلاق السید علی اعظم ۷۹

عفا عنہ اللہ الاکرم الحسینی الحنفی القادری

النعمتی الفلواروی العظیم آبادی البهاری

صحیح الجواب از علمای پھلواری و نواح آن

معظم و مکرم اخی مولوی سید علی اعظم صاحب دام مجدکم

از فقیر حقیر محمد علی حبیب بعد تحیت و تسلیم ملتمس آنکہ جواب استفتاء

دیدم ہم پسندیدم و موافق عقائد اہل سنت والجماعة ذی اعتماد و ذی اعتبار

ومطابق صوفیان صافیان اولی الایدی والابصار یافتم جزاکم اللہ تعالی عن اہل الحق خیر الجزاء بر جملہ اصحاب مذہب اہل سنت والجماعت و پیروان سلسلہ علیہ حضرات مشائخ طریقت تلقی بالقبول لازم و متحتم علی الخصوص ما را قال اللہ تعالی اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرَاهِيْمَ لَلَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِيْنَ

والسلام علی من اتبع الہدی

محمد علی حبیب ۱۲۶۸

اللہ اللہ ما احسن المجیب فیما اجاب سبحان اللہ ما ازین الجواب بالسنۃ والکتاب قدرہ اللہ الکریم الوہاب واستمنحہ لہ حسن الثواب عند افتتاح الخطاب ممن لا مرجع الا الیہ والیہ المآب والصلوۃ والسلام علی سیدنا محمد حبیبہ وعلی الہ واصحابہ وعلی من تبعہم الی یوم الحساب

آل احمد ۱۲۶۶

آل احمد

مسند ... ساکن سجادہ قصبہ ... ۱۲۶۵

...

...

المجيب مصيب والجواب صواب

الرجى بشفاعة النبى
محمد وصى احمد نعمتى فلواروى
انعم الله بنعمته ١٢٥٥

وصى احمد نعمتى پهلواروى
انعم الله بنعمته

عليه مشائخنا سيد محمد وجيه
رضوى فلواروى

سيد
وجيه
الدين

الجواب صواب

محمد
بدر الدين
پهلواروي

الجواب حق لاجماع الصحابة عليه رضى الله عنهم

صدوق احمد قادرى
غوثيپورى پهلواروى
عفا الله عنه

رايت الفتوى فوجدت رواياتها
مطابقاً بالكتاب وموافقاً
لمذهب اهل السنة والجماعة
وعقائد الصوفية رضوان الله
عليهم اجمعين وعليه اسلافنا
والسلف

سيد
محمد وحيد الحق
قادرى

محمد وحيد الحق قادرى

الجواب صواب ويشهد بذلك السنة والكتاب
العبد الراجي الى رحمة ربه
السبحان السيد ابو نعمان

محمد
عبد الرحمن
الفلواروى

عليه اجماع اهل السنة والجماعة

ويد الله على الجماعة من شذ

شذ فى النار

ما احسن هذا الجواب الموافق

للوحی والکتاب ومن انکر ذلک

فليتبوأ مقعده من النار يوم الحساب

محمد مرتضی حسن الحسنی الحسینی

الپھلواروی عفا عنه الباری

فضیلت خلفای راشدین علی ترتیب

الخلافة حق و اصل مذهب اہل سنت والجماعت است

رضی الدین احمد رضوی پھلواروی عفا الله عنه

۷۹

تفضيل الخلفاء الراشدين على

ترتيب الخلافة حقٌّ وعليه علماء

اهل السنة والجماعة ومن فضّل

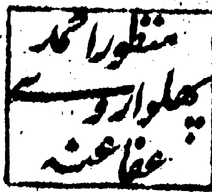
عليًّا كرّم الله وجهه عليهم

فهو البتة مبتدع كما قال فى

الاشباه والنظائر

وانْ فضّل عليًّا رضي الله عنه

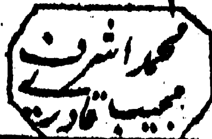
عليهما فمبتدع كذا فى الخلاصة

هكذا ثبت بالكتاب والسنة والاجماع

الاصحاب والائمة ومن سلك على غير

اجماعهم فهو ضال ومضل المجيب مصيب

نظرت وامعنت في تقريرالجواب فوجدت كله على الحق و

الصواب كما يشهد عليه السنة والكتاب لابد لاهل

السنة والجماعة ان يعتقد بافضلية الخلفاء الراشدين

على ترتيب الخلافة لانه استمر خير القرون على هذه

العقيدة فمخالفته بدعة وضلالة

محمد حسن عسكري عفا الله عنه پهلواری

لله در المجيب من اجاب فقد اصاب الحق يعلو ولا يعلى

ابو المحامد محمد صفة الله قادري محلى تر انغلبيه

لاريب لاريب ان فضل الصحابة على ترتيب الخلافة

عند علماء اهل السنة والجماعة حق

محمد نعمت مجيب قادري

نظرت ورأيت السؤال والجواب فوجدت حق واكمل بالصواب

لاريب في تفضيل الخلفاء الراشدين على سبيل الترتيب كما وقع

واسمه فقير محمد حسين قادري

٨٠

تفضیل الشیخین وحب الختنین
من عقائد اهل السنة والجماعة
وعلیه مشائخنا رضی الله تعالی
عنهم

محمد یحیی پھلواروی

من اجاب بداب الکتاب
فاصاب بجد الثواب

والله الوهاب اجر من اجاب بالصواب

شهاب الدین احمد الصدیقی
الحنفی النهسوی الپھلواروی

قد ارشدنا الادیب الذی
اجاب طریق الحق والصواب
فطوبی لمن اهتدی وبشری
لمن اقتدی وتبا لاهل الانفس
والاهواء وویل لاصحاب
الغوایة والاغواء

محمد مقصود علی النهسوی الفلواروی
وطنا الحنفی مذهبا عفا الله عنه

المجیب الذی اعلی علی اعدائه
اعظم الله عظمته وانعم علیه
نعمته ما اطبق الامر بالسنة
والکتاب وما اوفق بقول

۸۱

المشائخ والاقطاب فمن انحرف
عنه فقد خطأ بالاجماع و
الاصحاب وهم الذين دل
على فضلهم خير القرون قرني
ثم الذين يلونهم ثم الذين
يلونهم بلا ارتياب فمن
انتسب اليهم الخطاء الا
بسوء الظن والبغض والسباب
فمن ابغضهم فببغضي ابغضهم
يقال عليه بالحق والصواب

العبد الضعيف المتمسك بالله
الصمد السيد حميد الدين احمد
عفا عنه الله الاحد
الحنفي الچشتی الکهرانوی
العظيم ابادی

من اجاب هذه المسألة فهو
اعلى واعظم علماً واكمل فهماً
واقوى ديناً جوابه صحيح لا مجال
فيه للانكار ومن انكر ذلك
فهو ادنى واقل علماً وانقص فهماً
واضعف ديناً انكاره خطاء
لا قابل للاعتبار

المعتصم بالله الحميد
الاحد السيد قسيم الدين احمد
عفي عنه حنفي كريبوي
عظيم ابادی

الجواب كله حسن صواب
١٢٨٨
بلا شك وارتياب وهو
موافق للاحاديث والكتاب
١٢٨٨

نقله العاصي منه

ولم ينكره الا المسمى الكذاب

١٢٩٨

ولم يخالفه الا من لم يجد العلى

١٢٨٨

والصواب فاقمن عليه يا سميع

١٢٨٨

الدعوات الى يوم الحساب

وهب للمجيب المدقق في

١٢٨٨

الكونين احسن ثواب

اللهم انت مالكي انك اعلم

١٢٨٨

وعلمك اعم واليك المآب

حرره محمد منير عفا عنه

١٢٨٨

السلام الوهاب

هذا الجواب موافق لعقائد

لاهل السنة والجماعة فمن ذهب

الى خلاف هذه العقائد

المتفقة عليها فقد ذهب

الى الضلالة والغواية فقط

محمد مراد علی
عفی عنه

قد رأيت جواب استاذنا

العلام بالاستيعاب فوجدت

بحسن الآداب اصوب

الجواب وظننت كانه لرؤس

الضالين اشد العقاب

العبد
بشارت حسین عفا عنه
رب المغربين فقط

لا اله الا هو سبحانه عما

يشركون + يريدون ان يطفئوا نور الله بافواههم ويأبى الله
الا ان يتم نوره ولو كره الكافرون + هو الذي ارسل
رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله
ولو كره المشركون + والله اخرجكم من بطون امهاتكم
لا تعلمون شيئاً وجعل لكم السمع والابصار والافئدة لعلكم
تشكرون + افبالباطل يؤمنون وبنعمة الله يكفرون +
فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون + **فهذا** الكتاب
انيق ونظم رشيق مبانيه يسيرة ومعانيه كثيرة قد
احتوى على ما اجمع عليه ائمة اهل السنة والجماعة
واستوى فى اسانيد وثيقة لا المرية فيها ولا الشناعة
ظهر امر الله بما اودع فيه لا الريبة تعتريه ولا الباطل
يأتيه فيا من حرره وايد الدين القويم ويا من هو على
بينة من رب السموات السبع ورب العرش العظيم +

قد هديت جماهير عتل وزنيم واتيت بقبس لكل معتد
اثيم وانك لتدعوهم الى صراط مستقيم ولكن ذلك فضل
الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم فان الذين
لا يؤمنون بالاخرة عن الصراط لناكبون بل لجوا في
طغيانهم يعمهون والذين امنوا وعملوا الصلحت طوبى
لهم وحسن مآب هو ربي لا اله الا هو عليه توكلت و
اليه متاب مثل الفريقين كالاعمى والبصير وما يستوي ٨٥
الاعمى والبصير ولا الظلمت ولا النور ولا الظل ولا
الحرور فمن اعتقد افضلية الخلفاء الاربعة على
الترتيب المشهور بين اولى الالباب المذكور في الزبر
والكتاب فقد اهتدى ومن اعرض عنه فانه صد عن
السبيل واضل وضل وغوى افلا يتدبرون القرآن
ام على قلوب اقفالها ما اسوء نفسا لم تكن امنت

من قبل فما بالها فعليكم يا اولي الابصار بكلمة حقة في
هذا الكتاب فانها كلمة طيبة كشجرة طيبة اصلها ثابت
وفرعها في السماء واياكم واقاويل الغاوين فانها كسراب
بقيعة يحسبه الظمان ماء حتى اذا جاءه لم يجده
شيئا ولا تقف الذين يبتغون البدع ويتبعون
الاهواء تلك الامثال ما يعقلها الا العالمون انما
يخشى الله من عباده العلماء ومن يطع الله ورسوله ١٨٦
يخشى الله ويتقه فاولئك هم الفائزون اللهم احشرنا مع
العلماء والصديقين والشهداء والصالحين واجعل
آخر دعونا ان الحمد لله رب العلمين ط

كتبه السيد
محمد فضيلت حسين
عفا عنه رب المشرقين

المجیب هو المصیب شکر الله سعیہم واعاد الینا نفعہم

علاوہ ازین از اقوال صوفیہ صافیہ واحادیث نبوی وآیات قرآنیے

فضیلت شیخین مقبول کونین ثابت ست چنانچہ در جواہر الحقائق

مولوی محمد باقر مدراسی رحمۃ اللہ علیہ در ایقاظ الغافلین از

شیخ محی الدین بن عربی قدس سرہ نقل مینماید کہ در طبقات صحابہ

بعضے مروج باطن سیدانام بودند ہمچو خلفای راشدین وبعضے دیگر

مروج ظاہر آن حضرتؐ شدند ہمچو بقیۂ آن زمرۂ عالیشان رضی اللہ عنہم

خلاصہ آنکہ علوم طریقت ورموز حقیقت در اوائل یعنی صحابہ وتابعین

وتبع تابعین کہ مصدوق ومحکوم حدیث خیر القرون ند بصفت کثرت

واولویت ثابت ومتحقق بود اگرچہ اعلام بلقب تصوف مشتہر نبودند

در اواخر قرن ثانی باین لقب ملقب گردیدند انتہی ملخصًا وبالاتر حجت

ازین چہ خواہد شد کہ آن شیر خدا بالای منبرہا ومنارہا نام آن شیخین یاد

کردند ومنقبت وفضیلت ایشان بترتیب بیان فرمودند چنانکہ سبقے

عن علي بن ابي طالب کرم الله وجهه انه قال على المنبر خير
هذه الامة بعد نبينا ابوبكر وخيرها بعد ابي بكر عمر الخ
وازآيات قرآنی ثاني اثنين اذ هما فی الغار اذ یقول لصاحبه
لاتحزن ان الله معنا فانزل الله سكينته عليه اجمع
المسلمون على ان الصاحب المذكور ابوبكر وازانجمله
والليل اذا يغشى الى قوله ان سعيكم لشتى وازانجمله ما لاحد
عنده من نعمة تجزى الى اخر السورة في ابي بكر نازل شد
وازانجمله ولمن خاف مقام ربه جنتان في ابي بكر وازانجمله
صالح المؤمنين في ابي بكر وعمر وازانجمله ونزعنا ما في
صدورهم من غل اخوانا على سرر متقابلين نزلت في ابي بكر
وعمر وعلي وازانجمله ووصينا الانسان بوالديه احسانا
الى قوله وعد الصدق الذي كانوا يوعدون في ابي بكر

الصدیق و از انجمله سیجنبها الاتقی مراد دینجا باجماع مفسرین ہمچو صاحب

تفسیر عزیزی و تفسیر کبیر و دیگر تفاسیر ابو بکر صدیق ست کہ این سورتہا

در شان ایشان نازل شده و اہل سنت و جماعت ہمین جا تفضیل حضرت

ابو بکر صدیق رض بعد از پیغمبر بر سائر امت تمسک جستہ اند پس فضیلت

شیخین ازین آیتہا ہمچو شکل اول بدیہی الانتاج ست لان المراد منہ

ابو بکر رض افضل لان المراد من ہذ الاتقی افضل الخلق

لقولہ تعالی اِنَّ اَکۡرَمَکُمۡ عِنۡدَ اللّٰہِ اَتۡقٰکُمۡ والاکرم ہو

الافضل فکل من کان اتقی وجب ان یکون افضل فینتج ابو بکر رض

افضل وہو المدعی پس فضیلت حضرت ابو بکر رض قطعی ست و انچہ

بعض ظنی و خلاف آن نوشتہ اند بر محل خود صحیح درست ست تفصیلش

اینکہ نظر بر یک ایشان بر خبر آحاد ست و خبر آحاد مفید ظن ست و انچہ

در کلام الٰہی کہ متواتر ست واقع شده مثل آیتہای مذکوره محتمل التاویل

فلا یفید القطع اما چون مجموع آنہا را من حیث المجموع ملاحظہ کرده شود

مفید قطع میگردد و لہذا است کہ ہر دلیل کہ مفید ظن گردد مجموع دلائل
مفید قطع کما فی المتواتر فان الاحاد لا یفید الا الظن و مجموعہا
اذا بلغت حد التواتر یفید القطع ھکذا فی کتاب
ازالۃ الخفا واقع شدہ کہ بعد از غور بران ہیچ شبہہ در قطعیت
این مطلب نمیماند اینست مذہب اہل سنت و جماعت و ہر کہ خلاف
ایشان عقیدت و انماید خارج از جادۂ اعتدال اہل سنت و جماعت است
اللّٰھم وفقنا بمحبۃ النبی المختار و آلہ الاطہار وصحبہ ٩٠
الاخیار لا سیما صدیقہ الصدیق الذی منع العباد
عن الغل والاغلال والفاروق ذی الجلال وذی النورین
النال و مولی الموال حررہ حفاظت حسین صانہ اللہ
عن کل شین

سید ظفر حسین حکیم حفا

وافضلیۃ الخلفاء الاربعۃ علی حسب ترتیبھم فی
الخلافۃ مطلقاً کما ھو المذکور فی کتب العقائد والحدیث۔

والفقه ومن اعتقد خلاف
ذلك فهو ما حال حول الحق
بل هو في ضلال مبين
الراقم
عبد العلي ولايتي

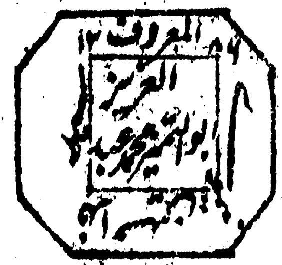
هذا الجواب احق واوثق
بالتسليم وهو مقبول كل من
اتى الله بقلب سليم والارتياب
فيه ليس الا من الشيطان الرجيم
العبد
مير صاحب پشاوري

بلدۀ عظيم آباد و حوالے او
قد رأيت هذه الاوراق من اولها
الى آخرها فوجدتها موافقة
لعقائد اهل السنة والجماعة
محمد عظيم عفي عنه
المتوطن پنجاب الحال عظيم آباد

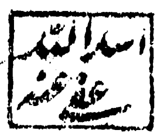
ما نقل المجيب من كتب الحديث
الشريف والفقه المنيف و
العقائد الفرائد والفوائد
العمائد واقوال المشائخ الكرام
والاولياء العظام والعلماء الهمام
رضي الله عنهم ورضوا عنه
حق وهو عين مذهب

اهل السنة والجماعة فمن كان	الشعاب وعليكم بالجماعة
من اهل السنة والجماعة	والعامة كما رواه معاذ بن جبل
فتلزم عليه هذه العقيدة	عن النبي صلى الله عليه وسلم
ولا يفارق الجماعة فيها شبرا	محمد كمال عفي عنه
فان من فارق الجماعة شبرا	الجواب صواب
فقد خلع ربقة الاسلام	گلزار علی
عن عنقه كما رواه ابوذر عن	من اجاب فقد اصاب
النبي صلى الله عليه وسلم	امین الحق عفي عنه
ولا يكون شاذا ولا قاصيا و	قد اصاب من اجاب والله اعلم
لا ناحيا ولا يأخذه الشيطان	بالصدق والصواب
لان الشيطان ذئب الانسان	العبد
كذئب الغنم يأخذ الشاذة و	عبد العلی عفي عنه الجایسی الحنفی
القاصية والناحية وايا كم و	مدرس نارمل اسكول عظیم آباد

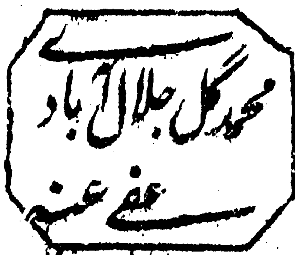
الجواب حق وما هو الحق واجب الاتباع فلا شك انه مطابق للكتاب والسنة والاجماع فمن انكره باغواء الشيطان فهو من الضالين خارج من اهل الاسلام والايمان والآيات والاحاديث الدالة على فضلهم رضوان الله عليهم من كل الوجوه ظاهرا وباطنا مصرحة لا يخفى على من تتبع فمن خالف هذا فقد ضل سواء السبيل

لقد اصاب من اجاب وهو موافق للوحي والكتاب

ما حرره المجيب ناقلا من كتب الاحاديث والفقه و العقائد وكتب المشائخ الكرام عليهم افضل التحية والسلام حق وموافق لعقائد اهل السنة والجماعة وخلافه باطل و ضلال لمخالفته السنة والاجماع

لله در المجيب ما احسن

٩٣

بجوابه وافق کلامه بقوله تعالیٰ
تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوْهَا
الآیة وسلك علی المسلك
المشار الیه بقوله تعالی هٰذَا
صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا فَاتَّبِعُوْهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ
عَنْ سَبِیْلِهٖ ولزم دخول مخالفه
فی المصدق علیه قوله تعالی
وَمَنْ یَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ
هُمُ الظّٰلِمُوْنَ وانحرافه عن المشار
بقوله تعالی هٰذَا صِرَاطِیْ الخ
حتی تفرق عن سبیل الله وغرق
فی بحر الرفض وبتخالفه لقوله

علیہا السلام علیکم بالسواد الاعظم
کانه شذ فی النار

امیر الدین احمد ۱۲۸۹
کناروی

الجواب صحیح لا یرتاب فیه
الا الرافض والشیعیة و
المنافقون

محمد لطف علی

علیه وجدنا السلف وهو الصواب
ودل علیه الکتاب

ارشاد حسین عفا الله عنه
عظیم آبادی

الحق احق ان یتبع

94

عنایت احمد
عظیم آبادی

بلدۂ کلکتہ ومونگیر

ذلک الکتاب لاریب فیہ

۱۲۳۱
عبد الباری

لاارتیاب فی صحۃ الجواب
وھو مذھب جمھور اولی الالباب

محمد الہ داد غفرلہ
یوم التناد

الجواب صحیح

محمد عبد الحق
عفی عنہ

ما علیہ اھل الحق ھو الحق

ذوالفقار علی
عفی عنہ

الجواب مطابق للکتاب

۱۲۶
محمد عنایت حسین

فقیر محمد عنایت حسین غزنوی المنعمی القادری

۱۲۴۶
محمد طیب

المجیب مصیب

غلام حسین بنگالی
صوبہ بازاری

قد اصاب من اجاب

۱۲۶۷
رحمت علی

جوابہای این رسالہ ہمہ صحیح وراست
بی کم وکاست موافق احادیث

۹۵ھ

ابن وتلمیذ رشید مولانا فضل حق خیرآبادی رحمۃ اللہ علیہ

سید پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و
برحسب اجماع علمای راسخین و
برطبق اتفاق فضلای کاملین ست فقط
ماهو مرقوم هو حکم الکتاب

عنایت اللہ

بروانے محرر ہائی کورٹ کلکتہ

الجواب صحیح مطابق لما فی الکتب
المعتبرة ومذهب علماء اهل السنة
والجماعة وموافق کما قال
الشیخ الامام الانام وحجة الاسلام
وبدر الورع وشمس الشرع المعالی
محمد غزالی رحمة اللہ علیہ
فی کتابه المعروف بالعلوم

باحیاء العلوم هذا ان
الامام الحق بعد رسول اللہ
صلی اللہ علیه وسلم ابوبکر
ثم عمر ثم عثمان ثم علی
رضی اللہ عنهم یجب علی کل
اخواننا وحبیبنا المسلمین
الحنفیین ان یعتقدوا و
یشهدوا بهذا الترتیب و
الترکیب فمن ذهب الی
خلافه فهو لیس من الفرقة
الناجیة ای السنة والجماعة

کتبه العبد
الضعیف الراجی الی رحمة ربه
القوی الربانی عبد الباری
غفر اللہ ذنوبه وستر عیوبه

96

هذا هو الحق والحق بالاتباع حق

فضل علی عفی عنه

ہمین ست مذہب حق بصراط مستقیم

فتح علی عفی عنه

جواب باصواب ست وموافق

اجماع اہل حق

محمد شاہ عفی عنه

کفی بجواب المجیبین الحق اقتداء

محمد عبد الرحمن

کفی بالعلماء المجیبین رحمهم الله

قدوة وجزے تازہ باید کہ بفہم کس

ناکس نیاید بشرط نظر حق ملتبس بود

لقب صدیقیت صدیق رضی الله تعالی عنه

اللهم احشرنا معه ثابت قطعے و

صدیقیت قریب ورتبۂ ملحوظ من

النبیین والصدیقین الآیة

فوق درجتین بعد انبیاء ابوبکر بزرگ

قصه مختصر بدلیل حدیث خیر الناس

وآیت قرآنی کنتم خیر امة اخرجت

للناس الآیة ومحمد رسول الله

والذین معه الآیة کفی بهذا القدر

اسوة حسنة

محمد جمال الدین

الحق ان افضل الصحابة بعد

رسول الله صلی الله تعالی علیه

وعلی آله واهل بیته واصحابه

۹۷

اجمعين ابوبكر الصديق ثم عمر
الفاروق ثم عثمان ذو النورين
ثم علي المرتضى رضوان الله
تعالى عليهم اجمعين على ترتيب
خلافتهم كما هو مصرح في
الكتب المعتبرة من بدء الامالي
وضوء المعاني وتكميل الايمان
وشرح العقائد النسفي
وشرح العقائد العضدية
وغير ذلك قال السيوطي
جعل الله الجنة مثواه في تاريخ
الخلفاء في ترجمة الصديق
اجمع اهل السنة ان افضل

الناس بعد رسول الله صلى الله
عليه وسلم ابوبكر ثم عمر ثم
عثمان ثم علي الى قوله هكذا
حكي الاجماع عليه ابو منصور
البغدادي واخرج
البخاري عن محمد بن علي
بن ابي طالب قال قلت لابي
اي الناس خير بعد رسول الله
صلى الله عليه وسلم قال ابوبكر
قلت ثم من قال عمر وخشيت
ان يقول عثمان قلت ثم انت
قال ما انا الا رجل من المسلمين
ومعنى الافضلية اكثرية

الثواب عند الله تعالى بأمر تنسا

الخير هكذا احكم الكتاب والله

اعلم بالصواب

المسألة صحيحة

المتوسل الى الله الكريم

عبد الرحيم

قال سيدنا ومولانا امامنا

الاعظم ابو حنيفة

نعمان بن ثابت الكوفي رضي الله

تعالى عنه رضوانا تاما كاملا

في كتابه المسمى بالفقه الاكبر

ما نصه وافضل الناس بعد

رسول الله صلى الله عليه وسلم

ابو بكر الصديق ثم عمر بن الخطاب

ثم عثمان بن عفان ثم علي بن

ابي طالب رضوان الله تعالى

عليهم اجمعين ويجب على

سائر اخواننا الحنفيين ان

يعتقدوا بهذا الترتيب فمن

كانت عقيدته بخلافه فهو

ليس منا وليس علينا ان نتكلم

في شانه بل نتركه ونخليه

مع اخوانه

كتبه العبد

الراجي الى رحمة خالقه الحليم
ابو القاسم عبد الحكيم
رضي عنه ربه الكريم

ابو القاسم عبد الحليم

99

قصبه بهار و اطرافش

آني ارسل تحيتنا برقيم هذا
الجواب فانه احسن الهدية
وهو اثبات المباهلة وان له
لحسن المآب وهل جزاء
الاحسان الا الاحسان
يا ايها الاحباب

هذا الجواب موافق للكتاب
والسنة وما ذكر فيه من
الدلائل كاف لمن كان على
هدى من ربه وصراط مستقيم

ومن يضلل الله فلا هادي له
وانا اذكر شيئا يسيرا عسى ان
يكون تذكارا قال الامام
ابو عبد الله المازري
اختلف الناس في تفضيل
بعض الصحابة على بعض
فقالت طائفة لا تفاضل بل
نمسك عن ذلك وقال الجمهور
بالتفضيل ثم اختلفوا فقال
اهل السنة افضلهم ابو بكر
الصديق رض وقال الخطابية
افضلهم عمر بن الخطاب رض وقال
الراوندية افضلهم العباس

وقالت الشيعة علي واتفق اهل
السنة على ان افضلهم ابو بكر
ثم عمر قال جمهورهم ثم عثمان
ثم علي وقال بعض اهل السنة
من اهل الكوفة بتقديم علي
على عثمان والصحيح المشهور
تقديم عثمان قال ابو منصور
البغدادي اصحابنا
مجمعون على ان افضلهم
الخلفاء الاربعة على الترتيب
المذكور ثم تمام العشرة ثم
اهل بدر ثم احد ثم بيعة
الرضوان ومن له مزية اهل
العقبة من الانصار وكذلك
السابقون الاولون وهم من
صلى الى القبلتين في قول
ابن المسيب وطائفة وفي قول
الشعبي اهل بيعة الرضوان وفي
قول عطاء ومحمد بن كعب
١٠١ اهل بدر انتهى نقله النووي
في شرح مسلم وهذه
عقيدة اهل السنة فمن
كان يؤمن بالله واليوم الآخر
فليلتزم هذه الطريقة السنية
العلية التي لا يحوم حولها
باطل وليخرج من اختلاف

اهل البدع الذين في قلوبهم زيغ

سعادت حسین خادم مدرسہ آرہ متوطن بہار

مافي هذه الكراسة حق
حقيق وتحقيق رشيق من جنح
الى الاباطيل بالعدوان القى
في مواقف الخزى والخذلان
لاهل الاسلام ان يدحروا
نفوسهم من الضلالة ويجردوا
مسالك السنة والجماعة

وحید الحق البہاری

قال الفقير نور الدين قادری
تنزل الرحمة والقبولية على
هذا الجواب لانه مطابق
للسنة والكتاب وموافق لعقلائه
اهل الحق واولى الالباب ومن
اعتقد بخلافه فقد وقع في العصبية
والعقاب لانه اختار خلاف
الصدق والصواب

العبد
شیر شجاعت علی قادری مجددی

قصبہ آرہ

والنجم اذا هوى والشمس و
الضحى وبالله ثم بالله العلي الاعلى
ان هذا جواب فتوى ام لب
مافى الزبر لاولى بشير لمن كان
على الهدى نذير لمن ضل وغوى
كتاب قل ودل ولما كان شتيتا

یکے از فقیہان روزگار و علمائے [illegible]

في المطولات شمل كما ترى الفاظ
درة يتيمة التي لا توجد لمثلها
قيمة الاكتاب على تلاوته يزيد
حلاوة والملازمة على اعادته
يوجب محبة وطلاوة كما
لا يخفى سطوعها سنابل النور
والايقان ام انهار يجري فيها
نمير المعرفات وآي والله ما اعظم
شان السيد السند الجوهر
الفرد اعظم العظماء اعلم
العلماء هادي السبل استاذ
الكل اللبيب السميدع البارع
البحر القمقام الحبيب الله ما انطق

فيه ما نطق عن الهوى كانه
وحي يوحى علمه شديد القوى
كتاب كاف ولاسقام القلوب
شاف وبحجج اهل الحق واف
ولا باطيل اقوال اهل الغي و
الخذلان ناف كانه كشكول
١٠٣ لارباب النهى ولمن كان من ربه
على الهدى فيه شفاء العليل
وارواء الغليل واما من كان
في هذه اعمى فهو في الآخرة
اعمى وفيه ابحاث شريفة و
نكت لطيفة وتقريرات
رائقة وتحريرات شائقة

بحيث تدلهت منه عقول
اهل النهى وهو حرز حصين
كلام مبين لا تحوم حوم حمى
تحقيقاته حائم الشبهات والاباطيل
جامع لاحكام العقائد حاو لاحسن
الاقاويل فان فيه تعليما لمن اهتدى
وارشادا لمن كان من ربه على ١٠٣
الهدى وتبكيتا لمن تكلم بالاباطيل
واسكاتا لشياطين الانس و
لمن تفوه بالهوى ولطما على
وجوه الذين اسودت وجوههم
وضل سعيهم في الحيوة الدنيا
واني والله متوله في ايه كتاب

ام كوكب دري ام في الليل البهيم
الطويل مصباح وبروح نسيمه
يروح الروح فهو قوة القلوب
ام قرة العيون ام شفاء الصدور
ام غذاء الارواح فطوبى لمن
عمل به واتقى عباد الله والله الله
ثم الحذر الحذر في اصحاب
رسول الله صلى الله عليه وعلى
اله وصحبه وسلم وعليكم
بالاتباع واياكم والاختراع لانه
لا شيء شر من الابتداع والجماعة
احكم الحصون وخير البقاع و
يد الله فوق الجماعة ولا يجتمع

١٠٥

امتي على الضلالة ومن شذ
فقد ضل وغوى ولا يخفى على
من له ادنى مسكة من العلم و
هو من ربه على الهدى ان
الانساب لا تعطى المرء نفعا
فان الاكرم عند الله من هو
اتقى وان مدار الافضلية
عند الله ليس الا على التقى و
لو كان على اقرب اولى القربى
فسيدنا ومولانا ابو محمد الحسن رض
سبط النبي احرى بان يكون
افضل واولى من سيدنا ومولانا
امير المؤمنين نور الهدى

شمس الضحى سيدنا علي المرتضى رض
وهو كما ترى وفي المواهب
اللدنية واصحابه كلهم عدول
لظواهر الكتاب والسنة فلا يبحث
عن عدالة احد منهم كما يبحث
عن سائر الرواة وافضلهم
عند اهل السنة اجماعا ابو بكر رض
ثم عمر رض واما بعدهما فالجمهور
على انه عثمان رض ثم علي رض نقله
انتهى وفي الفاسي شرح
دلائل الخيرات والاجماع على
افضلية سيدنا ابي بكر
الصديق رض على سائر الصحابة

ولا يعتد بخلاف الروافض و
من قال بقولهم وهذا مذهب
الاكثر وقد سُئل رسول الله
صلى الله عليه وسلم عن احب
الناس اليه فقال عايشة رض قيل
من الرجال قال ابوها رواه
البخاري وغيره وسُئل
مالك رحمه الله في المدينة
من خير الناس بعد النبي صلى الله
عليه وسلم فقال ابو بكر رض ثم
عمر رضي الله عنهما ثم قال او
في ذلك شك انتهى وفي
الصواعق المحرقة قال

صلى الله عليه وسلم سألت
الله ان يقدمك يا علي فابى
الا تقديم ابي بكر رض وفي نفحة
اليمن ولله دُرّ قائله

ان اردت الفوز بالامل +
لذ بطه سيد الرسل +
ويقوم صاح ودهم +
جاء فيه النص وهو جلي +
اهل فضل خاب منكرهم +
دع ولاة الجهل والخطل +
هم نجوم للهدى ولهم +
خير مدح في الكتاب تلي +
افضل الاصحاب اولهم +

خذنه في الغار خير ولي +
بعده الفاروق صاحبه +
من سمايا العلم والعمل +
ثم ذو النورين ثالثهم +
جامع القرآن ثم عليٌّ +
فارس الهيجا ابو حسن +
نجل عم المصطفىٰ البطل +
حبهم فرض وبغضهم +
موجب الايقاع في الزلل +
ضلَّ من بالرفض ملتزماً +
داحضاً للحق بالجدل +
كيف من ذم الصحاب يرى +
انه في اقوم السبل +

ذر حبيبي عصبة رفضت +
سنة المختار لا تمل +
هم طغاة لا خلاق لهم +
قبحوا في سائر الملل +

كتبه العبد الحقير
محمد ناصر علي الغيا ثفودي ثم
الآروي ٢٠ ربيع الاخرىٰ
١٣٠٩ هجريه يوم الخميس

العبد الضعيف تقي الدين احمد
آروي عفا الله عنه

علماء السنة والجماعة قد
اتفقوا على تفضيل الشيخين و
نحن نعتقد عليه

الراقم
محمد نور الحسن الآروي

لو كانت جيحون مداداً وتصيابه

الآجام اقلاماً لما امكنني احصاء
ثناء هذا القسيس الادريس
فانه قد واطى السالفين وضاهى
السابقين وضرب اعناق المبتدعين
باسياف كلمات حقيقة وقطع
رقاب الضالين بصماصيم بيانات
انيقة ولعمري مذ ميطت عني
التمائم وحيطت بي الغمائم ما فتق
رتق آذاني مثل هذا الاريب
النحرير احد من الاقاصي والاداني
فليهتد بهذا الاعلام اوليذخر في
الجيوب والاكمام فما بال الذين
ناظروا هذا الحبر لا بل جادلوه

لا بل كابروه لا يكاد ان يصغى
الى اباطيلهم واماثيهم فانها
بحجتها سفسطة اوجزيرة
فهنيئاً للذين تصدوا لتشييد
اعلام الدين وتباً للذين تلقوا
باطماس راياته ورحباً للذين
تفكروا في نجوم القرآن وويل
للذين خاضوا كالذين خاضوا
في آياته فهؤلاء على عرش السنة
والجماعة وهؤلاء على شفا حفرة
من الرفض فهل يستوي ماء
عذب سائغ شرابه وملح اجاج
فمن جسر على تفضيل الصحابة

لا على ترتيب الخلافة بالادلة
الواهنة كبيوت العناكب
ابتغاء مرضاة السفهاء فقد خسر
خسرانا مبينا ووقع في غياهب
الجهالة ومزابل الضلالة
فعسى يتلجلج او يتزعزع ويتدحرج
لقدميه وسينكس على عقبيه
بل مثله كمثل من اجرى زورقه
قرطاسية لا مجداف لها ولا ملاح
في بحر خطم فاذا اشتدت بها
الريح في يوم عاصف وتشتت
اجزاءها فلا يأوى هو والذين
اتبعوه الى عاصم بل كانوا من

المدحضين حرره الطبيب
الشاغل بالرازيانج والزبيب
محمد عبد السلام اني توطن
فهو وطنه وحيثما سكن فهو مسكنه

بلدة كانپور

هو المصوب

لقد اصاب المجيب درائه
نجيح عند اللبيب ويؤيده ما
في تكميل الايمان وهو هذا او
الخلفاء الاربعة افضل الاصحاب
چهار يار باصفا كه خلفاى راشدين
وجانشين مصطفى اند صلى الله
عليه وسلم ورضي الله عنهم فاضلترين

اصحاب و نزدیکترین احباب اویند
الی ان قال و فضلهم علی ترتیب
الخلافة والمراد بالافضلیة
اکثریة الثواب بدانکه اینجا دو مقام
ست مقام اول آنکه خلیفه برحق
بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم
ابوبکر صدیق ست بعد از وی عمر فاروق
بعد از وی عثمان ذوالنورین بعد از وی
علی مرتضی رضوان الله تعالی علیهم
اجمعین و این مسأله نزد اہل سنت
از یقینیات ست انتهی بقدر الحاجة
والله الموفق وهو اعلم بالصواب
وعنده ام الکتاب

حرره العبد الخامل محمد عادل
عامله الله سبحانه بفضله الشامل
وجعله من الامنین یوم الرجف
والزلازل واصلح حاله بلطفه
الکامل فی العاجل والآجل

۱۲۷۸
محمد عادل

الجواب صحیح کتبه

عبد الحق کانپوری

لا یخفی علی من تتبع الکتب
الکلامیة ان الحق المتبع هو
فضل الخلفاء الراشدین علی
ترتیب الخلافة فلا یصغی الی
مقالة من سلك مسلکا

آخر واختار خلافه كتبه

محمد لطف الله ١٢

من قال تفضيل الخلفاء على ترتيب
الخلافة فهو فاضل ومن خالفه
فخلف وفضول كتبه

عبد الغني عفي عنه

بلدة سهارنپور

احمد علی کل حال

احمد علی سهارنپوری عفی عنه

ما قال المجيب جواب عليه سلف
من الاصحاب رضوان الله عليهم
اجمعين ولهم بذلك علم لما كانوا
يشاهدون من احوالهم ويعرفونه

من دقائق فضائلهم وليس الفضيلة
الا ما كان عند الله تعالى بالتقرب
اليه وهو امر لا يعلمه الا هو ولا سبيل
للعقل اليه الا بما يوحى الى من
اصطفاه رسولا وكم من امر
لا يعلم من المقال الا بدلالة الحال
فهم اعلم بمنطوق النصوص
الصريحة والمكتنية بها في الفضائل
بالقرائن والرجوع الى حضرته
صلى الله عليه وسلم وليس
الفضيلة بحسن الانتظام
الملكية والسياسة المدنية
فانها للملوك الذين خائبة

111

مأمولهم الدنيا وما فيها وانما هي

بوجوه اُخر فاجماعهم على ذلك

بحجة قوية لا يتردد اليه ظلمة و بينة

احقر الخلائق عبد الحق

السهارنفوري خادم طلبه مدرسه آره

بلدہ پانی پت

افضلیت خلفای راشدین علی ترتیب

الخلافة مطلقاً ہمین ست مذہب

اہل سنت مؤید باحادیث صحیحہ و

اجماع امت واثر حضرت علی رضی الله

عنه وتفضیل حضرت علی کرم الله وجهه

مخالف صریح ست مر قول حضرت علی

رضی الله عنه را که تفضیل دہندہ را تکفیر

میفرمودند وکفی بالصدیقین شهادة فقط

کتبه العبد المذنب

عبد الرحمن عفی عنه

عبد الرحمن ۱۲۴۳

فضیلت کلیه که مدار افضلیت برآن نیست

نیست مگر صدیق اکبر رض را بر جمیع صحابه

اگرچه فضائل جزئیه در دیگران هم یافته

میشوند وهذا الاجمال ما فصله

المحدث استاذ الهند الشیخ

الولي الله ابن الشیخ

عبد الرحیم فی قرة العین فی

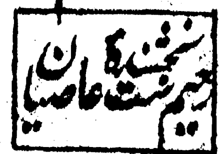
تفضیل الشیخین وازالة الخفا

عن خلافة الخلفا

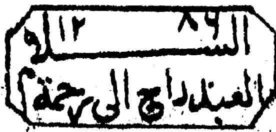
تفضیل علی رضی اللہ عنہ بر اصحاب ثلاثہ
ظاہر و باہر ست کہ خلاف کتب عقائد
اہل سنت و جماعت ست شاہ
عبد العزیز دہلوی در تحفہ اثنا عشریہ
تحریر فرمودہ اند کہ حضرت علی رضی اللہ
عنہ می فرمودند کہ ہر کہ مرا بر اصحاب ثلاثہ فضل میداد
نیز ہم او را ہشتاد درہ بہتان

واللہ اعلم بالصواب

وفضلهم على ترتيب الخلافة

حق ثابت لان خلافتهم وقعت بالاجماع
ومايقع بالاجماع اى باجماع الصحابة
فالكلام فيه خطاء بل ضلالة
تائيد لقوله صلى الله عليه وسلم
لا يجتمع امتي على الضلالة ولهذا
صار مذهب اهل السنة والجماعة

۱۱۳

بلدۂ مراد آباد

المجيب الذي اجاب مع افق لمذهب اهل
السنة والجماعة الذي سعي سعيا
مشكورا مطابق لمو سالك على سبيل
الرشد والهداية محمد عالم علي عفى عنه

بلدة دہلی

الحق لا یتجاوز عما فی ھذہ الرسالة
فماذا بعد الحق الا الضلال +

محمد نذیر حسین
سید

الحق ان تفضیل الخلفاء الاربعة ثابت و
متیقن علی ترتیب الخلافة عند اهل السنة
والجماعة کما کان فی زمن النبی صلی الله
علیه وسلم فمن تفضل العلی علی الخلفاء الثلاثة
فهو مبتدع ومخالف لاصحاب رسول صلی الله
علیه وسلم ولاهل السنة والجماعة

کتبہ فاکارہ محمد مسعود نقشبندی دہلوی المشہور بہ شاہ عبد المجید

محمد مسعود

محمد کریم بخش
شفیع خلق الله دست

فالذی کان علیه اهل السنة والجماعة
ان خلفاء الاربعة افضل الامم بعد
الانبیاء علیهم السلام علی ترتیب الخلافة
عند الله فی کثرة الثواب

حرره الحنفی النسفی محمد شاہ
اوصله الله الی ما یرضاه

درویش جہان شاہ
سنت محمد

اصاب المجیب الفهیم اعطاه
الله الاجر العظیم

محمد یوسف ۱۲۸۹
عبدہ

دہلوی

بلدہ لکھنؤ واطرافش

درحقیقت کہ مسئلہ تفضیل حضرت علی

115

برحضرات اصحاب ثلاثه رضی الله عنهم
اعتقاد نماید بروا اطلاق تفضیلی بجا
می آید صاحب تحفۂ اثنا عشریه
میفرماید فرقۂ دوم تفضیلیه مذهب
ایشان اینست که مرتضی افضل
الناس بعد الرسول است وصحابۂ
کرام را بخیر یاد میکنند و نسبت بظلم
و غصب و ضلال نمی نمایند و در هیچ
مسأله مخالفت فرقۂ اول نمیشوند مگر
در تفضیل فقط انتهی کلامه مختصراً و او مخالف سلف
اجماع است حضرت ملک العلما مولانا
بحر العلوم قدس الله العلی الاعلی
سره العلی الی یوم معلوم در شرح
فارسی فقه اکبر ارشاد مینماید و بر
تفضیل شیخین جمیع اهل سنت و جماعت
اتفاق دارند و آنچه از امام مالک رح
نقل میکنند که لا افضل احد علی
بضعۂ رسول الله صلی الله علیه وعلی آله
وسلم مخصوص بعالم نسوان است
بقرینۂ سوال که فاطمه زهرا افضل است
یا عائشۂ صدیقه ورنه امام مالک رح
نص کرده اند بر آنکه ابوبکر رض افضل
اصحاب است پس عمر و از هیچ اهل سنت
و جماعت شنیده نشد که تفضیل
شیخین را منکر باشد و مخالف
نیستند درین مسأله مگر شیعه و از

امام همام ابی حنیفه رح پرسیده شد
که مذهب اهل سنت وجماعت چیست
امام جواب داد ان تفضیل الشیخین
وتحب الختنین فرمود تفضیل دادن
شیخین را ومحبت داشتن ختنین را
انتهی وتفضیل حضرات اصحاب ثلاثه
رضی الله عنهم بترتیب خلافت صرف
در امور سیاست مدنی نیست بلکه
از جهت دیگر فضائل و امور باطنی هست
شارح مقاصد می آرد بالکلام
فی الافضلیة بمعنی الکرامة
عند الله تعالی وکثرة الثواب
انتهی وشارح مواقف

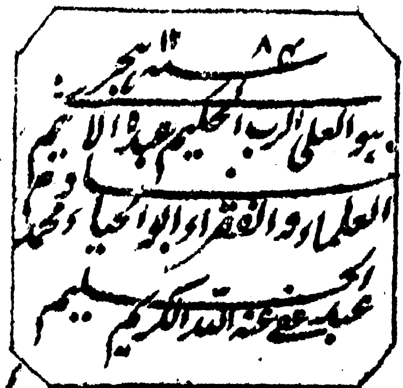
می نگارد ومرجعها ای مرجع الافضلیة
التي نحن بصددها الی کثرة الثواب
والکرامة عند الله تعالی و
ذلك یعود الی الاکتساب
للطاعات والاخلاص فیهما
انتهی وحضرت بحر العلوم در
شرح فقه اکبر میفرماید بدانکه
مراد از افضلیت اکثریت ثواب و
اعظمیت مرتبه است نزد الله تعالی
چه مناط مدح در عاجل و استحقاق
ثواب در آجل همین ست وشیخ
ابن همام در شرح هدایه در باب
امامت گفته که ابوبکر رض اعلم صحابه بودند

وشیخ عبد الحق دهلوی در شرح
مشکوة نیز تقریر آن کرده و امام فخر الاسلام
بزدوی قدس سره در کلام خود نیز
بران نص کرده و شیخ ابن تیمیه
که از اصحاب امام احمد رح است گفته که
اهل سنت وجماعت بران اتفاق دارند
که ابوبکر رض اعلم اصحاب بود و بالجمله تفضیل
الشیخین ثوابا وعلما مذهب جمهور
اهل سنت وجماعتست وانچه در
عقائد عضدیه واقع شده است
که مراد ازان افضلیت اکثریت ثوابست
نه اکثریت علم وشرف اعتبار بان نیست
که از قلم ناسخ باشد انتهی و در ولایت

باطنیه حضرات اصحاب ثلاثه رضی الله
عنهم دخل تمام و از سابق هم فضل واکرام
بود چنانکه مجیب اول تصحیح مکمل نمود
اعظم العلي الاعظم اجره الجزیل
یوم الحساب کما بذل سعیه
الجمیل في اظهار الحق وتحریر
الجواب والله اعلم بالصواب و ۱۱۷
عنده حسن الثواب + کتبه
الفقیر الی العلي الرب الحلیم
ابو الاحیاء محمد المدعو بالنعیم
تجاوز الله عن سیئاته وکتب
في الزبر حسناته
هو العلي الرب الحکیم الجواب

الاول صحیح اصح وهو مقرون
بالحق والصواب والمجيب الاول
نجيح انجح وهو مصيب عند اولى
الالباب جزاه الله تعالى خير
الجزاء يوم الحساب لما نظرت
وامعنت في تقرير الجواب فوجدته
كله على الحق والصواب كما يشهد
عليه السنة والكتاب فمن يدعي
خلافه فهو رافض مفتر كذاب
ويؤيده ما في كتب الحديث الشريف
والفقه المنيف وما في كتب العقائد
وفي اقوال المشائخ العمائد حرفا
بحرف وقد اتفق عليه جمهور
اهل السنة والجماعة من السلف
والخلف فمن خالف بهذا الاعتقاد
القويم فقد ضل عن الصراط
السوي المستقيم كما في **شرح
العقائد** النسفي افضل
البشر بعد نبينا ابو بكر الصديق
ثم عمر الفاروق ثم عثمان ذو النورين
ثم علي المرتضى وخلافتهم على هذا
الترتيب ايضا والله اعلم وحكمه
احكم فقط
حرره عبده الاسى القسي الاثيم
خادم العلماء والفقراء ابو الحياء
محمد عبد الحليم عفا عنه الله

الکبریہ منیمقام دار العلم فرنگی محل
منمحلات خیر البلاد لکھنؤ
فی التاریخ احد وعشرین خلون
من شعبان المعظم یوم السبت
سنہ ۱۲۸۹ تسع وثمانین بعد الالف
والمأتین من ھجرۃ رسول الثقلین
اللھم صل وسلم علیہ وعلی آلہ فی الملوین

بر صاحبان افکار ثاقبہ وآرای صائبہ
کہ حقیقت شناس مکمل انصاف وخالی
از غبار اعتساف ست متجب ومستتر مباد
کہ تفضیل شیخین رضی اللہ عنہما از معتقدات
فرقہ حقہ سنیہ کثرہا اللہ سبحانہ فی البریات ست
وہمانا کہ این مسالۂ اجماعی اہل سنت
والجماعہ ست در حدیث ما طلعت
الشمس ولا غربت بعد النبیین
افضل من ابی بکر وقطع نظر از روایات
واخبار واحادیث وآثار کلام ملک
علام الذی لا یأتیہ الباطل من
خلفہ تنزیل من حکیم حمید ناطق ست
بر افضلیت وسبق مرتبۂ ابوبکر رض چنانچہ
ارشاد میفرماید والسابقون الاولون
من المہاجرین والانصار والذین
اتبعوھم باحسان رضی اللہ عنہم

١١٩

ورضوا عنه واز اصرح آیات بینات و
بدیهیات اولیات که دلالت بر فضل
ابی بکر الصدیق رض دارد آیه غارست
که کسی از اصحاب درین فضل مساهم
وشریک او نیست واین فضیلت از
خصائص آنجناب ست
این سعادت بزور بازو نیست * تا نه بخشد ۱۲۰
خدای بخشنده * امام همام فخر الدین
رازی درذیل این آیه بسیاری
از فوائد ومهمات مطالب ذکر فرموده
وفرموده که مرجح صحابیه ابوبکر رضی الله
وبران بسیاری بکلام عرب وجوه
قائم فرموده من شاء الاطلاع
فلیرجع الیه ولله دره وعلیه
اجره ونیز پوشیده نماند که افضلیت
شیخین رضی الله عنهما در قدیم وحدیث
متفق بوده وکسی را از اسلاف واخلاف
دران خلاف نبوده اما آنچه گفتیم دلیل
بران افادت بسیاری از محققین بتقویت
در عقائد نسفیه مذکورست وافضل
البشر بعد نبینا صلعم ابوبکر
الصدیق ثم عمر ثم عثمان
ذو النورین ثم علی المرتضی
انتهی کلام المصنف وفاضل محقق
وکامل مدقق فقیه لاثانی مستجمع فضائل
کمالات نوع انسانی سعد الدین تفتازانی

در شرح این کلام میفرماید علی هذا
وجدنا السلف والظاهر انه
لو لم یکن لهم دلیل لما حکموا
بذلک واما نحن فقد وجدنا
دلائل الجانبین متعارضة انتهی
کلامه آری در عثمان رض و علی رض اختلاف ست
و همین مراد از کلام شارح ست که قول
آن محقق فقد وجدنا الخ ست از اهل
کوفه تقدیم علی رض منقول ست عمدة الحفاظ
والمحدثین متبوع الادانی والاقاصی ابو الفیض محمد
بن محمد علی الفاسی در جواهر الاصول
من علم حدیث الرسول مینویسد افضلهم
علی الاطلاق ابو بکر ثم عمر باجماع

اهل الحق ثم عثمان ثم علی رضی الله
عنهم وحکی عن اهل الکوفة تقدیم
علی علی عثمان وبه قال ابن خزیمة
انتهی کلامه ملتقطا بقدر الحاجة
و بر متدرب بصیر و ناقد خبیر که تتبع کتب
رجال و احادیث نموده مخفی نخواهد بود
که مذهب صحیح جمهور محققین و اهل حدیث
تقدیم عثمان رض ست و قول واجب الاخذ
و معتمد به همین ست و از خلاف شرذمه
قلیله خللی متطرق نمیشود و شان عاقل
و متدین آنست که مسلک جمهور اهل حدیث
و ارباب تحقیق اختیار نماید هر چند
این امر بسبب مزید اشتهار حاجت

بیان ندارد امابنابر اطمینان قلوب
متعطشان زلال ایقان بنقل کلام
بعض اماثل اعلام پرداخته می آید
رئیس الحفاظ سید المحدثین محی الدین
ابی زکریا نووی رضی الله عنه
در تهذیب الاسماء واللغات
مینویسد واجمع اهل السنة علی ان ۱۲۶
افضلهم علی الاطلاق ابوبکر ثم
عمر وقدم جمهورهم عثمان علی
علیّ رضی الله عنهم قال الخطابیّ
وقدم اهل السنة من اهل الکوفة
علیاً علی عثمان وبه قال ابن خزیمة
والصحیح قول الجمهور تقدیم
عثمان لهذا اختاره الصحابة
للخلافة وقدموه وهم اعلم و
اعرف بالمراتب انتهی کلام الامام
احله الله دار المقام واز افادات
بعض سادات محققین ظاهر وهویداست
که هرکسیکه تفضیل دهد علی رض را بر عثمان رض
پس بتحقیق که او مخالفت کرد اثنا عشر
هزار اصحاب رسول خدا صلی الله علیه
وسلم را حال آنکه ارتحال فرمود جناب
رسالتمآب صلی الله علیه وسلم واز انها
راضی بود وهرگاه که مخالفت جمهور علما
فی نفسه شنیع وقبیح ست فکیف که مخالفت
اصحاب اولو الالباب جناب ختمی مآب

باشد خاتمة الحفاظ قاضي القضاة شيخ
الاسلام ملك العلماء الاعلام حافظ العصر
حاوي ملكات انساني ابو الفضل
شهاب الدين احمد بن علي عسقلاني
در اصابة في تمييز الصحابة مي‌فرمايد
وثبت عن الثوري في ما اخرجه
الخطيب بسنده الصحيح انه
قال من قدم عليا على عثمان فقد
ازرى على اثنا عشر الفا مات
رسول الله صلى الله عليه وسلم
وهو عنهم راض انتهى كلامه
اعلى الله مقامه وكم لذلك من
الشواهد العدول كما لا يخفى

على المتتبعين الفحول باقي ماند
تفضيل پس در بودن آن بدعت صغری
ريبي نيست حافظ ابو عبد الله ذه
در ميزان الاعتدال كه نسخه
عتيقه آن بفضل ايزد متعال پيش نظر
اين تشتت البال حاضرست نص
برين معنى فرموده والله المسئول ۱۲۳
ان يهدينا سواء الطريق وان
يسلك بنا مسالك التحقيق و
ان يرزقنا التسديد والتوفيق
فانه على ما يشاء قدير وبالاجابة
جدير والله يقول الحق وهو
يهدي السبيل قاله بفمه

وكتبه بقلمه العبد
الضعيف افقر عباد الله الجليل
اكثرهم زللاً واقلهم عملاً
عبد العزيز وفقه الله للعمل في
يومه قبل ان يخرج الامر من
يده وابصره بعيوب نفسه

١٢٨٤
هو الولي العزيز ١٣٣

آفضل الناس بعد رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم ابوبكر
الصديق ثم عمر بن الخطاب ثم
عثمان بن عفان ثم علي بن ابي طالب
رضي الله عنهم اجمعين كما صرح
امامنا سراج الامة ابو حنيفة
نعمان الكوفي رضي الله تعالى عنه
واجمع اهل السنة والجماعة كلهم
على هذا الاعتقاد والتفضيلية
فرقة مبتدعة من اقسام الروافض
كما هو مستفاد من فتاوى الخلاصة
والعالمگيري والتحفة
الاثنا عشرية وغيرها وما
اجاب المفتي الاول اعني مولوي
سيد علي اعظم فهو حق وصواب
ولله در المجيب المصيب جزاه الله
خيراً نمقه العاصي محمد مظهر كريم
عفي عنه ساكن درياآباد دوسلے
تراب اقدام تلامذة ملك العلماء

قدوة العرفاء مولانا بحر العلوم
عبد العلي محمد قدس سره
(محمد مظهر کریم ۱۲۹۶)
لاشك في افضلية الخلفاء على
حسب ترتيبهم في الخلافة في
كثرة الثواب وقد اتفق عليه
الجمهور من السلف والخلف
لا سيما فضيلة الشيخين على
من عداهم من حيث كثرة الثواب
فانه متفق عليه بين جميع اهل
السنة والله اعلم حرره الراجي
عفو ربه القوي ابو الحسنات
محمد عبد الحي تجاوز الله عن ذنبه
الجلي والخفي وحفظه عن موجبات الغي
(ابو الحسنات محمد عبد الحی)
صح الجواب حرره
(عفی عنه محمد رحمت الله)
فی الواقع افضلیت خلفا علی حسب
ترتیبهم فی الخلافة ثابت ست کتبه
ابو الجیش محمد مهدی عفی عنه
(ابو الجیش محمد مهدی)
اصاب المجيب كتبه اضعف
عباد الله محمد فضل الله عفي عنه
(ذالک فضل الله ۱۲۸۵)
لا ريب في فضيلة الخلفاء على
ترتيب الخلافة بانفسهم لا

١٢٥

بسبب الخلافة وعليه العلماء
من المتقدمين والمتاخرين و
من خالفهم فقد خرج من اهل
السنة والجماعة والله اعلم
بالصواب واليه المرجع والمآب
نمقه خادم اولياء الله الكريم
محمد ابراهيم غفر له الله الرحيم 126
ابن مولانا المولوی علی محمد المرحوم
والمغفور فرنجی محلی

محمد ابراهیم ۱۲۸۴

هو الاعلم

الجواب صحیح موافق لما فی الکتب
المعتبرة المعتمدة مطابق بما ثبت
بالروايات الصحيحة المستندة
فانه قد نطقت الاحاديث القوية
وقد وردت الاخبار الصحيحة بان
فضل الخلفاء على حسب ترتيبهم
فی الخلافة رضی الله عنهم
اجمعين وعليه جمهور علماء
اهل السنة من الاولين والاخرين
ومن اعتقد سوى هذا الاعتقاد
القويم فقد مال عن الصراط
السوی المستقيم كتبه

العبد العاصی
المدعو بعباس علی عفا الله عنه
ذنبه الخفی والجلی

هو المصوب

الجواب الاول مقرون بالتحقيق
والصواب ومن يدعى خلافه
فهو رافض مفتر كذاب اللهم
اجز المجيب عن سائر اهل السنة
خير الجزاء وانت الشافي لا شفاء
الا شفاءك فاشفه عن الداء
كتبه العبد العاجز الراجي الى
رحمة ربه القادر الاحد تراب
نعال اوليائه فخر الدين احمد
اعطاه الله حبه واتباع سيد
المرسلين وحشره في زمرة
المساكين

فخر الدين احمد ۱۲٦۸

هو الموفق والمعين
ما احسن ما اجابه المجيب و
ما اتقن ما صححه في اتمام التقريب
وهذا التصحيح مني لاحقا ولقد
نمقت في جواب هذا الاستفتاء
سابقا امتثالا لامر المجيب العلي
الاعظم بحيث يسكت الناظر
المنصف ويفحم من اراد الاطلاع
عليه يطلبه من عند هذا
المجيب ليزول ريب المريب
وانا العبد الاسى العاصي
الاواه محمد نا المدعو بلطف الله
محيت خطاياه وجعلت آخرته

خيراً من اولاه ويوم تحريرنا
هذا عشرين من جمادى الاخرى
سنة ۱۳۸۹ه من هجرة نبينا محمد
ن المصطفى صلى الله عليه وسلم
وعلى اله المجتبى وصحبه اخوان
الصفا خصوصاً الاربعة
المتناسبة الذين وصفوا
بالرحمة والرأفة وثبتت فضيلتهم
بترتيب الخلافة على الاجماع
المختار وان خرق فيه للبليد
المحتار والله ولي الهداية
والتوفيق ومنه الوصول
الى سواء الطريق فقط

اصاب المجيب الاول فجوابه
حق والحق احق بالاتباع وخلافه
باطل والباطل الزم الاجتناب
لانه رفض وبدعة وخلاف
للسنة والاجماع فمن شذ شذ
فى النار كتبه العاصى محمد عبدالوهاب
الساكن في دار العلم والعمل فرنجي محل
من محلات البلدة لكنؤ عفا الله عنه

۱۳۸۹ه
محمد عبدالوهاب

الجواب صحيح لاريب فيه
نمقه محمد شمس الدين عفي عنه
اصاب المجيب
نمقه محمد امان الحق عفي عنه

المجيب مصيب بهذا الجواب	کسیکہ اعتقاد فضیلت حضرت علی
ومن انکر من فضائل خلفاء	کرم اللہ وجہہ بر اصحاب ثلاثہ میدارد
الراشدين رضوان الله	و ترتیب تفضیل خلافت منحصر بر امور
عليهم اجمعين فهو خاطء ومفتر	سیاست مدنی میگمارد بلاشک
كذاب كتبه الراجي الى رحمة	از حیطۂ اہل سنت و جماعت خارج ست
رب الفلق محمد لمعان الحق	و بلاریب بدائرۂ تفضیلیہ داخل کما
غفر الله ذنوبه وستر عيوبه	صرح بہ المجیب المصیب
من اجاب فقد اصاب جزاه الله	ناقلاً من الکتب المعتبرۃ و
خير الجزاء يوم الحساب	الاقوال المعتمدۃ فی الجواب
حرره الراجي الى رحمة ربه	جزاہ اللہ تعالی خیراً فی یوم
الباري محمد عبد الجبار	الحساب لانہ سعی لاظہار
الملكا فوري البرلوي	الحق ونحر بالجواب بالصواب فقط
هو العزيز الحكيم	حررہ الفقیر الی رحمۃ ربہ

السرحيلم محمد عبد العزيز	قد اصاب من اجاب ولله در
محمد عبد العزيز عفي عنه ١٢٨٦	المجيب حيث اتى بتحقيق انيق
ابن مولانا الحكيم محمد نور كريم	وجاء بما هو احق بالتصديق
المرحوم المغفور الدريابادي	ولا شك في فضل الاصحاب
موطنا والقدوائي نسبا	الثلثة على الرابع ولا شك ايضا
الذي في هذه الرسالة حق و	في فضلهم على حسب خلافتهم
الحق احق بالاتباع	والاجماع منعقد عليه وقد صح
كتبه جميل احمد عفا الله عنه بلگرامي	حديث لا تجتمع امتي على
اصاب المجيب الجليل اعطاه الله	الضلالة ولا ريب في ان الآيات
الاجر الجزيل وهو يهدي الى	والاخبار والآثار ناطقة على
سواء السبيل	هذا المرام واقوال المشائخ
كتبه محمد اعلم عفا الله عنه بلگرامي	الكبار نادية باعلى النداء على
هو المصوب	تصديق هذا الكلام فلا شك

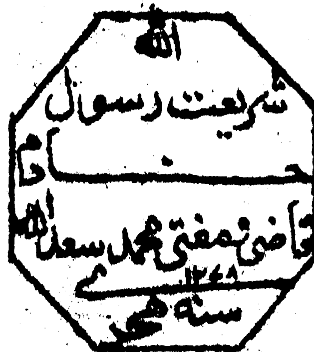
ايضاً في ان ترتيب الخلافة و
الفضل ما كان على الفضل الظاهر
كيف ولو كان كذلك لكان
السلاطين الجائرة افضل
عند الله على الانبياء الذين
لم يدركوا الملك والمال نعوذ
بالله منه ولعمري الفضل عند الله
هو الفضل الباطني والظاهر
تابع له ولما دل الايات والاحاديث
النبوية واقوال الصحابة والمشائخ
على فضلهم ثبت ان فضلهم
كان بالباطن اولاً وبالذات و
بالظاهر تبعاً وبالعرض والله

شاهد عليه وكفى بالله شهيداً
ولا شك ان الظاهر مطلقاً تابع
للباطن وليس الفضل فضل
الظاهر الذي خالف الباطن و
الله لا ينظر الى اقوالهم بل الى
احوالهم ولولا الاستعجال
لاثبت بتصريح ما في البال و
زدت توضيحاً لحقيقة الحال
كتبه محمد المدعو بقطب الدين حسن
الحنفي القادري اللكنوي غفر الله له

بسم الله خير الاسماء
لله در المجيب شكر الله سعيه

١٣١

ويثيب والامر كما حقق من مذهب
جمهور اهل السنة ان الفضل
الكلي الذي يوجب فضل الثواب
الاخروي بين الخلفاء الراشدين
على ترتيب الخلافة ومن اختار
وراء هذا فقد سلك غير الصراط
المستقيم وخلافه
نمقه العبد الاثم الاواه
محمد سعد الله عفا الله عنه
ما جناه ووفقه لما يحبه ويرضاه

ان هذا الجواب قرين بالحق
والصواب كما لا يخفى على اولي
الالباب حرره احقر الطلاب
محمد لطف الله عفا الله عنه

شک نيست در افضليت خلفاى
راشدين رضي الله عنهم بر غير ايشان از صحابه ومن بعدهم
اما اعتقاد افضليت ايشان فيما بينهم
بحسب ترتيب ايشان در خلافت خود
در امور ظاهريه يا در علوم باطنيه باشد
مذهب اهل السنة والجماعة هست
فمن خالف فقد خرج من هذا
المذهب الشريف وسلك

مسلکًا آخر واللہ تعالی اعلم و علمہ اتم حررہ العبد الاثیم محمد عبد الکریم عفی عنہ

غلام اکبر خان
محمد
عبد الکریم خان ولد

عبد الکریم خان ولد غلام اکبر خان

صح الجواب واللہ اعلم بالصواب

نمقہ عبید اللہ عفی عنہ

غلام اکبر خان
عبید اللہ خان ولد

شاہ خان
محمد
غلام اکبر خان ولد

ھذا الجواب مطابق لکتب اھل السنۃ والجماعۃ

محمد عبد العلی ۱۲۸۱

عبد العلی مدرس مدرسہ

اما بعد فقد استمسک بالعروۃ الوثقی من اقلع شوائب شکوک قلوب الشاکین بالجواب الاسنی ولینظر الماھرون الی ما اجاب فلیتنافس المتنافسون الی ما اصاب

ظہور الحق ۱۲۷۸

اصاب من اجاب

محمد جعفر علی عفی عنہ

الجواب صحیح

محمد جلال الدین
مولوی
محمد عبد القادر ولد

محمد عبد القادر ولایتی مدرس

۱۳۳

الجواب صحیح والرای نجیح

۱۲۸۹
محمد بشارت اللہ
مدرس مدرسہ

الجواب مطابق لمذهب
اهل السنة والجماعة

مولوی محمد سحق
محمد نور النبی ولد

محمد نور النبی عفی عنہ نقیبہ رامپور

۱۲۸۸
سید احمد
ولد
مولوی سیف الدین

مہر مولوی سیف الدین مدرس مدرسہ

فاضل سندی
احمد شاہ ولد

الجواب صحیح

۱۲۶۴
محمد حبیب اللہ
نقیبہ رامپور

ما اجاب به المجیب هو الحق
الملتقى بالقبول الذي استقر
عليه اراء العلماء الفحول وهو
المؤيد بالكشف الصريح المجمع
عليه لاكابر الاولياء واماجد
العرفاء وفيه النجاة من الشقاء
والعناء والله سبحانه الهادي
الى السبيل السواء

۱۲۸۷
محمد
محمد ارشاد حسین

أصاب من اجاب ولله در

لمن اجاب 	الحنفي مذهباً والقادري مشرباً والفشاوري ثم الصواتي وطناً عفي عنه ۱۲۸۹ عبد الوہاب
	بلدۂ شاہجہان پور
الجواب صواب محمد حسین رامپوری ما اجاب به الاستاذ القمقام و الفاضل الهمام جناب مولوی محمد ارشاد حسین دام فیوضهم مصححاً لهذه الفتوی فهو الحق القراح والانصاف الصراح وعلیه اهل السنة والجماعة رحمهم الله تعالی اجمعین نمقه العبد الاواب محمد عبد الوہاب	قد نظرت في هذا الجواب من اوله الی اٰخره فوجدته علی اعظم تحقیق واتم تدقیق وعلی اسلوب عجیب ونهج غریب جزی الله تعالی المجیب خیر الجزاء وحشره في زمرة الصحابة الكبراء اٰمین ثم اٰمین ثم اٰمین خیر خواہ انام محمد نظام شاہجہانپوری عفا عنه الله المنعام

بلدة طيبة مكة معظمة

ما قولكم دام فضلكم
في رجل يدّعي التسنن ومع ذلك
يفضل عليا كرم الله وجهه على
الخلفاء الثلاثة رضي الله عنهم
ويقول انه لا دخل لهم في الامور
الباطنية ولا فضل لهم عليه
بوجه من الفضائل قبل الخلافة
بل حصل لهم الفضل بها بان
فازوا منصبها اولا منه فحصل
لهم فضل السياسة المدنية
فقط فهل هو مخطي في هذه العقيدة
وقوله يخالف عقائد اهل السنة

والجماعة كثرهم الله تعالى
ام لا وهل يصح عليه اطلاق
التفضيلية ام لا افيدونا ولكم
الاجر

الحمد لله من ممد الكون +
استمد التوفيق والعون

نعم يصح عليه اطلاق التفضيلية
ويخالف قوله عقائد اهل
السنة والجماعة وهو مخطي
في هذه العقيدة ومبتدع
بل شيعي رافضي في اخر الامر
في بيان فرقة اهل السنة و
الجماعة الامام الحق بعد

بعد رسول الله صلعم ابو بكر ثم عمر ثم
عثمان ثم علي والافضلية بهذا
الترتيب ولا نكفر احداً من اهل
القبلة الا بما فيه نفي للصانع
القادر العليم او شرك او انكار
للنبوة او ما علم مجيئه عليه
السلام به ضرورة او المجمع عليه
كاستحلال المحرمات واما
ما عداه فالقائل به مبتدع
غير كافر وقال المحقق
ابن الهمام في الاصل
الثامن من الركن الرابع من
كتابه المسمى بالمسايرة

فضل الصحابة الاربعة على
حسب ترتيبهم في الخلافة
اه ثم قال في آخر ذلك الكتاب
ان الخليفة الحق بعد
نبينا محمد صلعم ابو بكر ثم
عمر ثم عثمان ثم علي والتفضيل
بينهم على هذا الترتيب اه وهكذا
في الكتب الكلامية الاخر وقال
الغوث الاعظم والقطب الافخم
الشيخ عبد القادر الجيلاني
في كتابه غنية الطالبين
وافضل هؤلاء العشرة الابرار
الخلفاء الراشدون الاربعة

الأخيار وأفضل الاربعة ابو بكر
ثم عمر ثم عثمان ثم علي رضي الله
تعالى عنهم اه ثم قال وخلافة
الائمة الاربعة كانت باختيار
الصحابة واتفاقهم ورضاهم
ولفضل كل واحد منهم في عصره
وزمانه على من سواه من الصحابة
انتهى كلامه بالفاظه الشريفة
ثم قال في بيان الشيعة انما قيل
لها الشيعة لانها تشيعت
عليا رض وفضلوه على سائر
الصحابة ثم قال قيل ان الشيعي
من لا يفضل عثمان على علي رض

والرافضي من فضل علي على عثمان رض
ثم ذكر في بيان عقائد
الروافض ومن ذلك تفضيلهم
عليا على جميع الصحابة انتهى
أمر برقمه خادم الشريعة
والمنهاج عبد الرحمن بن
عبد الله سراج الحنفي مفتي
مكة المكرمة حالا كان الله
لهما حامدا مصليا مسلما

بالله
عبد الرحمن سراج
توفيقي

الحمد لله وحده وصلى الله وسلم

على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه
والسالكين نهجهم بعده اللهم اني
اسألك هداية للصواب الاعتقاد
الحق المسطور في كتب اهل السنة
والجماعة والمتوارث عنهم جيلاً
بعد جيل ان الخلفاء الاربعة
افضل الصحابة رضي الله عنهم
اجمعين وان افضلهم ابو بكر
الصديق ثم عمر بن الخطاب
ثم عثمان بن عفان ثم علي بن ابي طالب
رضي الله عنهم اذا علمت ذلك
تبين لك ان صاحب العقيدة
المذكورة في السؤال مخطئ في

عقيدته وانه مخالف لعقيدة اهل
السنة والجماعة والله اعلم امر برقمه
المرتجي من ربه الغفران احمد
بن زيني دحلان مفتي الشافعية
بمكة المحمية غفر الله له وللمسلمين

احمد دحلان بن زيني

الحمد لله وحده والصلوة والسلام
على من لا نبي بعده اجمع اهل
السنة على تفضيل سيدنا
ابي بكر ثم سيدنا عمر بن الخطاب
ثم سيدنا عثمان بن عفان ثم
سيدنا علي بن ابي طالب رضي الله

١٣٩

والله اعلم امر برقمه المرتجي من ربه الغفران احمد بن زيني دحلان مفتي الشافعية بمكة المحمية غفر الله له وللمسلمين

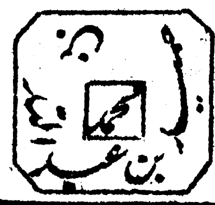
عنهم اجمعين فلعل من خالف من
الروافض والله اعلم كتبه حسين
بن ابراهيم مفتي المالكية
بمكة المحمية مصلياً مسلماً

حسين
عبده

الحمد لله رب العالمين والصلوة ١٤٠
والسلام على سيدنا محمد وعلى
اله وصحبه اجمعين لا شك و
لا ريب في افضلية الصديق
ثم الفاروق ثم ذي النورين
ثم ابي الحسنين على هذا
الترتيب عند اهل السنة
والجماعة وما نقل في هذا السوال
عمن يقول لا دخل للخلفاء
الثلاثة في الامور الباطنية
فهو نزغة شيطانية واما قوله
فحصل لهم فضل السياسة
المدنية فقط فهو خطاء عظيم
ووبال وخيم يخشى على قائله
الكفر والعياذ بالله تعالى فنعوذ
بالله العظيم وبوجهه الكريم
من تنقيص اصحاب نبيه ذوي
القدر الفخيم وحملة دينه وشرعه
القويم والله يهدي من يشاء
الى صراط مستقيم

١٤١

كتبه الحقير محمد بن عبد الله بن
حميد مفتي الحنابلة بمكة المشرفة
حامداً مصلياً مسلماً محسبلاً محوقلاً

بلدة مطهرة مدينة طيبة منورة

اللهم صل على سيدنا محمد
وآله وصحبه أجمعين

ما قولكم دام فضلكم
علماء اهل السنة والجماعة
اصحاب الشريعة والطريقة
فيمن يدعى انه من اهل السنة
والجماعة ويفضل علياً رضي الله
عنه وكرم وجهه على الخلفاء
الثلاثة ابي بكر وعمر وعثمان
رضي الله عنهم او يقول ما لهم
فضل عليه رضي الله عنه في الامور
الباطنية او يقول لا دخل
للاصحاب الثلاثة رضوان الله
تعالى عليهم في الولاية الباطنية
او يقول انما حصل لهم الفضيلة
بعد الخلافة لا من قبلها
فعلى معتقد هذه الكلمات
يطلق اسم التفضيلية ويصح عليه
انه مخالف الاجماع ام لا افيدونا
ماجورين

الحمد لله تعالى من رافع السماء
بلا عمد اسئل العون والتوفيق والسداد
اعلم انه قد انعقد الاجماع من
الصحابة ومن بعدهم من التابعين
الوارد في حقهم خير القرون قرني
ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم
كما اخبر بذلك الصادق الامين
ثم من بعد هؤلاء ائمة الهدى
ومصابيح الدجى ومن اقتدى بهم
من اهل السنة في كل عصر وحين
على ان افضل الصحابة ابو بكر
فعمر فعثمان فعلي رضي الله عنهم
اجمعين ولقد تواترت النقول
عن العلماء الراسخين الفحول
فمن ذلك ما ذكره احد ائمة
الترجيح من القول الصحيح الرجيح
اعني به الكمال بن همام في
كتابه المسمى بالمسايرة
في علم التوحيد وشرحها لتلميذه
المحقق ابن ابي شريف
ان فضل الصحابة الاربعة على
حسب ترتيبهم في الخلافة
ابو بكر ثم عمر ثم عثمان ثم
علي رضي الله تعالى عنهم اذ حقيقة
الفضل ما هو افضل عند الله تعالى
وذلك لا يطلع عليه الا رسول الله

١٤٢

١٤٣

صلى الله عليه وسلم باطلاع الله
سبحانه وقد ورد عنه ثناء عليهم
كلهم ولا يتحقق ادراك حقيقة
تفضيله عليه الصلوة والسلام
لبعضهم على بعض ان لم يكن
دليل سمعي يصل الينا قطعي في
دلالته وسنده نعم الشاهدون
لذلك الزمان لظهور قرائن
الاحوال الدالة على التفضيل
ادركوا ذلك دون من لم يشهد
ولكن قد وصل الينا سمعيات
تثبت ذلك التفضيل بها لنا صريحا
من بعضها ودلالة واستنباطا

من بعضها كما في **صحيح البخاري**
من حديث عمرو بن العاص
رضي الله عنه قلت اي الناس
احب اليك قال عايشة فقلت
من الرجال قال ابوها فقلت
ثم من قال عمر بن الخطاب
فعد رجالا ونحوه في **صحيح**
مسلم وتقديمه في الصلوة
مع الاتفاق على ان السنة
ان يقدم على القوم افضلهم
علما وقراءة وخلقا وورعا
دليل على الافضلية فثبت
بمجموع ما ذكرناه كان افضل

الصحابة رضي الله عنهم
وصح من حديث بن عمر رضي الله
عنهما في صحيح البخاري
قال كنا في زمن النبي صلى الله
عليه وسلم لا نعدل بابي بكر
احداً ثم عمر ثم عثمان ثم
نترك اصحاب النبي صلى الله
عليه وسلم لا نفاضل بينهم
وفي رواية ابي داود
كنا نقول ورسول الله صلى الله
عليه وسلم حي افضل امة
النبي صلى الله عليه وسلم
بعده ابو بكر ثم عمر ثم

عثمان زاد الطبراني فيبلغ
النبي صلى الله عليه وسلم
فلا ينكره وفي اليواقيت
والجواهر للامام الشعراني
عن البخاري مثل رواية
ابي داود وزاد ثم علي ولا
ينكر ذلك علينا انتهى قال ابن
الهمام وصح في صحيح البخاري
ايضاً من حديث محمد بن الحنفية
قلت لابي يعني علياً رضي الله
عنه اي الناس خير بعد رسول الله
صلى الله عليه وسلم فقال ابو بكر
قلت ثم من قال ثم عمر وخشيت

ان يقول عثمان قلت ثم انت قال
ما انا الا واحد من المسلمين فهذا
على نفسه مصرح بان ابا بكر رض
افضل الناس بعد النبيين
فافاد ما ذكرنا من الادلة
تفضيل ابي بكر وحده على
الكل والبعض الاخر ترتيب
الثلاثة في الفضل ولما اجمع
الصحابة على تقديم على بعد
الثلاثة دل اجماعهم على انه
كان افضل من كان موجودا
منهم وقت تقديمه فثبت على
انه كان هو الافضل بعد الثلاثة

لان اعتقاد اهل السنة والجماعة
تزكية جميع الصحابة وجوبا
باثبات العدالة لكل منهم والكف
عن الطعن فيهم والثناء عليهم
كما اثنى الله سبحانه عليهم وكذا
رسول الله صلى الله عليه وسلم
في كثير من الايات الشريفة
والاحاديث المنيفة انتهى قلت
فالاحاديث المذكورة مصرحة
ايضا بان التفضيل قد حصل
لهم قبل الخلافة لا بعدها
فتنبه وقد ذكر قدوة العلماء
الاعيان مفتي الانس والجان

الشيخ عمر النسفي في عقائده
وشارحها العلامة الثاني المولى
سعد الدين التفتازاني
نحو ما نقلناه آنفاً عن ابن الهمام
واقره العلامة الخيالي في
حاشيته على شرح العقائد
وايده بقوله عليه الصلوة و
السلام في حديث ابي الدرداء
حين كان يمشي امام ابي بكر رض
اتمشي امام من هو خير منك
والله ما طلعت الشمس وما غربت
بعد النبيين والمرسلين على
احد افضل من ابي بكر ومثل

هذا السوق لاثبات افضلية
المذكور وبه يظهر ان ابا بكر رض
افضل من سائر الامم ايضاً انتهى
قال في شرح المقاصد و
مثل هذا الكلام وان كان
ظاهره نفي افضلية الغير لكن
انما يساق لاثبات افضلية
المذكور انتهى وقد ذكر مثل
ما عزوناه آنفاً عن الائمة
المذكورين الامام الزاهد
النسفي في عقيدته الشهيرة
بابي الفضل المكحولي كما ترجمه
العلامة عبد السلام

وزاد فان قيل روي انه عليه
الصلوة والسلام قال لعلي انت
مني بمنزلة هارون من موسى
الا انه لا نبي بعدي وخلافة
هرون لم يكن لها تبديل فكذا
هنا فالجواب ان نقول افضلية
لم تكن من هذا الوجه الذي
توهمتم لان النبي صلى الله عليه وسلم
استخلف عليا بالمدينة وخرج
الى بعض الغزوات فقال المنافقون
ان النبي اعرض بوجهه عنه و
حبسه في البيت فاغتم بذلك
علي كرم الله وجهه فقال له
النبي صلى الله عليه وسلم انت
مني الحديث ويدل على ان
التشبيه ليس للخلافة ان
هرون مات قبل موسى وانما يصح
هذا لو قال انت مني بمنزلة
يوشع بن نون وقد كان خليفة
يوم موته انتهى قلت وعلى كل
فالدليل متى طرقه الاحتمال
سقط به الاستدلال كما صرح
به العلماء واما القول بان الثلاثة
لا دخل لهم في الولاية وعلم الباطن
فمما ينفر منه الطبع السليم لانه

انه لم تثبت الولاية للخلفاء
بل لجميع الصحابة فلمن تثبت
من بعدهم على ان اهل السنة
اطبقوا بثبوتها لمن اختصه الله
من هذه الامة الى يوم القيمة
كما لا يخفى على من تصفح اقوالهم او
مؤلفاتهم وممن صرح بذلك
الشيخ الاكبر امام اهل الشريعة
والحقيقة القائل على السمع
عولنا فكنا اولى النهى ولا علم
فيما لا يقال عن السمع سيدي
محي الدين بن العربي
نفعنا الله به في الفتوحات

وكذا عالم اهل الظاهر والباطن
سيدي عبد الوهاب
الشعراني في اليواقيت
والجواهر حيث قال ان
افضل الاولياء المحمديين ابو بكر
ثم عمر ثم عثمان ثم علي رضي الله
عنهم اجمعين وهذا قطعي
عند الامام الاشعري اه قلت
ودليله الحديث الصحيح ما فضلكم
ابو بكر بكثرة صوم ولا صلوة ولكن
بشيء وقر في صدره رواه
السخاوي في المقاصد
الحسنة فهذا الذي

١٤٩

وهو كمال المعرفة بالله تعالى
وقد ارشدنا الله تعالى الى
معرفة الولي فقال عز من قائل
الا ان اولياء الله لا خوف عليهم
ولا هم يحزنون الذين امنوا و
كانوا يتقون الاية وقد ذكر
المفسرون كالبيضاوي ان التقوى
ثلاث مراتب تقوى الشرك وهي
للعامة وهذه مع امتثال الاوامر
واجتناب النواهي للخاصة و
هذا مع اجتناب كثير من
المباحات وترك جم من الملاذ
والشهوات مع ما قارنهما من

عمارة القلب بالله وهذا
لخاصة الخاصة وقد حصل
لكثير من الامة المحمدية فاحرى
ان ينال اصحاب رسول الله
صلى الله عليه وسلم فهذا كله
يرد على المخالف وما راينا
من سماهم المفضلة وانما
وسموهم بالرافضة والشيعة
وقال **الامام الغزالي** في
تفسير حديث ما فضلكم
ابو بكر الخ لا شك ان ذلك
السر كان متعلقا بعقائد الدين
غير خارج عنها وما كان من

عقائد الدين لم يكن خافياً
بظواهره على غيره انتهى وقد
يحصل الكشف الصادق
للأولياء كما وقع لأمير المؤمنين
عمر بن الخطاب حين رأى
جيشه بنهاوند جبل بفارس
حتى قال لأمير جيشه يا سارية
الجبل الجبل تحذيراً له من
وراء الجبل لمكر العدو وهناك
وسماع سارية كلامه مع
بعد المسافة كما في شرح
العقائد للتفتازاني
وفيما ذكرناه كفاية ومقنع

لمن كان يرى من الحق وسمع
وَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ
وقد ظهر ظهور الشمس في
رابعة النهار فاعتبروا يا أولي
الأبصار والله سبحانه وتعالى أعلم
امر برسمه الفقير اليه عز شأنه
محمد امين بالي مفتي الأحناف
بالمدينة المنورة عفي عنه

محمد
بالي زاده
عبده

150

الحمد لله وحده وصلى الله على من
لا نبي بعده وعلى آله وصحبه و
تابعيه وحزبه أما بعد فما قرره
هذا المحقق الامام مفتي مدينة
المصطفى عليه الصلوة والسلام
هو مذهب اهل السنة والجماعة
الذي يعول عليه وغيره مذهب
رافضي لا يلتفت اليه وهو الحق و
الصواب ربنا لا تزغ قلوبنا بعد
اذ هديتنا وهب لنا من لدنك
رحمة انك انت الوهاب آمين
كتبه الفقير الى الله تعالى محمد
بن المغربي الشافعي المدرس بالحرم
المدني عفي عنه

الحمد لله اما بعد فما قرره العلامة
الفاضل مفتي المدينة المنورة
هو الحق واعتقاد اهل السنة و
الجماعة الذي يعول عليه وغيره
مذهب الرافضة والمبتدعة لا
يلتفت اليه ربنا لا تزغ قلوبنا بعد
اذ هديتنا وهب لنا من لدنك
رحمة انك انت الوهاب
كتبه الفقير محمد بن احمد بن فوزان المالكي

محمد
ابن محمد بن
فوزان

كتبه الفقير الى الله تعالى محمد المغربي الشافعي المدرس بالحرم المدني عفي عنه

١٥١

الحمد لله تعالى اما بعد فما اجاب

به العالم العلامة مفتي السادة

الاحناف ببلدة سيد الاشراف

هو الحق والصواب وهذا مذهب

اهل السنة والجماعة الذي يعول

عليه ومن يقول بغيره زائغ رافضي

لا يلتفت اليه ونعوذ بالله تعالى

من شر اهل الزيغ والضلال ونسأله

التوفيق لما يرضيه واتباع الحق واجتناب

نواهيه

حرره الفقير الى الله تعالى محمد معتوق قاشقجي

تلميذ شيخ العلماء والمدرسين بمدينة

سيد المرسلين الشيخ يوسف الغزي

الحنفي اطال الله بقاءه

معتوق قاشقجي

الحمد لله عز شانه اما بعد فما حرره

العلامة المحقق الفهامة مفتي

المدينة المنورة هو الصواب

ومذهب اهل السنة والجماعة

الذي يعول عليه وغيره مذهب

رافضي لا يلتفت اليه ربنا لا تزغ

قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا

من لدنك رحمة انك انت الوهاب

حرره الفقير اليه عز شانه الرئيس

احمد صفات مفتي الحنابلة بالمدينة المنورة

احمد عبده

حرره الفقير اليه عز شانه ... مفتي الحنابلة بالمدينة المنورة

152

[illegible]

الجواب حق والحق احق بالاتباع — المجیب مصیب

العبد
سید امیر عفا اللہ عنہ
المتوطن کاشغر

العبد
سید محمد یحیی
پیشاوری

المجیب حق والمخالف رافضي والسائل شیعي

العبد
الضعیف غلام احسن کاشغری

خاتمۃ الطبع

۱۵۳

الحمد للہ العلی العظیم والصلوۃ علی رسولہ الکریم کہ این اعجوبۂ روزگار یعنی فتوائے مشتمل بر افضلیت چاریار برجحان و سابقیت بترتیب خلافت از افادات قدوۃ العلما عمدۃ الفضلا حضرت مولانا سید علی اعظم صاحب قادری پھلواروی مدظلہ العالی کہ یکی از اولاد حضرت مخدوم جہانیان سید جلال بخاری قدس سرہ ست متضمن بعقائد اہل سنت جماعت و مذہب اولیاء اللہ رضی اللہ عنہم حسب کشف و استقامت مسمی بہ معیار المذہب مدلل و مبرہن بآیات و احادیث

وکتب عقائد و فقه و مستند بمکتوبات و ملفوظات مشایخ صوفیهٔ صافیهٔ و اولیاء الله
از هر سلسله خصوصاً سلسلهٔ عالیهٔ قادریه و چشتیه و فردوسیه و نقشبندیه و
مجددیه و مزین و مشید بمواهیر و تحریرات و تصحیحات علمای اعلام و فضلای
مدرسین بررهٔ کرام یعنی مفتیان هر چهار مذهب مکهٔ معظمه و مفتیان و مدرسان
مدینهٔ منوره لاسیما شیخ العلمای بلدهٔ طیبه زادهم الله فضلاً و تعظیماً و علمای عالیمقام
رامپور و لکهنؤ و دهلی و مرادآباد و کانپور و سهارنپور و پانی پت و عظیم آباد و بلدهٔ کلکته وغیره
۱۵۴ و معتضد و محلی بدستخط و قبولیت زبدة العارفین اسوة الفاضلین شیخ العالمین
حضرت سجاده نشین قصبهٔ پهلواری و سجاده نشین حضرت مخدوم الملک شیخ
شرف الدین احمد یحیی منیری بهاری قدس سره که در سنه ۱۲۸۶ هجری تالیف شده
بود اکنون در اوائل جمادی الآخره سنه ۱۲۹۲ هـ حسب اجازت جناب مصنف علام فهام
راجی غفران محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان و تربیت یافتهٔ خدمت
برادر معظم محمد مصطفی خان اد ظلهما الله بمیوهٔ جنة الجنان در مطبع نظامی واقع کانپور حلیهٔ
الطباع پوشید و لباس ارتسام در بر کشید

۱۵۵

قصیدهٔ مشتمل بر چند سخنان متعلقهٔ معیار المذهب و تاریخ طبع آن از مولوی حکیم محمد منیر سلمه الله و رقاه متخلص به حسرت پهلواروی

هزار حمد و ثنا بهر مفضل و منعام ... که فضل اوست برون از تعقل احلام

شود بحمد تنش لال طوطی خامه ... رسد باوج کمالش چه مرغ وهم انام

محمدش چو بگوید بحمد لا احصی ... کراست یارا که آنرا کنون کند انجام

مفضلیکه بما خیر امة فرمود ... بخیر خوادتم هم خطاب خیر انام

چه خیر خلق که گراو نمیشد ے مخلوق ... نمی نهاد خلائق بملک هستی گام

ز نور حق چو منور شد آن سراج منیر ... پدید شد ز رخ انورش همه انام

کجا بیان شود اوصاف آن سعادتمند ... ملائکند بدرگاه عالیش خدام

امام خیل رسل خیر و افضل آنها ... چو انجم اندر رسولان و آن چو ماه تمام

رسول رحمت عالم ملاذ محتاجان ... مشفع ست و شفیع عصات روز قیام

رسد ز حضرت حق در جناب اقدس او ... مدام تحفهٔ مرضیه در درود و سلام

کنم مدایح اصحاب و آل او که بدند ... رعات هست او و حمات دین اسلام

خصوص حضرت صدیق راس صدیقان — که بود نصیر پس از جمله انبیای کرام
چه فضلیکه بملا یا ثانی اولو الفضلش — نشد بود داد حق از اکرمیتش اعلام
ازان نصیحت همان ریخت رنگ گردیدن — که بُد اساس پی شهر علم خیر انام
بحکم قائل من سن سنة حسنة — نصیب او شد از ایمان هر خواص و عوام
ازین دلیل ترا معنی لو اسرن — شود پدید اگر دور باشی از اوهام
خدا چو در صفتش والذین معه گفت — معیت نبوی حاصلش شده مادام
کسوف خاص برای رضای او فرمود — خدا چنانکه فترضی پی رسول کرام
پدید میشودش ضمنیت به پیغمبر — ازین بشارت عظمی همای اولی الافهام
عمر که از پی علم رسول چه دران بود — بنا نمود مساجد بصومعه اصنام
ببین فضائل آن فضل خوار علم نبی — نبوتش شدی حاصل اگر گشتی تمام
چو یافته ز قمیص بجره تشریف — بعالمی بدرانید خلعت اسلام
کسوف شمس بود موضع جلالت او — چو دید بُنکده آتشکده مسید اعلام
مبشر از جعل الحق علی لسان عمر — ز سهم او بگریزند دیوها چو سهام

نزول وحی ازان حسب رای او میشد | که او دو بود رسولش فان تکلت پیغام

خلاصه آنکه بوجه کمال خود شیخین | بیافتند مراتب چو انبیای کرام

ازین سبب نرسد هیچکس برتبهٔ شان | بود اگرچه سر خیل اولیای عظام

پی مدینهٔ علم نبی است عثمان سقف | بگفت حق رحماء بوصف آن کرام

و بای او به ورا بد گر او دو دخت نبی | ورا چنین صفت خاص داد حق ز انام

چه دست سید بد از هذه ید عثمان | ورا فضیلت و رفعت بفهم ای فهام

چو علم و رحمت و صبر و رضا و تسلیمش | ز غیر او ننوشتند ناقلان کلام

محافظ دم اخوان و جامع قرآن | رفیق خاتم پیغمبران بدار سلام

در مدینهٔ علم نبی علی است ازان | خطاب داد به اقضاکم رسول انام

کنندهٔ در خیبر شجاع و شیر خدا | ز نام او بگریزند کافران خصام

دلیل بندگی او عیان ز سیماهم | ز یطعمون نشانش دهند از اطعام

اخ محمد زوج بتول ابو الحسنین | ولی و مومن و والی و ناصر اسلام

برین چهار و بران شش که باقی اند زده | بران دو قرة عینین و بضعه خیر انام

بجملهٔ آل نبی و صحابه که کلهم خیر اند   رسد مراحم و رضوان ایزد علام

مرا ازین سبب اظهار کردن مقصد   ضرور شد چو رسیده درین مقام کلام

کسی عقیدهٔ تفضیل کرد استفتا   ز عالمیکه نحاریر دهر راست امام

چه محیِ سنت و ماحیِ ظلمتِ بدعت   معین مذهب سُنّی و حامیِ اسلام

عدوّ رافضی و خارجی و وهابی   ز هیبتش بگریزند این فرق صد گام

برای گردن تفضیلیان و مبتدعان   دوام کلک گهرسلک او مثال حسام

عفیف و ذاکر و مرتاض و شاغل و کاسب   مطاع ما و مطیع خدا و خیر انام

موحدیکه کند کار خلوتش جلوت   بوحدتش نرهد کثرتِ جهان آلام

سریره که بگردش کسی نگردد و هم   چو آفتاب منور کند درم افهام

بمعنی راز جمع آن سرائر ۱۲ صراح

بجاه و حشمت و عزت و علم و شرف نسب   نیافتند چو آن زان حسد برند عوام

بزر فشانی و تدریس و ذکر خیر و بخلق   چنان بخلق شد اشهر که عظمتش شد نام

ببین جواب که تحریر کرد آن نحریر   ز قول پاک خداوند منعم منعام

هم از حدیث و هم اجماع صحب آل نبی   هم از عقائد و اقوال صوفیان کرام

ازین جواب به بینی بتحریر آن حبر	خدا بهر دو جهانش دهد جزای تمام
نبود حاجت تصحیح کس برین فتوے	مگر برای طمانینت قلوب عوام
مزینش زمواهیر خویشتن کردند	ز هند تا بعرب جمله مفتیان عظام
کنون نماند کسی را مجال انکارش	مگر ورا که بود مهر نفس و شیطان رام
چو این عقیدهٔ ما سنیان شده مطبوع	ز فضل ایزد کونین اندرین ایام

بگفت ملهم غیبم که طبع شد حسرت
عقیدتیکه در و هیچ کس نکرد کلام

سنه ۱۲۹۲ هجری
ایضاً سنه تاریخ طبع معیار المذهب در نثر فارسے

عقائد ما اهل سنت و جماعت

سنه ۱۲۹۱ هجرے
ایضاً سنه تاریخ تالیف معیار المذهب در نثر فارسی

تحفهٔ پاک احباب در مدارج چار اصحاب

سنه ۱۲۸۸ هجری
ایضاً سنه تاریخ تالیف در نثر عربی

نعم الکلام ما قال المجیب العلام هو الاحق بالاتباع من جد و اوجد سواه یعد من الاجماع

۱۵۹

	ایضاً سنہ تاریخ تالیف	
کرد تحریر چو آن اعظم دہر		رد تفضیلیہ و فتوای نفیس
سال تالیف بمن ہاتف گفت		رد تفضیلیہ بیشک بنویس

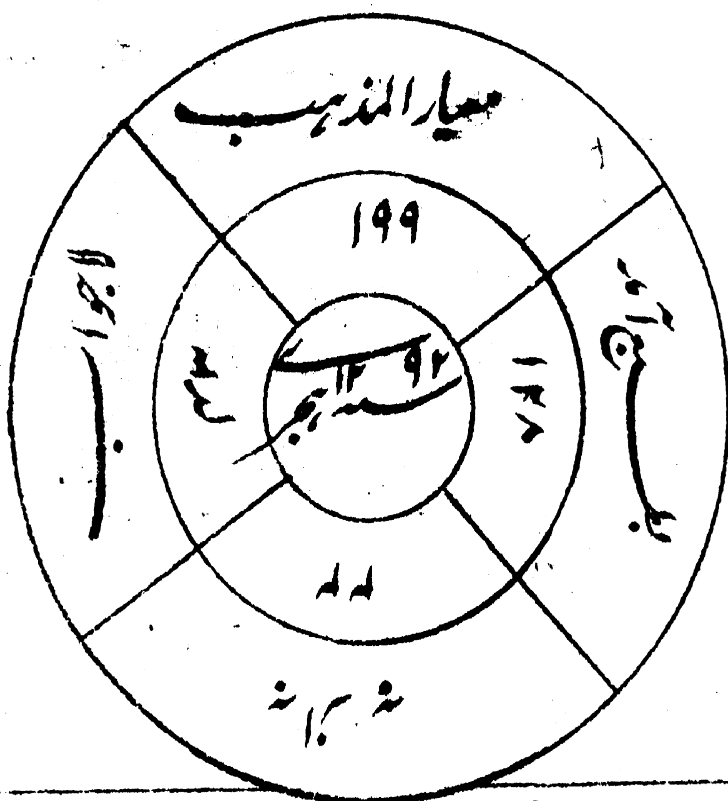
تاریخ دیگر بطرز جدید و عجیب از مجمع علوم و فنون مولوی احمد کبیر صاحب ساکن قصبہ پہلواری حیرت تخلص

	تاریخ طبع فتوای مسمی بمعیار المذہب	

160

نو گریز قلم ہدایت رقم مہر سپہر شریعت ماہ فلک طریقت گل گلستان سخاوت بلبل بوستان فصاحت بحر علم کوہ علم حضرت مولوی و مولانا سید علی اعظم صاحب و قبلہ مدظلہم کہ در نشر از من احمد کبیر حیرت بہ پیرایہ تحریر آمدہ پسند خاطر اصحاب سخن بادہ و علاوہ آن از ہر عدد کہ فرض کنند تاریخ طبع برآید و طریق استخراجش اینست کہ اگر عدد مفروض طاق باشد از ہر خانہ کہ خواہند شمار کنند و ہر عدد کہ زیر خانہ را انتہای شمار بیابند علیحدہ بنویسند و باز از خانہ ہمپہلوئیش ابتدا کنند و عدد خانہ را انتہای شمار انچہ بیابند

زیر همان عدد که نوشته اند علی الترتیب نوشته باشند حتی که دائره تمام شود
میزان دهند سنه ۱۲۹۲ هجری سال مطبوع برآید و اگر عدد مفروض جفت باشد از
هر جا که خواهند ابتدا کنند و عدد خانهٔ انتهای شمار آنچه بیابند علیحده بنویسند و
خانهٔ انتهای شمار را باز مبدا قرار داده شمار کنند و عدد انتهای آن نوشته باشند
حتی که دائره تمام شود میزان دهند سنه مطلوب برآید و از جمیع اعداد بغیر استثنا
و از جمیع الفاظ خواه موضوع باشد یا مهمل آنچه بر زبان در آید از ان سنه طبع
این نسخهٔ متبرکه ازین قاعدهٔ دائره برآید الحمد لله علی ذلک ۱۶۱

نثر تاریخ طبع از وحید العصر فرید الدہر مولوی احمد کبیر صاحب متخلص

بہ حیرت ابن جناب حاجی مولوی محمد فرید صاحب رحمۃ اللہ علیہ ساکن قصبہ پھلواری

کہ از ہر سطرش ۱۲۹۲ہجری بر می آید و اگر از زاویۂ ایمن محرّف تا زاویۂ ایسر شمارند

۱۸۷۵ عیسوی حاصل گردد و اگر از زاویۂ ایسر محرّف تا زاویۂ ایمن بگیرند ۱۲۸۲ فصلی

بی کم و کاست ظاہر شود

		سال طبع جدید معیار المذہب ۱۲۹۲ ہجری		
این گنجینۂ پاک بجواب سائلی ہر تعب	با ہمہ لطف رب	مؤلفہ مولانا	و سید نا مولوی	۱۲۹۲
علی	اعظم	صاحب	ہمہ وجوہ	۱۲۹۲
اکمل	وارجح	بپیرایۂ	ترکیب طبع	۱۲۹۲
در آمدہ مطبوع اہل حیا شد	و اول سن محمدی	این اجوبہ	از باب این زوایا حاصل	۱۲۹۲

۱۲۸۲ فصلی — ایضاً منہ — ۱۸۷۵ عیسوی

مولوی سید علی اعظم بدہر		ہست خورشید سپہر عالمان
چونکہ شد فتوای آن مطبوع طبع	تمام شد	سال آن بنوشت حیرت ارمغان

۱۲۹۲ ہجری

فہرست مضامین و بعض فوائد معیار المذہب

نمبر صفحہ	بیان	مضامین فوائد	اسامی کتب منقول عنہا
۱۴، ۱۵، ۱۹	متن	تفضیلیہ خاطی ومخالف اجماع وشیعہ ورافضی ومبتدع ومرتکب کبیرہ بودن تفضیل دہندہ حضرت علی رضی اللہ عنہ بر اصحاب ثلاثہ رضی اللہ عنہم	تمہید ابو شکور سالمی وشرح مواقف وتحفہ اثنا عشریہ وفتاوی ثمر بنیہ وغنیۃ الطالبین
۱۵	حاشیہ	تسبیح کردن سنگریزہا در دست پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم وخلفای ثلاثہ ودر دست علی رضی اللہ عنہم نیز	مدارج النبوۃ منقول از تمہید ابو شکور سالمی
۱۹	حاشیہ	مسئلہ تفضیل الخلفاء علی الترتیب اجماعی ست ومخالف این عقیدہ رافضی ست	شرح فقہ اکبر از ملا علی قاری رح
۱۹	حاشیہ	صدیق اکبر افضل اولیای اولین وآخرین ست	شرح فقہ اکبر
۲۱، ۲۲	متن	شہرت فضل صدیق اکبر عند الناس از خلافت ست اما فضل وی عند اللہ از سری ست کہ نہادہ شدہ در قلب شریف وے	احیاء العلوم از امام محمد غزالی رح
۲۲	متن	شہرت فضل حضرت عمر رض عند الناس از سیاست وعدل ست وفضل وی عند اللہ از علم باللہ ست کہ نُہ دہ عشر آن با موت عمر رض رفت ونیز فضل وی عند اللہ بقصد تقرب او در ولایت وعدل وشفقت وی بر خلق واین امور باطنی ست از سِرّ وی رض	احیاء العلوم
۲۲	حاشیہ	ثبوت افضلیت باطن حضرت صدیق رض	رسالہ قدسیہ ملفوظ حضرت بہاء الدین نقشبند قدس سرہ
۲۳	حاشیہ	مستند بودن کتاب قواعد العقائد تصنیف امام غزالی رح وبودنش موافق عقائد اہل السنۃ والجماعۃ وتمام وکمال خواندہ شدنش در مجلس شریف رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وپسند فرمودن ومسرور شدن وشفقت فرمودن حضرت سرور انبیا علیہ الصلوۃ والسلام بحال امام غزالی ودصال آن مع حکایت خواندن ایشان این کتاب خود با وطفت وملاطفت بحال ایشان ہمہ مالوم شتن بعدہ حاضر شدن یک رافضی مع اجزای عقیدہ باطلہ خود وزجر ہا نہت فرمودن او را وانداختن جزہا یش را وبیرون کردنش از مجلس شریف	نفحات جامی رح

نمبر صفحه	متن یا حاشیه	مضامین و فوائد	اسامی کتب منقول عنها
۲۸	حاشیه	استشهاد از لفظ مشوقنا که در احیاء العلوم واقع شده برینمعنی که مسئلهٔ افضلیت بر وجه ترتیب از یقینیات است عند الاولیا	مؤلف
۲۹	متن	اتصاف و تمکن صدیق اکبر بمقامات عالیه بعد فوق دفع و مقام انبیا علیهم السلام	احیاء العلوم
۳۰	متن	اعرف بالله یعنی اکمل در عرفان و ولایت بودن حضرت ابوبکر صدیق رض	احیاء العلوم
۳۱	متن	تمکن و استقرار حضرت یار غار در فوق مقامات ولایت انبیا بطفیل آنحضرت صلی الله علیه وسلم	مکتوبات دو صدی حضرت شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری بهاری قدس سره
۳۲	متن	استدلال امام غزالی بر تفضیل صدیق از آیه کریمه لَا یَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْکُمْ وَالسَّعَةِ	احیاء العلوم
۳۲	حاشیه	آوردن شیخ عبدالحق محدث دهلوی در تفضیل صدیق اکبر این آیه لا یأتل اولوا الفضل منکم والسعة و این بیت حکیم سنائی رح ﴿بود چندان کرامت و فضلش + که اولوا الفضل خواند ذو الفضلش +﴾	مدارج النبوة
۳۴	متن	ندا آمدن حضرت رسول خدا صلی الله علیه وسلم را شب معراج از حضرت رب العزت به آواز ابی بکر و استیناس حضرت خیر البریة دران مقام به استماع این کلام فرمودن خدای تعالی که ترا و ابوبکر را از یک طینت آفریدم	فتوحات مکیه و مدارج النبوة
۳۳	حاشیه	نشان در احیاء العلوم برین انکه که حضرت رسالت مآب صلی الله علیه وسلم در هجرت اخوت جناب صدیق اکبر را با حضرت علی مرتضی رضی الله عنهما شریک و سهیم فرموده و بران زیادتی در فضل حضرت صدیق از جهت مقاربت خلت ساحت آن سرفراز نموده	احیاء العلوم
۳۵	متن	قائم مقام بودن صدیق اکبر رسول خدا را صلی الله علیه وسلم در مقامات عالیه در حال حیات وی صلی الله علیه وسلم و نبودن کسی اعلی از صدیق اکبر که محجوب بسکر و اوراز آن مقام	فتوحات مکیه للشیخ الاکبر محی الدین بن العربی
۳۶	متن	بیان قطبیت خاص و اسرار آن و بودن آن مقام تنگ اعلی و احتیاج در دوام حضور دران و بیشتر ثابت شدن صدیق اکبر دران مقام و کثرت تمکن بودن دیگران دران	فتوحات مکیه

صفحه	متن حاشیه	مضامین و فوائد	اسامی کتب منقول عنها
۳۷	متن	قطب الاقطاب بودن حضرت صدیق اکبر و غوث سید الجماعة و مقرب بودن حضرت ایشان و همچنین بقیه خلفای ثلاثه و حضرت امام حسن رض در زمان خود با جامع بودن این خلفای اربعه و حضرت امام حسن رض و دیگر اشخاص معدوده آن کتاب خلافت ظاهری و باطنی را در زمان خود با رضی الله عنهم	فتوحات مکیه
+	+	فائده غوث آن ست که عالم بسوی او محتاج باشد کما فی شرح المثنوی لمولانا بحر العلوم قدس سره و سید آن ست که فائق باشد بر قوم خود در خیر و غیر آنکه رجوع آرد خلق بسوی او در مصیبت و شدتها پس قائم ماند در امور و شدائد آنها و دفع کند آن بلاها را از انها کذا فی شرح المسلم للامام النووی رح	این فائده جدیده است که در رساله نیست
۳۸	متن	ثبوت مقام قربت که بالای صدیقیت و فروتر از نبوت ست مر صدیق اکبر را و از همان مقام اشاره کرده شده است بالسر الذی وقر فی صدره و بسبب همان سر افضل از سائر صدیقین شد	فتوحات مکیه
۳۹	متن	بسبب همین مقام حاصل شد مر صدیق اکبر را سری که نهاده شد در نفس شریف وی و ظهور قوت آن سر بر وقت خود و چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مرض موت خود برای امامت نماز صدیق اکبر را فرمود حضرت عایشه رض عرض نمود که ابو بکر مرد رقیق القلب و اندوهگین ست دیگری را امر فرما اما رسول الله صلی الله علیه وسلم همین شناخت از وی رض انجام کار بسبب همان سر که نمی شناختند دیگران پس کسی نماند از صحابه بر روز وفات وی صلی الله علیه وسلم که تجاوز نکرده از مقام خود و اختلاط نشده در عقل وی بجز ابو بکر صدیق رض که رفت بر منبر و حمد و ثنا کرد و مضامین خواند که دستگیری کرد و بحال آورد جمله را	فتوحات مکیه
۴۴	متن	محمد صلی الله علیه وسلم در زمان نبوت خود قطب بود و صدیق اکبر عبد الملک و عمر که عبد الرب امام و عزیزان قطب بود نزد حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم	فتوحات مکیه

اسامی کتب منقول عنها	مضامین و فوائد	[illegible]	نمبر
	وفات فرمود صدیق اکبرؓ قطب شد و عمرؓ و عثمانؓ عبد الملک و عبد الرب یعنی امامان شدند و همچنین ست انتظام قطب و امامان تا روز قیامت		
این فائده جدید غیر داخل رساله است	**فائده** در مجالس ستین ملفوظ حضرت غوث اعظم سید نا شیخ عبد القادر جیلانی رضی الله عنه در مجلس یوم الثلثاء الثامن شعبان ۵۴۵ هجری مرقوم ست قطب آنست که بهره دارد از آشنایان و تصرف کردن او مثل اکل و تصرف نبی صلی الله علیه وسلم باشد و تصرف آن قطب مثل تصرف نبی چرا نباشد و حال آنکه قطب غلام یعنی کودک و نائب و خلیفه نبی ست و رامت او و آن خلیفه رسول و خلیفه حق تعالی ست این خلافت باطنی ست و امام سائر مسلمین ست مقدم بر همه و این خلافت ظاهر نیست و قطب آن کس ست که حلال نیست کسی را از مسلمین ترک متابعت و اطاعت او انتهی مترجما	+	+
حاشیه بر میرزاهد رساله مصنفه بحر العلوم ملک العلما قدس سره که از کتاب التجلیات صاحب فتوحات نقل فرموده	ملاقات کردن صاحب فتوحات مکیه از حضرت علی مرتضی و صدیق اکبر و عمر رضی الله عنهم و آنچه تقریبات از آنحضرت بمیان آمده	متن	۴۳
آداب المریدین مصنفه شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سهروردی که پیر و شیخ حضرت شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی و شیخ نجم الدین کبری ست	ثبوت تفضیل علی ترتیب الخلافة	متن	۴۴

صفحه	متن یا حاشیه	مضامین فوائد	اسامی کتب منقول عنها
۴۷	متن	ثبوت تفضیل علی ترتیب الخلافة	شرح آداب المریدین تصنیف مخدوم جہان قطب ولایت حضرت شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری بہاری قدس سرہ
۴۷	متن	استدلال بر افضلیت از دو حدیث یکی دال بر افضلیت مطلقه و دیگری دال بر افضلیت مطلقه و فضیلت علم باطن بالخصوص	شرح آداب المریدین
۴۷	متن	استدلال عقلی بر افضلیت و جامعیت حضرت صدیق اکبر رض	شرح آداب المریدین
۴۷	حاشیه	تایید دلیل عقلی مذکور از حدیث شریف	احیاء العلوم
۴۸	متن	ایضاً از صاحب اشباه و نظائر در مدح حضرت امام اعظم رح	اشباه و نظائر
۴۷	حاشیه	بیان بعضے از احوال حضرت مخدوم جہان ممدوح قدس سرہ و ذکر شرح آداب المریدین	اخبار الاخیار از شیخ عبد الحق محدث دہلوی رح
۴۹	متن	عبارت راحت القلوب	ملفوظ حضرت شیخ الاسلام شیخ فرید گنج شکر قدس سرہ
۵۰	متن	استدلال بر افضلیت ہر چہار یار بترتیب خلافت از آیت محمد رسول الله والذین معه الآیة	شرح آداب المریدین
۵۰	متن	تنصیص باین الفاظ (بدین دلیل آمده که عثمان بہتر از علی بود)	شرح آداب المریدین
۵۱	متن	استدلال بر فوقیت و برتری صدیق اکبر رض از دو حدیث شریف	آداب المریدین
۵۲	متن	تقریر دلپذیر در شرح این قول	شرح آداب المریدین
۵۲	متن	دلیل بر زور و قوت قطبیت صدیق اکبر رض که بروز وفات حضرت سرور کائنات صلی الله علیه وسلم از وی رض بظهور آمده	آداب المریدین
۵۳	متن	تقریر و بیان قوت ولایت از صدیق اکبر رض تا آنکه سی و سه هزار صحابه بودند در آن توقف که صدیق اکبر بر منبر رفت و خطبه خواند الخ	شرح آداب المریدین

صفحه	متن یا شرح	مضامین و فوائد	اسمای کتب منقول عنها
۵۳	متن	بزرگان اینجا میگویند که مانند آن صدیق چه دیده بود تا سروی چنان مشغول آن بود که هیچ چیز روی را از جای نمیبرد	شرح آداب المریدین
۵۳	متن	سوال و جواب	شرح آداب المریدین
۵۴	متن	اشعار مشتمل بر معنی حدیث موتوا قبل ان تموتوا و فرمودن آنحضرت صلی الله علیه وسلم که هر کسی خواهد که مرده را بر زمین رونده و زنده ببیند و جانش بر آسمان باشد صدیق اکبر را ببیند که اتقی و امیر صدیقان است ف قال بحر العلوم قدس الله سره فی شرحه درین ابیات اشاره است بسوی این حدیث شریف من اراد ان ینظر الی میت یمشی علی وجه الارض فلینظر الی ابن ابی قحافة کسیکه اراده کند که ببیند سوی میت که می رود بر سطح زمین پس ببیند سوی ابن ابی قحافه که فانی است در الله و باقی به بقای او و مبدل ساخته اوصاف خود را باوصاف قدیم متخلق باخلاق الله شده	مثنوی مولانا روم و شرح آن از بحر العلوم قدس الله سرهما
۵۵	متن	اشعار به کمال قرب ولایت ف و حاصل آنکه از زبان افضل الصدیقین بنا بر حکم که جاری می شد از حق که بی حجابست نیز حق بود در پرده و وقایه بود زیرا که انسان کامل قایم حق می شود در افعال چنانکه شیخ اکبر قدس سره تحقیق آن فرموده پس افعال انسان کامل افعال حق اند منسوب سوی انسان کامل و در بیت آینده بعد چند ابیات میفرماید مرده عالم غیر یزدان نیست کس ÷ بامیت تالی وی یعنی موجود غیر ذات حق نیست پس نیست تاثیرات مگر ذات حق را و از انجمله کلام و استماع است لیکن در پرده اسباب و این معنی اگرچه عام است لیکن پیش انسان کامل مشهود است لهذا گفته انسان کامل گفته حق است که به تعین از نظر برخاسته است پس گفته صدیق اکبر رضوان الله گفته حق است هذا فی شرح بحر العلوم قدس سره ف و ایضا قال قدس سره فی شرح هذا الشعر اللاحق مستمع او قائل الی احتجاب ÷ زانکه الاذنان من راس ای مشاب ÷ و در حدیث شریف آمده است الاذنان من الراس گوشها از جمله راس	مثنوی مولانا روم مع بعض فوائد شرح از بحر العلوم قدس سرهما

صفحہ	متن یا حاشیہ	مضامین و فوائد	اسامی کتب منقول عنہا
۵۴	متن	پس مسح تابع راس باشد و آنرا آب علیحدہ نباید حاصل مصرع آنکہ چنانکہ گوشہا بظاہر عضو مستقل مینماید لیکن در حقیقت از سر است ہمچنین صدیق اکبر رض بلکہ انسان کامل ہم گوشہا اگرچہ بظاہر او جہت تعین غیر حق دیدہ می شود لیکن در حقیقت او حق است کہ تعین او از نظر ش برخاستہ انتہی	مثنوی مولانا روم مع بعض فوائد شرح از بحر العلوم قدس سرہما
۵۵	متن	استدلال بر ثبات و شجاعت حضرت صدیق اکبر و حکایت سوال اعرابی و جواب از حضرت رسول مقبول صلے اللہ علیہ وسلم مشعر بکمال قرب و اتصال و تفرد صدیق اکبر و بعدہ نوشتن مخدوم جہان معلوم شد کہ او را رہ محل خاص بود کہ دیگران را نبود)	آداب المریدین للشیخ ضیاء الدین ابو نجیب سہروردی و شرح آن از مخدوم جہان بہاری
۵۵	حاشیہ	غزل در بیان حال صدیق اکبر رض و تفردش در کمالات نبوت	دیوان حضرت مولوی شاہ نیاز احمد قدس سرہ
۵۶	متن	تحریر مشتمل بر دو حدیث یکے لم یفضل ابو بکر بکثرۃ صلوۃ الخ و دیگری ما صب اللہ شیئا فی صدری الا و قد صببتہ فی صدر ابی بکر و بیان علو رتبہ صدیق رض	مکتوبات بست و ہشت حضرت مخدوم الملک موسومہ حضرت مولانا مظفر بلخی قدس سرہما
۵۷	متن	عبارت مشتمل بر معنی حدیث ان اللہ یتجلی للخلق عامۃ و لابی بکر خاصۃ	مکتوبات صدے
۵۸	متن	عبارت مشعر بہ تفرد صدیق اکبر در کمالات	مکتوبات صدی
۵۸	متن	در بیان حدیث ما صب اللہ فی صدری الخ و فرمودن اینمعنی کہ (تا عالم است مثل اینچنین پیر یعنی محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم و مثل اینچنین مرید یعنی صدیق اکبر رضی اللہ عنہ دیدہ و شنیدہ نشود) یعنی چنانکہ مثل خاتم النبیین ممتنع و محال است ہمچنین مثل این افضل الصدیقین ممتنع و محال	فوائد رکنی حضرت مخدوم الملک بہاری قدس سرہ
۵۸	حاشیہ	تائید بر ہمین معنی پیرے و مریدے	گنج فیاضی منقول از

[illegible]	[illegible]	مضامین و فوائد	اسامی کتب منقول عنہا
			قول حضرت سلطان سید اشرف جہانگیر قدس سرہ
٥٨	متن	حدیث لم یفضل ابو بکر بکثرۃ صیام آلخ	شرح تعرف
٥٩	متن	سند ہر دو حدیث یعنی ما صب اللہ الخ و لم یفضل ابو بکر الخ کہ بر علو مرتبہ و اکملیت حضرت صدیق ناطق ست	مدارج النبوۃ
٥٩	متن	عبارت مشتمل بر خصوصیت و منقبت عظیمہ صدیق اکبر کہ بی اعانت او کسی گذر در بارگاہ رسالت دشوارست	مکتوبات قدوسیہ مکتوبہ قطب الوقت شیخ عبد القدوس گنگوہی چشتی قدس سرہ
٥٩	متن	صدیق اکبر یار غار بود کمال و جمال او این مقدار بود کہ ہیچ کس از اولیای اولین و آخرین بمرتبۂ او نمیرسد	مکتوبات قدوسیہ
٥٩	متن	درین مقام صدیق اکبر چنان بلند رفت کہ دست ہیچ ولی از ابتدای عالم تا انتہا گرد دامن اعلای او نہ گشت صورت او بصورت محمد صلی اللہ علیہ وسلم در صحرای دل پدید گشت الخ فازینجا معنی تشبہ بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم کہ بعضی علما در معنی افضلیت آنرا قرار دادہ اند تصور باید کرد آنجا عجیب تقریر دقیق در تجانس صدیق اکبر با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ کہ (محمد رسول اللہ در قاب قوسین او ادنی بود و او بادی بیک صورت و بیک معنی لاجرم اتخاذ خلت بصورت حاجت نیامد کہ در معنی ہر دو بیک معنی آمد)	مکتوبات قدوسیہ
٦٠	حاشیہ	بجا رسانید صدیق اکبر این ادب و قائم مقام و امام گردانید بعد از وی و بجائی رسانید کہ ہیچکس نہ رسد انتہی تنبیہ ناظرین این فتوی این فقرہ را بغور ملاحظہ فرمایند کہ (بجائی رسانید کہ ہیچکس نرسد)	مدارج النبوۃ

نمبر	متن شرح	مضامین فوائد	اسامی کتب منقول عنها
٦٠	متن	حدیث ما صب الله الخ به تقریر نو	مکتوبات قدوسیه
٦١	متن	حضرت صدیق رض قدم بکمال رسانید و در غار یار غار شد و گفت من جلای تعالی را در جان محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم دیدم ابوبکر و علی را در فقر داشتی و عثمان و عبدالرحمن بن عوف را بر غنا گماشتی چون بفرمان پیر بود هیچ زیان نداشت بلکه همه کمال بر کمال بود و همه جمال بر جمال می افزود الخ	مکتوبات قدوسیه
٦١	متن	غیر صحابی اگرچه در مرتبه رفیع رسد و صاحب ولایت و صاحب تصرف و عطا گردد بمرتبه صحابه کرام نرسد که فضل صحبت فضل کلی ست و آن فضل جزئی و فضل جزئی با فضل کلی برابر نبود ازینجاست که صدیق اکبر رض را بر جمله اولیای عالم فضل آمد که از ابتدا تا انتها فضل صحبت یافت ما صب الله شیئا فی صدری الا و قد صببت فی صدر ابی بکر شتافت	مکتوبات قدوسیه
٦٢	متن	از علامات اهل سنت و جماعت تفضیل شیخین و محبت ختنین پس هر که تفضیل دهد بر شیخین فرشی را یا عرشی را ولی را یا علی را پس تفضیل دهنده اند باب ضلالت هست و خارج ست از اصحاب هدایت و اصرار بر عصیان ایمان را سلب میکند معاذ الله من ذلک پس چون حال ایمان اینچنین شد پس از کجا حالات و مقامات خواهند بود انتهی مترجما و ملخصا	مکتوبات قدوسیه
٦٢	متن	علی رض را بر جمله اصحاب فضل دهد و آن رافضه هست	مکتوبات قدوسیه
٦٣	متن	حدیث لم یفضلکم ابوبکر بکثرة صلوة ولا بکثرة صوم وانما هو بشئ وقر فی صدره و نگوییم که علی رض شجاع تر از وی بود بلکه علی شجاع و او یعنی ابوبکر شجاع تر کما فی الجواهر	فتاوای برهنه
٦٣	متن	شعر در معنی هر دو حدیث لم یفضلکم الخ و ما صب الله الخ شعر صدر دین صدیق اکبر قطب حق + در همه چیز از همه برده سبق + انچه حق از بارگاه کبریا + ریخت در صدر شریف مصطفا + آن همه در سینه	منطق الطیر حضرت فریدالدین عطار رحمة الله علیه

[illegible]	[illegible]	مضامین و فوائد	اسامی کتب منقول عنها
		صدیق ریخت ✣ لاجرم تا بود زو تحقیق ریخت ✣	
+	•	فائدہ حضرت قاضی ثناء اللہ پانی پتی قدس سرہ در سیف مسلول بعد از فراغ بیان مآثر جمیلہ حضرت صدیق اکبر میفرماید چون این مآثر مذکورہ دانستی دانستی کہ ابوبکر جامع جمیع جہات افضلیت و کمال مشابہت بہ پیغمبر است من حیث الرسالۃ کسے با وی برابری ندارد کہ پاکی طینت و کمال صفای باطن و قوت عقل و فراست و کثرت صحبت بلکہ دوام صحبت از اول تا آخر و صرف ہمت بر نصرت دین بر وجہ اتم و اجتماع اسباب و شرائط بتایید الٰہی و آمدن تایید دین از دست از قوت بفعل در بدو اسلام و توسط و آخر یعنے بعد وفات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ظہور جمیع انواع عبادات بدنی و مالی بر دست او و کمال در قرأت و علم و فقاہت آنچہ او را میسر شدہ دیگری را میسر نشدی و لہذا شافعی گفت کہ مردم مضطر شدند در بیعت ابی بکر کسی را زیر آسمان بہتر از وی نیافتند انتہی	فائدہ جدیدہ است
٦٣	متن	؎ ای یار غار سید و صدیق نامور ✣ مجموعۂ فضائل و گنجینۂ صفا ✣	شعر شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی رح
٦٤	متن	تقریر فیض تخمیر در افضلیت صدیق اکبر و وجہ تسمیہ بہ صدیق و سبقتش در اسلام بلا توقف و نوشتہ بودن نام حضرت صدیق اکبر بر قرص آفتاب و گذشتن آفتاب وقت استوا از بام کعبہ ہر روز و قسم دادن ملائکہ بنام ہمین صدیق و طبق آن گذشتن آفتاب از آن مقام	افضل الفوائد ملفوظ حضرت شیخ المشائخ نظام الدین اولیا جمع کردہ حضرت امیر خسرو قدس سرہما
٦٥	متن	روزی آمدن حضرت جبرئیل علیہ السلام گلیم پوشیدہ در حضور سرور انبیا و رسید آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ اینچہ لباس است و عرض کردن حضرت جبرئیل کہ امروز ما ہمہ را فرمان شدہ است کہ بر موافقت صدیق اکبر ما ہمہ این لباس پوشیم	فوائد الفواد ملفوظ حضرت سلطان الاولیا ممدوح قدس سرہ

صفحہا	متن یا حاشیہ	مضامین فوائد	اسامی کتب منقول عنها
٦٥	متن	بیان حدیث الیوم تسدکل فرجة الخ که در مرض اخیر خود حکم بند کردن جملہ دروازها جانب مسجد گشاده داشتن صرف یک دروازۂ مکان صدیق اکبر از حضور سلطان الانبیا صادر شد و تقریر ارباب تحقیق که صدیق اکبر را کمال نسبت حبی حبیب خدا صلی الله علیه وسلم ثابت است و اشاره فرمودن آنحضرت جانب این نسبت که همه نسبتها بمقابلۂ نسبت حبی مضمحل ست و رابطۂ عبارت ازین نسبت حبی ست ؎ این دریچه سوی یوسف باز کن وز شکافش فرجه آغاز کن +	رشحات ملفوظ حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره
٦٦	متن	تایید همین معنی در حدیث آمده که ابوبکر رضی الله عنه پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم سنگریزه در دهن گرفته می نشست تا سخن نتواند کرد و نظر بر جمال آنحضرت دوخته رابطۂ محبت را نگاه میداشت	مدارج النبوة
٦٧	متن	ضمنیت کبری مقامی ست بس عالی مخصوص بحضرت صدیق رضی الله عنه و حدیث ما صب الله فی صدری الخ مخبر ازان ست	مقامات حضرت میرزا مظهر جانجانان رحمه الله
٦٧	متن	خلافت عام ست از ظاهری و باطنی و خلفای آنحضرت صلی الله علیه وسلم جامع هر دو خلافت هستند	مقامات مظهریه مذکوره
٦٧	حاشیه	در تایید خلافت ظاهری و باطنی نقل عبارت شیخ و مرشد مؤلف گنج فیاضی که بمریدی داده بودند که (بر طریقۂ اهل سنت و جماعت باشند یعنی خلافت ظاهری و باطنی از رسول صلی الله علیه وسلم بخلیفۂ اول ابوبکر صدیق بعد ازان بحضرت عمر فاروق بعد ازان بحضرت عثمان بعد ازان بحضرت علی رضی الله عنهم رسیده اعتقاد کامل کنند و افضلیت خلفای اربعه را بترتیب خلافت اعتقاد کنند الخ) و تاکید حضرت غوث اعظم رضی الله عنه برای استقامت بر امور شریعت	گنج فیاضی مؤلفۂ شاه غلام شرف الدین قادری منیری که شیخ ایشان از اولاد و خلفای حضرت شاه دیوان عبد الرشید جونپوری قدس سرهما

		مضامین و فوائد	اسامی کتب منقول عنها
۶۷ ۶۸	متن	در معنی حدیث رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر و حکایت آمدن رسول قیصر نزد عمر رض و لرزه افتادن بر وا از هیبت او و بجود خواب عمر رض و بعده و عنایت حضرت عمر بحالش که ع خاطر ویرانش را آباد کرد ÷ سے بعد از ان گفتش سخنهای دقیق + و صفات پاک حق نعم الرفیق + و بعده ارشاد فرمودن صاحب مقام تمکین ساختن او را و شیخ کامل کردن حضرت عمر رض در ان وقت و فرمودن حضرت مولانا روم مر تفضیلیه را سے ای برادر چون بہ بینی قصر او + چونکه در چشم دلت رست است مو + و همچنین دیگر مقام فرموده سے کی توان با شیعه گفتن از عمر + کی توان بربط زدن در پیش کر +	مثنوی مولانا روم قدس سره
۷۰	متن	قصه پیر چنگی و الهام شدن عمر را و رسانیدن نقد و جنس بوی و در گریه افتادن پیر چنگی و دستگیری عمر رض که از گریه که مقام هستی است بسوی استغراق آوردن و کامل و واصل ساختنش و ظهور کمال زور ولایت و قطبیت حضرت عمر رض	مثنوی شریف
۷۰	حاشیه	ثبوت شیخی و تفرد حضرت عمر در زمان خود بطرز عقلی و نقلی	مؤلف
۷۱	متن	هر که از مرید و شیخ بر مذهب اهل سنت و جماعت نباشد و حکایت او موافق کتاب الله و سنت رسول الله نباشد و در حقیقت یکی از راه زنان است	راحت القلوب ملفوظ حضرت شیخ فرید گنج شکر رح جمع کرده شیخ المشایخ حضرت نظام الدین اولیا رح
۷۲	متن	استشهاد بر همین معنی مذکور سے آنکه سنت با جماعت ترک کرد + در چنین مسبع زخون خویش خورد + الخ	مثنوی شریف
۷۲	حاشیه	دو حدیث مشتمل بر همین معنی مذکور	مشکوة شریف
۷۲	متن	بیان واردات وقت خلافت حضرت عثمان رض و غلبه و قوت و قطبیت حضرت عثمان رض سے بمعنی بنشستند بر جای شان عام ها + بر شده از فر یزدان صحن و بام + الخ	مثنوی شریف

نمبر صفحات	[illegible]	مضامین فوائد	اسامی کتب [illegible]
۷۳ ۷۴	متن	بیان فراست و کمال تصفیه و قوت ولایت و احاطت حضرت عثمان رض	فتوحات [illegible]
۷۵	متن	چون اہل بہشت در بہشت فرود آیند ناگاه برقی بتابد جمله اہل بہشت چنان منور گردند که همه در سجده افتند و گویند که پروردگار ما تجلی کرد پس آواز آید که نه چنین ست بلکه امیر المومنین عثمان رض از حجره بحجره نقل فرموده ہست گوشه ردای او تافته ہست که این تجلی از وشد +	مکتوبات صدی مخدوم شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری

تنبیه فوائد دیگر در ضمن تصحیحات علمای راسخین و فضلای مصححین علی الخصوص علما و مفتیان حرمین شریفین لا سیما تقریر شیخ العلما مفتی احناف مدینه طیبه زادہما الله شرفا و تعظیما بایدجست که مشتمل ست بر انعقاد اجماع صحابه کرام و تابعین و ایمه مجتهدین و مقتدایان هر عصر و حین و علمای راسخین بر ترتیب افضلیت خلفای راشدین و تصریح شیخ ابن ہمام محقق حنفیه در مسایره و شاگرد ایشان در شرح آن و بودن صدیق اکبر افضل صحابه علما و قراءة و خلقا و ورعا و حدیث بخاری و سنن ابی داود و العینی فرمودن عبد الله بن عمر که بودیم در زمان نبی صلی الله علیه وسلم که برابر نمیکردیم ما با ابو بکر ثم عمر ثم عثمان کسی را بعده میگذاشتیم اصحاب را که فضل نمیدادیم در انها پس میرسید این قول ما بحضور رسالت مآب صلی الله علیه وسلم و انکار نمیفرمود بر آن و فرمودن حضرت علی رض که خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو بکر ثم عمر بروایت محمد بن حنفیه از بخاری و فرمودن رسول صلی الله علیه وسلم از ابو درداء رض که والله نه طلوع کند آفتاب و نه غروب شود بعد انبیا بر کسی که افضل از ابی بکر باشد و دلیل بر ولایت و خلافت باطنی خلفای اربعه از فتوحات مکیه و عبارت یواقیت و جواہر تصنیف قطب شعرانی رح که افضل الاولیا المحمدیین ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی رضی الله عنهم و بودن این مسئله تفضیل از یقینیات و قطعیات و حدیث صحیح فضلکم ابو بکر بکثرة صوم الخ از مقاصد حسنه و انجمد نخته شده است در سینه وی کمال معرفت بالله بعد آن رسم فرمودن شیخ العلما که نداتم آنکس را که نامزد کرده است نهار التفضیلیه و خبرین نیست که تفضیل بهده موسوم به رافضی و شیعه ہست و بیان کرامت حضرت عمر رض بر سر منبر + **انتهی منتخبا**

+	**تاریخ طبع کتبه محمد مقصود علی پهلواروی عفی عنه**
+	فاعتبروا یا اولی الافکار ۱۲ھ

صحت نامهٔ معیار المذهب

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
١	٢ متن	شیخین برحقین	خلفای راشدین	٢٣	٩ بین السطور	سر سدو	سر بندو
۴	٢۴ حاشیه	ما	اما	″	١٠ ″	مردمان	مردان
″	١١ متن	خود	خود انتهی	٢٨	٢ متن	بعیدٌ	بُعَیدٌ
۵	٩ ″	مبنی واز	مبنی از	٣١	١ ″	تعالی	تعالی انتهی
٨	١٣ ″	آسمان	آسمان انتهی	″	٨ حاشیه	المنتهی	منتهی
١٢	۵ ″	همها	همه ها	″	٣٦ ″	لِذَنْبِكَ	لِذَنْبِكَ
١۴	١١ حاشیه	اموار	امور	٣٣	١٣ ″	مقاسب	مقاربت
١۵	٢۴ ″	اسجع	اشجع	٣۴	١ متن	یکر	بکر
١٩	۵ ″	دبد	دهد	٣۵	٣ ″	الخ	الخ انتهی
″	١٣ ″	ابوبکرن الصدیق	ابوبکر رض بن الصدیق	٣٦	۵ ″	هستند	هستند انتهی
″	٣١ ″	للمیتدی	للمبتدی	″	١٢ ″	تاآخر	تاآخر انتهی
″	١٢ متن	هبر چهار	هر چهار	٣٧	۴ ″	جاز	جائز
″	٣۵ حاشیه	الانساس	الاساس	″	١٨ حاشیه	فتوحار	فتوحات
٢٠	١٠ متن	برحمت او	برحمت او انتهی	٣٨	۴ متن	قلنه	قلبه
٢١	٩ ″	رزوزها	روزه ها	۴٣	٦ ″	قیامت	قیامت انتهی
٢٣	١۴ حاشیه	جزلوها	جزوها	″	٧ ″	بحبر	بحر
″	١۴ ″	برسول	رسول	۴٦	٣١ حاشیه	یریدان	مریدان
[illegible]	[illegible]	بیسے	بوسے	۵٨	۴ متن	بگوید	گوید
″	٣ متن	الاخیار	الاخبار	٦٠	٢١ حاشیه	ملخص	ملخصاً
″	٩ ″	جزب	حزب	٦٣	١ متن	اتبیا	انبیا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۶۷	۴۳ حاشیہ	دانذ	دانند
۷۰	۱ 〃	یعنی صاف	صاف
۷۲	۴۹ 〃	پروں	برآن
۷۳	۹ 〃	تفضیل	تفصیل
〃	۳۲ 〃	ہرقی	ترقی
۷۴	۳ متن	أوحي	آوُحِيَ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۷۶	۱۰ متن	سیع الجواب	[illegible]
۹۴	۹ 〃	حدودُ	[illegible]
۹۶	۸ 〃	علمکے	[illegible]
۹۸	۲ 〃	عمران الفاروق	عمر الفاروق
〃	۶ 〃	الامانی	الامالی
۱۰۲	۱۹ 〃	شہیر شجاعتلی	شہیر شجاعتعلی

تتمہ صحت نامہ معیار المذہب

صفحہ	سطر		غلط	صحیح
۱۰۶	۸	+	المدونتہ	المدونۃ
۱۰۶	۱۷	+	دُرّ	دَرٌّ
۱۰۹	۴	+	عناهب	غیاهب
۱۰۹	۱۱	+	قشت	فشت
۱۱۲	۲۴	+	ظلمہ	ظلمۃ
۱۱۴	۱۸	+	النسنی	السنی
۱۱۶	۳	+	تفضیل	تفضِّل
۱۲۹	۲۶	+	ربه	ریه
۱۳۱	۲۶	+	شکرًاللہ	شکرًاللہ
۱۳۴	۹	+	فاضل ہندی احمد شاہ ولد	احمد شاہ ولد فاضل سندی
۱۳۴	۱۴	+	للملتق	للتلقی
۱۳۴	۱۸	+	النجاہ	النجاۃ

صفحہ	سطر		غلط	صحیح
۱۳۸	۱۴	+	من فضل علی عثمـان	من فضل علیًا علی عثمان
۱۴۳	۲۴	+	قراءۃً	قراءۃٌ
۱۴۷	۷	+	افضلیۃ	افضلیتہ
۱۴۷	۲۲	+	طرقۃ	طرقۃ
۱۴۷	+	۸	مارون	ہارون
۱۵۱	۲۵	+	ابن حمد	ابن احمد
۱۶۱	دائرہ	+	معیار المذہب ۱۹۹	معیار المذہب ۱۰۹۹

تمت

